

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

FACULTY OF FINE ARTS

KATEDRA TEORIÍ A DĚJIN UMĚNÍ

DEPARTMENT OF ART HISTORY AND THEORY

„FILOZOF STRUKTUR“. ZAPOMNĚNÍ, ARCHIV A ZNOVUOBJEVENÍ JAROSLAVA JOSEFA POLÍVKY

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE

DOCTORAL THESIS (SHORTENED VERSION)

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

PhDr. Ladislav Jackson

ŠKOLITEL

SUPERVISOR

doc. Mgr. Jan Zálešák, Ph.D.

BRNO 2022

„Filozof struktur“: Zapomnění, archiv a znovuoobjevení Jaroslava Josefa Polívky

Hlavním výstupem disertační práce je výstava *Filozof struktur: Architekt a inženýr Jaroslav J. Polívka (1886–1960)*, která byla realizovaná v roce 2021 v Galerii FaVU v Brně a v roce 2022 v Galerii Jaroslava Fragnera v Praze. Textová část, která ji doprovází, práce představuje rozsáhlé dílo Jaroslava Josefa Polívky, zasazuje jej do kontextu vývoje globální moderní architektury i do vztahu k podmínkám práce architekta a inženýra v první polovině dvacátého století. V návaznosti na hlavní okruhy výstavy rozpracovává tematické okruhy míst, v nichž Jaroslav Polívka působil a pro které navrhoval, sociální sítě, do nichž se včlenil a jichž byl aktér, a archiv, jehož struktura hrála významnou roli v jeho zapomenutí i znovuoobjevení. Cílem práce není Polívku vmanipulovat do role „velkého architekta“, ale představit ho jako spoluvůdce solidní stavební kultury v českých zemích, v evropském zahraničí i v severní Americe, ukázat rozmanitost stavebních typů, v nichž dokázal najít příležitosti pro technické a konstrukční inovace, jimiž chtěl přispět k zlepšení moderního života. Cílem práce je rehabilitace stavitele a architekta, odpoutání vyprávění jeho odkazu od jiných autorit, jak je tomu doposavad v tuzemské i americké historiografii zvykem (představitel československé avantgardy, Frank Lloyd Wright) a naznačení řady mimouměleckých a mimoarchitektonických okolností, které utvářely podobu jeho děl.

Klíčová slova

moderní architektura; stavební inženýrství; fotoelasticita; konstrukce mostů; sklobeton; ocel; železobeton; Kalifornie; avantgarda; Kalifornská univerzita; Stanfordova univerzita; Jaroslav Josef Polívka; Frank Lloyd Wright; Taliesinské společenstvo

“Philosopher of Structures” Forgetting, Archive and Rediscovering of Jaroslav Josef Polívka

The main output of the thesis is the exhibition *Philosopher of Structures: Architect and Engineer Jaroslav J. Polívka (1886–1960)*, which was realized in 2021 at the Faculty of Fine Arts Gallery in Brno and in 2022 at the Jaroslav Fragner Gallery in Prague. The textual part of the work, that accompanies the exhibition, presents the extensive work of Jaroslav Josef Polívka, placing it in the context of the development of global modern architecture and in relation to the working conditions of architects and engineers in the first half of the twentieth century. Following on from the main areas of the exhibition, it elaborates the themes of the places and locations in which Jaroslav Polívka worked and for which he designed, the social networks in which he integrated himself in and of which he was an actor, and the archive, the structure of which played a significant role in his forgetting and rediscovery. The aim of the work is not to manipulate Polívka into the role of a “great architect”, but to present him as a co-creator of a solid building culture in the Czech lands, abroad in Europe and in North America, to show the diversity of building types in which he was able to find opportunities for technical and structural innovations, which he wanted to contribute to the improvement of modern life. The aim of the work is to rehabilitate the structural engineer and architect, to detach the narration of his legacy from other authorities, as it has been a custom in domestic and American historiography (representatives of the Czechoslovak avant-garde, Frank Lloyd Wright) and to indicate a number of non-artistic and non-architectural circumstances that shaped the form of his works.

Key words

Modern architecture; structural engineering; photoelasticity; construction of bridges; glass-concrete; steel; ferroconcrete; reinforced concrete; California; University of California; Stanford University; Jaroslav Josef Polívka; Frank Lloyd Wright; Taliesin Fellowship

Obsah

1. Úvod	5
2. Stav poznání	7
2.1. Vlastní texty Jaroslava J. Polívky	7
2.2. Evropský kontinent – druhotná literatura	9
2.3. Americký kontinent – druhotná literatura	15
2.4. Kritika pramenů	20
3. Moderna už byla	22
3.1 Moderna a kapitalismus	22
3.2 Vykořisťení a vyloučení	22
3.3 Agence a vystavěné prostředí	23
3.4 Nehierarchické vztahy míst	23
4. Role Jaroslava J. Polívky	24
4.1. Syn – manžel – otec – dědeček	24
4.2. Sběratel a mecenáš	25
4.3. Editor	25
4.4. Obchodní zástupce	25
4.5. Pedagog	26
4.6. Zoon a/politicon	26
4.7. Vynálezce	26
4.8. Svobodný zednář	27
5. Kurátorský komentář k výstavě <i>Filozof struktur</i>	27
5.1. Reflexe vlastních výstav o architektuře a designu 2009–2022	27
5.2. Filozof struktur v Brně	28
5.3. Filozof struktur v Praze	30
6. Místa	31
6.1. Praha	31
6.1.1. Vily v Bubenči	31
6.1.2. Veřejné stavby	32
6.1.3. Činžovní domy	33
6.2. Brno	33
6.2.1. Městské paláce	33
6.2.2. Činžovní domy	34
6.2.3. Výstava soudobé kultury v Brně 1928	34
6.3. Československý venkov	35
6.3.1. Luhačovice	35
6.3.2. Tatry	35
6.4. Spojené státy	36
6.4.1. Pavilon na světové výstavě v New Yorku	36
6.4.2. Rodinné domy v sanfranciském zálivu	36
6.4.3. Čínský kostel v Oaklandu	38
7. Sítě	38
7.1. Giorgio Neumann	39
7.2. Fritz Emperger	39
7.3. Josef Havlíček	40
7.4. Jaromír Krejcar	40
7.5. Jan Frederick Staal a Nora Schaade	41
7.6. Henry Kaiser	41
7.7. Victor di Suvero	42

7.8. Paolo Chelazzi	42
7.9. Frank Lloyd Wright	43
7.10. Eduardo Torroja	44
7.11. Elisabeth Kendall Thompson	44
7.12. Aaron Green	45
7.13. Bruno Zévi	45
7.14. Henry Tweed	45
8. Archiv	46
8.1. Archiv 1911–1939	46
8.2. Archiv 1939–1960	46
8.3. Fotoarchiv	47
8.4. Výstava 1955	47
8.5. Znovuobjevení – rozdělení archivu	47
9. Závěr aneb co materiály chtějí?	47
10. Seznam literatury a pramenů	52
11. Seznam dalších praktických výstupů disertačního projektu	62
12. Seznam publikací v rámci disertačního projektu	63

1 Úvod

Psát textovou část závěrečné práce na umělecké škole, a speciálně v doktorském studijním programu, kde se kromě přesvědčivého uměleckého gesta očekává i určitá dávka intelektuální úrovně a realizace (uměleckého) výzkumu, nebo alespoň rešerše, není jednoduchá disciplína. Jak totiž zajistit, aby předmětem hodnocení nebyla textová část, ale samotný „aplikovaný“ výstup, ale současně, aby si textová část uchovala svůj smysl?

Původně jsem myslel, že k praktické části mé disertační práce, kterou je výstava *Filozof struktur: Architekt a inženýr Jaroslav J. Polívka (1886–1960)*, realizovaná v roce 2021 v Brně a v roce 2022 v Praze,¹ napíšu standardní vědeckou monografii Jaroslava J. Polívky a jeho díla. Když jsem však začal přemýšlet o provázanosti obou částí, začalo se čím dál více ukazovat, že by se pak předmětem hodnocení stala textová část a samotný praktický výstup by ustoupil do pozadí.

Rozhodl jsem se tedy textovou část pojmout jinak: samozřejmě se nelze vyhnout představení osobnosti a díla Jaroslava J. Polívky a jeho místa v architektonické historiografii, ale na druhé straně budu text členit dle struktury výstav, kterou bych tím chtěl především obhájit. Chci ukázat, že členění výstavy nebylo jen náhodnou exhibicí různých výstavních prostředků, ale logickým a promyšleným celkem, který jsem navíc ověřil ve dvou značně odlišných výstavních prostorech.

První tři oddíly textové části (2, 3 a 4) jsou věnovány historiografickému úvodu, metodologickému úvodu a představení Jaroslava J. Polívky jako historického aktéra. Jeho životní role, jakkoli se mohou zdát marginální pro výklad jeho profesní trajektorie, však mohou vysvětlit podmínky a okolnosti jednotlivých projektů a také motivace jeho životních i profesních voleb.

Oddíl 5 tvoří jakýsi předěl mezi představením historické lokalizace tématu, myšlenkového prostředí, v němž se celý projekt pohybuje, a představením samotné osobnosti, jež je předmětem zájmu, na jedné straně a rozvedením struktury výstavní prezentace na straně druhé. Je tvořen výstavní koncepcí a osobní zkušeností s kurátorstvím výstav architektury, respektive tvůrčích biografií architektů. Má za cíl představit výslednou prezentaci, ale také ukázat cestu k ní.

Další čtyři oddíly (6 až 8) jsou již odvozeny od struktury výstavy, jejíž koncept se snažil odpoutat od zažitých schémat představování osobností (dějin) architektury, designu a umění v monografických výstavách jako originálních solitérů, jejichž životaběh a vnitřní vývoj jejich osobního stylu poskytuje dostatečný klíč k porozumění jejich díla. Takové přehledky naznačují, že stále platí modernistický mýtus génia, jehož exkluzivní pozice a individualita jsou jediným zdrojem tvůrčí práce. Ve výstavě jsem se naopak snažil ukázat, jak podstatné byly pro Jaroslava Polívku jednotlivá místa působení a sociální a politické sítě, ale také podoba, struktura a rozsah archivu, který nám po sobě zanechal, díky jehož čtení a interpretaci si můžeme učinit plastický obraz o jeho působení.

Sítě vztahů nevnímám jako jednostranný koncept, který funguje jako podmínka úspěchu, tj., že pokud se Jaroslavu Polívkovi podaří začlenit do těch správných sítí, přinese mu to úspěch. Jaroslav Polívka totiž často byl tím, kdo do již existující struktury, kterou vnímáme jako centrální (ať už se to týkalo center jako míst, institucí či autorit) přinesl svůj sociální okruh a tím ji obohatil. Kdyby třeba Jaroslav Polívka nepředstavil Eduarda Torroju a jeho spolupracovníky Paola Chelazziho či Bruna Zéviho Franku Lloydu Wrightovi, nevznikla by řada kontaktů a bez nich i řada projektů. Vztah center a periferií se stal v posledních třiceti letech ústředním tématem zkoumání a přehodnocování kánonu moderní kultury, proto je další oddíl věnován působištím Jaroslava J. Polívky,

¹ Galerie FaVU, 30. září až 4. listopadu 2021 (<https://www.favu.vut.cz/f26745/d215068>), Galerie Jaroslava Fragnera, 18. března až 24. dubna 2022 (<https://www.gjf.cz/archiv/filozof-struktur-architekt-a-inzenyr-jaroslav-j-polivka-1886-1960/>)

kde se ukazuje, do jaké míry pro něj platilo přizpůsobování svých návrhů lokálním tradicím, zvyklostem, materiálům, a naopak do jaké míry se vnímal jako zvěstovatel modernizace emanující z kulturních center.

Obsah, rozsah, struktura a dislokace archivní pozůstalosti Jaroslava J. Polívky je tématem posledního oddílu, protože součástí disertačního výzkumu byla i digitalizace a dislokace asi největšího konvolutu archiválií, který se doposavad nacházel v soukromých rukou. Jeho rozdělení do čtyřech existujících veřejných archivů a jeho postupné zpracování a zpřístupnění bude mít zásadní vliv na další budoucí poznávání a prezentaci života a díla Jaroslava J. Polívky a jeho začlenění do příběhů moderní architektury a stavitelství (a kulturních dějin obecně). Rekonstrukce Polívkovy vlastní výstavní prezentace z roku 1955 na základě archivního bádání v disertační výstavě upozorňuje na tento archivní přístup a dává hlas samotnému Polívkovi v představě, jak chtěl své dílo prezentovat.

Závěr usazuje život a dílo Jaroslava J. Polívky do jednoho z aktuálních metodologických přístupů – sociálních a kulturních dějin materiálů, agence materiálů, respektive zájmových struktur, sítí a institucí za produkci, distribuci a uplatněním jednotlivých stavebních materiálů. Tento přístup vnímám jako produktivní pro budoucí bádání: stavební materiály, především ocel, sklo a beton, byly nejzásadnějšími životními tématy teoretické práce i stavebního uplatnění v projektech Jaroslava J. Polívky, současně je nutné si ale uvědomit, že jejich volba nebyla hodnotově, ideologicky i ekonomicky neutrální operací a za jejich prosazením v rámci projektu modernity stály zájmové, lobbystické skupiny, jimž Jaroslav J. Polívky tu vyhověl (uplatnění skleněných tvárníc Thermolux, firmy, jejímž byl jeden čas sám obchodním zástupcem), tu se jim pokusil vzepřít (pokus o odmítnutí kombinace skla a oceli na československém pavilonu v Paříži v roce 1937, již nepovažoval za nejvhodnější z důvodu jejich fyzikálních vlastností).

Výstava jako hlavní „praktický“ či „aplikovaný“ výstup disertační práce a přítomná textová část mají za cíl přispět k interpretaci života a díla Jaroslava J. Polívky a představit jeho další životní role kromě profese architekta a stavitele. Přestože, jak ukazuje hlavně oddíl 2, byla Polívkovi věnována určitá publicistická, vědecká i výstavní pozornost, jeho převažující obraz je ukotven ve stereotypu „konstruktéra tvůrčích géníů moderní architektury“. Jakkoli nechci jeho význam přeceňovat a v mnoha případech byla jeho role skutečně toho charakteru, jak si představujeme práci podpůrnou, mechanickou či okrajovou, chci ho ukázat jako výjimečnou postavu s nepochybným tvůrčím potenciálem, jež nebyla závislá na jiných autoritách, současně ale jako osobnost nadanou kulturním a sociálním kapitálem. Jeho diplomatické schopnosti, schopnosti vyvažovat protipóly a extrémy z jeho příběhu jasně vysvítají. Jaroslav Polívka může sloužit jako dobrý příklad toho, že je nutné rozrušit mentální příkopy mezi „tvůrčími“, vůdčími a aktivními a „netvůrčími“, podpůrnými, případně pečujícími, pasivními profesemi v procesech vytváření (a to jak imaginativního, tak samotné materializace) architektonických děl. Toto uvažování je bytostnou součástí modernistického mýtu tvůrčího génia, kdy bylo třeba pro jeho vybudování oddělit ty aktéry, které je třeba uvrhnout v zapomnění a vymazání, a ty, hodné obdivu a „zápisu do dějin“. Architektura jako kolektivní dílo nikdy nevymizelo a tato představa je pro minulost, přítomnost i budoucnost daleko zdravější, méně toxická, protože je inkluzivnější, nemluvě o tom, že je historicky realističtější.

Pokud budu v obhajobě disertační práce úspěšný, rád bych v příštím semestru připravil rukopis monografie Jaroslava J. Polívky, která bude mít standardnější parametry tohoto žánru, než je tento text, který nemá být na půli cesty, ale jeho forma a struktura má více odrážet jeho specifický účel, tedy být podpůrným dokumentem praktického výstupu disertačního výzkumu.

2 Stav poznání

2.1 Vlastní texty Jaroslava J. Polívky

Pro poznání života a díla Jaroslav J. Polívky jsou jedním z primárních pramenů jeho vlastní texty, publikované v Československu, ve Spojených státech a jinde. Z vlastních textů je pro poznání díla asi nejzásadnější prezentační katalog jeho stavitelské kanceláře s přehledem stavitelské i teoretické činnosti.² Zde je uveden kompletní Polívkova bibliografie do roku 1930, další bibliografie do roku 1941 je v rukopisném přehledu uložena v rodinném archivu.³ Podle druhého jmenovaného dokumentu je prvním Polívkovým publikovaným textem článek v curyšském časopisu *Technische Runfschau-Zeitschrift für Beton und Eisenbeton* v roce 1912.⁴ Díky své jazykové vybavenosti a působení v Zürichu během první světové války začal v letech 1917–1921 publikovat ve švýcarském odborném tisku (*Beton und Eisen*, *Der Brückenbau*, *Zeitschrift für Betonbau*, *Bulletin Technique de la Suisse Romande*). Po návratu do Československa v roce 1918 začal psát pro spíše konzervativní stavitelská a architektonická periodika, především to byly *Technický obzor*, *Stavitelské listy*, *Zprávy veřejné služby technické*, *Nová Práce*, *Stavitel*. Z hlediska pozdějšího angažmá Jaroslava J. Polívky v richmondských docích Henryho Kaisera je pozoruhodný Polívkův článek o betonových lodích a vlcích v *Technické tribuně*.⁵ Tato konstrukční technologie se mohla po skončení první světové války v Československu jevit jako utopie, přesto v ní Polívka viděl budoucnost a jeho názor se potvrdil během druhé světové války. Polívka přesvědčivě ukázal nejen rozsáhlé využití železobetonu při stavbě lodí po celém světě, ale také bystře rozpoznal snahu o zdiskreditování této technologie ze strany americké ocelářské lobby. Polívka se hojně věnoval i recenzní činnosti, recenze odborných knih o mostních konstrukcích a technických vlastnostech betonu publikoval hlavně v *Beton und Eisen*, řídčejí ve *Stavitelských listech*. V letech 1920 až 1927 byl Jaroslav Polívka šéfredaktorem právě *Stavitelských listů*. Poprvé je jako „chfredaktor“ zmíněn ve vydání z 15. ledna 1920, naposled se v této funkci sice objevuje už na podzim roku 1920,⁶ ale působení v roli editora periodika do roku 1927 zmiňuje ve svém životopise z roku 1941.⁷ Ke *Stavitelským listům* měl Polívka zjevně blízko už dříve, poprvé je uveden už v ročníku 1909 jako člen autorského týmu soutěžního projektu na Letenský tunel, jenž získal druhé místo.⁸ Ještě v letech 1919–1920 Polívka ve *Stavitelských listech* hojně inzeroval⁹ a v jednom z vydání ročníku 1919 je Polívka zmiňován jako „člen společenstva“.¹⁰ Později se jeho uvádění jako editora/redaktora vytrácí, patrně z důvodu, že by nemohl publikovat svá vlastní stavitelská a inženýrská díla, která se na stránkách *Stavitelských listů* objevovala četně v druhé polovině dvacátých let. Polívka uvádí, že ve druhé polovině dvacátých let byl

² Jaroslav J. Polívka, *Stručný nástin mé dosavadní dvacetileté práce technické*, Praha 1930

³ Archiv Rona a Victorie Polívkových, *Jaroslav Polívka, Berkeley, California, List of Publications, 1912–1941*, [asi 1941]

⁴ Jaroslav Polívka, Stadium in Reinforced Concrete with Motorcycle Race-Track at Zurich-Oerlikon, *Technische Runfschau-Zeitschrift für Beton und Eisenbeton*, 1912, roč. 3, č. 1

⁵ Jaroslav Polívka, Stavba lodí a vagonů ze železového betonu, *Technická tribuna*, 1921, č. 10, 27. 8. 1921, s. [1–2]

⁶ Srov. *Stavitelské listy*, roč. 16, č. 2, 15. 1. 1920, s. [7]; *Stavitelské listy*, roč. 16, č. 43, 31. 12. 1920, s. [213]

⁷ Archiv Rona a Victorie Polívkových, *Biographical record: Jaroslav J. Polívka*, March 10, 1941

⁸ Druhou cenu soutěže s názvem „Tunel“, v jejíž porotě zasedli Vilém Dvořák, Jan Vejrych, Matěj Blecha či Jan Kotěra, získalo trio Felix Kveting, Antonín Kotek a Jaroslav Polívka. Srov. *Stavitelské listy*, roč. 5, č. 21, 15. 11. 1909, s. 357

⁹ *Stavitelské listy*, roč. 15, č. 6, 15. 3. 1919, s. [32]

¹⁰ *Stavitelské listy*, roč. 15, č. 14, 1. 8. 1919, s. 83

redaktorem časopisu *Zprávy veřejné služby technické* a v letech 1933–1938 redaktorem časopisu *Tcheco-Verre: Odborný list pro výrobu a upotřebení skla a příbuzných materiálů*.¹¹

Přestože se Jaroslav J. Polívka ukazuje jako postava výjimečně apolitická, a to jak mezi válkami v Československu, tak po emigraci do Spojených států, určitou názorovou orientaci nám může ukázat jeho ojedinělý vstup do denního tisku: v roce 1919 publikoval s Antonínem Kotkem komentář k obnovenému zájmu o vyřešení Letné v *Národních listech*: „Jest zásluhou městského stavebního úřadu se stav. radou Dvořákem v čele, že variantě tunelu přikládal největší význam. Oprávněnost této varianty vstupuje zvláště v nynějším stadiu vývojové komunikace letenské, kdy jedná se o získání vhodného, vskutku reprezentativního staveniště parlamentu, znovu do popředí.“¹² *Národní listy* patřily Pražské akciové tiskárně, již řídili významní mladočeští, později národně-demokratičtí politici Karel Kramář a Alois Rašín, po roce 1918 se *Národní listy* staly oficiálním tiskem Československé národní demokracie. Nedlouhý text současně ukazuje na Polívkův a Kotkův obdiv k stavebnímu radovi Vilému Dvořákovi, který byl rovněž významným představitelem Klubu Za starou Prahu, a přestože se nebránil soudobé architektuře, byl vedle Zdeňka Wirtha hlavním ochráncem historických hodnot v pražském městském organismu i panorámatu. V roce 1919 zahájil Polívka také spolupráci s firmou Baťa, s níž později spolupracoval i jako stavební inženýr a pro niž pracoval Polívkův syn Jan. Tato spolupráce se materializovala i publikačně: Polívka napsal pro závodní časopis čtyřdílný text na pokračování o uplatnění zásad Fredericka Winslowa Taylora v oblasti stavebnictví.¹³

Ve třicátých letech Polívka publikoval v *Technickém obzoru*, kde mu také vyšel teoretický spis o nosnících z rámových konstrukcí.¹⁴ Ve stejné době vyšla Polívkovi samostatná příručka *Sklobeton v moderním stavitelství*,¹⁵ která byla výsledkem jeho krátkodobého angažmá ve společnosti Thermolux, kde se musel nechat zaměstnat z důvodu dopadů hospodářské krize.¹⁶ V roce 1934 vyšel ještě teoretický spis o výpočtu sklobetonových konstrukcí v Německé sklotechnické společnosti.¹⁷ Poté, co se především díky státním zakázkám v druhé polovině třicátých let vrátil Polívka na výsluní konstruktérské činnosti, publikoval svou práci ve zvláštních tiscích, jako před hospodářskou krizí. Samostatný tisk věnoval svému podílu na československém pavilonu na světové výstavě v Paříži,¹⁸ další tisk o pavilonu vydal *Technický obzor*.¹⁹ Přestože byl podle všeho Polívka mírné a laskavé povahy, skromností netrpěl. Svůj text začíná následovně: „Čs. státní pavilon na světové výstavě v Paříži byl podle úsudku odborníků

¹¹ Srov. Archiv Rona a Victorie Polívkových, *Biographical record: Jaroslav J. Polívka*, March 10, 1941, působení v *Tcheco-Verre* dokládají např. články Jaroslav Polívka, Das hygienische Glas für Sanatorien, *Tcheco-Verre*, 1934, roč. 1, č. 2, s. 83; Jaroslav Polívka, Können im Glas mit Spannungen Isochromaten verkommen? *Tcheco-Verre*, roč. 4, č. 2, 1937, s. 27.

¹² Jaroslav Polívka; Antonín Kotek, K výstavce návrhů komunikace letenské, *Národní listy*, roč. 59, č. 115, 16. 5. 1919, s. [2]

¹³ Jaroslav Polívka, Taylorovy zásady ve stavebním průmyslu, *Sdělení zaměstnanců firmy T. a A. Baťa: Týdeník vycházející v sobotu*, 1919, roč. 2, č. 32, s. 3; č. 33, s. 4; č. 34, s. 2; č. 35, s. 3

¹⁴ Jaroslav Polívka, Řešení složitých rámových konstrukcí základními přímkami nosníkových dvojic, otisk z *Časopisu československých inženýrů Technický obzor*, roč. XLII, č. 9–13, Komise spolku posluchačů inženýrství na České vysoké škole technické v Praze, Praha 1934

¹⁵ Jaroslav Polívka, *Sklobeton v moderním stavitelství*, Praha 1934

¹⁶ Jaroslav Polívka, *Nové izolační sklo Termolux*, Bratislava 1935

¹⁷ Jaroslav Polívka, *Neuer Vorschlag für die Berechnung und Bemessung von Glaseisenbeton-Tragwerken*, Frankfurt nad Mohanem, 1934

¹⁸ Jaroslav Polívka, Čs. státní pavilon na světové výstavě v Paříži, 1937, zvláštní otisk z časopisu *Stavitelské listy*, roč. XXXIV, č. 7, 8, 9, Praha 1938

¹⁹ Jaroslav Polívka; Jaroslav Klír, Československý státní pavilon na světové výstavě v Paříži r. 1937, zvláštní otisk časopisu *čsl. inženýrů „Technický obzor“*, roč. XLVI, č. 6, Praha 1938

jedním z nejzajímavějších. Vyjadřoval směr novodobé architektury. [...] Málokdo však ví, s jakými obtížemi se setkala stavba při provádění.²⁰ Pravdou je, že projektu pavilonu se dostala řada publikovaných superlativů a byl ověnčen několika cenami. Zásahu na vyřešení konstrukčních i realizačních obtíží, z nichž Polívka vinil mimo jiné „nízkou výkonnost francouzských dělníků“, připisoval nijak nepokrytě sám sobě.

Po emigraci do Spojených států publikoval Jaroslav Polívka v amerických odborných periodikách, jako je *Civil Engineering* či *Architectural Record*.²¹ Významnou skupinu publikační činnosti Jaroslava Josefa Polívky ve Spojených státech tvoří propagace společných projektů s Frankem Lloydem Wrightem, speciálně projekt Motýlího mostu přes sanfranciský záliv.²² Polívka se ale nesoustředil jen na své kontakty s Wrightem, publikoval také o spolupráci s španělským inženýrem Eduardem Torrojou, jehož knihu *Filozofie struktur* přeložil do angličtiny se svým synem Milošem a vydal v nakladatelství Kalifornské univerzity v Berkeley.²³ Polívka rozporoval tvrzení v článku, který vyšel v předchozím čísle *Architectural Forum*, o tom, že Torrojoy inženýrské výkony daleko převyšují architektonickou kompozici jeho staveb a svůj názor podpíral „organicky“ orientovanými pasážemi z připravované Torrojoy knihy.²⁴

2.2 Evropský kontinent – druhotná literatura

V dobovém předválečném a meziválečném tisku se dostávalo celkem hojně pozornosti především Polívkovým architektonickým a stavitelským realizacím. Byly buď inzerovány, nebo o nich bylo referováno v *Národních listech*²⁵ (k Polívkově afinitě k tomuto periodiku viz výše), *Stavitelských listech*²⁶ ad. Za zmínku stojí speciální číslo *Národních listů* z 5. května 1928, které bylo věnované čerstvě dostavěnému Paláci Chicaga v Praze.²⁷ O Polívkově angažmá ve stavitelské firmě Vladislava Vlčka v letech

²⁰ Jaroslav Polívka; Jaroslav Klír, *Československý státní pavilon na světové výstavě v Paříži r. 1937, zvláštní otisk časopisu čl. inženýrů „Technický obzor“*, roč. XLVI, č. 6, Praha 1938, s. [1]

²¹ Jaroslav Polívka, Glass-Structural material of Tomorrow, *Architectural Record*, 1939, February, s. 65–72; Jaroslav Polívka, Largest Roof Permits High Daylight Illuminated, *Architectural Record*, 1939, October, s. 28–30; Jaroslav Polívka, Designing Rigid Frames of Timber, *Engineering News Record*, roč. 1942, Dec 3, s. 1–4; Jaroslav Polívka, Contributions of Central-Europeans to American Science, *Social Science*, vol. 21, issue 1, January 1946, s. 55–59; Jaroslav Polívka, Contractor Meets Close Design Tolerances in Building Long-Span Concrete Arch Bridge, *Civil Engineering*, 1949, January, s. 40–44; Jaroslav Polívka, Large Saving Estimated from Constant-Angle Dam Design, *Civil Engineering*, 1950, November, nepag.; Jaroslav Polívka, Concrete shell structures in the West, *Architectural Record*, Western edition, 1951, February, nepag.; Jaroslav Polívka, Structural Material of Tomorrow, *Design Trends, Special Issue of American Architect and Architecture*, s. 67–71

²² Srov. např. Archiv Rona a Victorie Polívkových, separát Jaroslav Polívka, History making Bridges, *Seven Arts Magazine*, nepag., Jaroslav Polívka, Cycle of Evidence: Bridges, *Seven Arts Magazine*, 1953, Summer issue, nepag., Jaroslav Polívka, Alternate designs, *Engineering New Record*, 1952, Feb 28, s. 12

²³ Eduardo Torroja, *Philosophy of Structures* [English version by J. J. Polívka and Milos Polívka], Berkeley; Los Angeles, 1958

²⁴ Archiv Rona a Victorie Polívkových, separát J. J. Polívka, Torroja's Concrete, *Architectural Forum: The Magazine of Building*, 1955, May issue, nepag.

²⁵ Ad soutěžní projekt na letenský tunel srov. *Národní listy*, 1909, roč. 49, č. 306, s. 2;

²⁶ Jedno z čísel ročníku 1928 referuje o tom, že Polívka byl výhradním realizátorem patentu pokládky a spárování dlažby tak, že je vyplňována cementovými maltami různé vlhkosti, aby se dlažba lépe spojila s podkladovou betonovou deskou. Srov. Karel Valina, Vozovky dlážděné kamenem, *Stavitelské listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, 1928, č. 24, s. 425–428, cit. s. 426

²⁷ Palác Chicaga, obchodní a kancelářský dům v Praze II., Národní 30, projektant a stavitel Ing. dr. techn. Jaroslav Polívka, stavebník J. Kolowrat, *Národní listy*, 1928, roč. 68, č. 105, 5. 5. 1928, s. 1–2; Stavitelské listy současně referovaly o tom, že Polívka byl nejen stavitel pasáže Jalta, ale také stavebníkem:

1919–1922 se dočítáme ve Vlčkově nekrologu taktéž v *Národních listech*: „Při vzrůstajícím rozsahu podniku vstoupili do něho jako společníci Dr. Ing. Jaroslav Polívka a ředitel Rudolf Sojka.“²⁸ O Polívkových projekčních i vědeckých aktivitách referoval také časopis *Venkov*, stranický tisk Agrární strany. V jednom případě to bylo o Polívkově stavitelské činnosti,²⁹ v jednom o účasti jeho a ředitele Uměleckoprůmyslového muzea Karla Heraina na sklářském kongresu v Berlíně *Ingrenieurhause XIX*³⁰ a v jednom případě byl zmiňován jako poškozený v kauze domnělého úplatkářství při státní zakázce rozšiřování lázní v Jáchymově, ze kterého obvinil úředníky Ministerstva zdraví a jednotlivé dodavatele zakázek lázeňský lékař dr. [Bohumil] Bouček.³¹

Doposud nepříliš jasného Polívkova angažmá na Výstavě soudobé kultury v Brně v roce 1928 vnáší určité světlo časopis *Český svět*. Referuje o výstavním domě Svazu československého díla, který projektoval Josef Havlíček a byl postaven „vlastním nákladem“ Jaroslavem Polívkou. Interiéry ideálních moderních bytů v činžovních domech navrhl Karel Honzík.³² Pavilon Svazu čsl. díla připomíná i studie významné historičky uměleckého průmyslu Aleny Adlerové v *Bulletinu Moravské galerie*, která reprodukuje fotografii pavilonu, na jehož průčelí bylo verzálkami uvedeno: „Postavil nákladem vlastním Dr. Ing. Jaroslav Polívka.“³³

V dobovém odborném architektonickém tisku byla Polívkovi věnována pozornost hlavně v souvislosti se soutěží na přemostění Nuselského údolí.³⁴ Progresivní časopis *Stavba*, vedený Karlem Teigem, například k Polívkovu a Havlíčkovu projektu otiskl rozsáhlé pasáže z autorské zprávy k jejich soutěžnímu návrhu.³⁵ Dále reprodukoval návrh fasády paláce Habich.³⁶ Polívkovi věnovanou publicitu v časopisu levicově orientované avantgardy zajistil bez pochyby blízký přátelský vztah Teiga a Havlíčka. Pozoruhodným srovnávacím materiálem je autorská zpráva otištěná taktéž ve *Stavbě*³⁷ od Emila Králíka o jeho představě řešení severní fronty Dominikánského náměstí v Brně, kterou aktualizoval krátce před tím, než parcely zakoupil a zastavěl Polívka. Pozoruhodné celostní prezentace se Polívkovi dostalo ve sborníku z desátého sjezdu československých inženýrů v Praze v roce 1930. Dosavadní Polívkovo dílo je celkem reprezentativně sepsáno a doplněno četnými ilustracemi: palácem firmy Klazar, palácem pojišťovny

„Stavební pozemek na Dominikánském náměstí, které bylo původně určeno k vybudování centrální budovy pro brněnské obecní úřady, pražské firmě arch. dr. Jaroslava Polívky za obnos 2.107.000 Kč.“ Cit. dle otisku v *Národní listy*, 1927, roč. 23, č. 20, s. 361

²⁸ Ing. Vlad. Vlček, *Národní listy*, 1922, roč. 62, č. 57, 26. 2. 1922, s. 3 a 7

²⁹ Stavba čsl. pavilonu na výstavě Pařížské zahájena, *Venkov: orgán České strany agrární*, 1936, roč. 31, č. 299, 24. 12. 1936, s. 6

³⁰ „Ing. Dr. Polívka pojednal o významu fyzikálních vlastností stavebního skla. [...]Joukázal na nové sklo Thermolux, vyráběné v Československu.“ Úspěch našeho skla v Berlíně, *Venkov: orgán České strany agrární*, 1936, roč. 31, č. 22, 26. 1. 1936, s. 12

³¹ Sliach, Jáchymov – před soud, *Venkov: orgán České strany agrární*, 1922, roč. 17, č. 228, 29. 9. 1922, s. 4

³² Obytný dům Svazu československého díla na Výstavě soudobé kultury v Brně, *Český svět: ilustrovaný čtrnáctidenník*, 1928, roč. 24, č. 35, 24. 5. 1928, s. 11

³³ Alena Adlerová, Meziválečná užitá tvorba a podíl Brna na dění, *Bulletin Moravské galerie v Brně*, 1993, č. 49, s. 116–123, cit. s. 119

³⁴ Václav Pícha, Několik poznámek k výstavě soutěžních návrhů na most přes Nuselské údolí v Praze, *Architekt SIA: Časopis československých architektů SIA*, 1927, roč. XXVI, s. 156–172. Je pozoruhodné, že přestože je zde projektům věnována velká pozornost, Polívkův a Havlíčkův není vůbec zmíněn, přestože je zde zmíněn podobný projekt od inženýrů Sekla a Tkalce, který pilíře obestavuje výškovými stavbami, jejichž využití ale mělo být značně omezené: archivy, sklady, kanceláře. Srov. s. 168

³⁵ Jan E. Koula, Ekonomie a forma (Na okraj soutěže na přemostění Nuselského údolí), *Stavba: Měsíčník pro stavební umění*, 1927–1928, č. 1, s. 1; Soutěž na přemostění Nuselského údolí, *Stavba*, 1927–1928, roč. VI., s. 19–29, Polívkův a Havlíčkův návrh na s. 28–29.

³⁶ *Stavba*, 1927–1928, roč. VI., s. 104

³⁷ Emil Králík, Regulace Dominikánského náměstí v Brně, *Stavba*, 1926–1927, roč. V., s. 10–11.

Dunaj, činžovním domem v Třebízského ulici, palácem Chicago, palácem Habich a méně známými realizacemi vodních inženýrských staveb: železobetonového mostu přes Dyji u Havlína a regulace Vltavy na Maninách.³⁸

Polívka se vyskytuje ojediněle i v různých tisících souvisejících s jeho sběratelskou a mecenášskou úlohou, např. v autorském katalogu ex-libris Václava Rytíře.³⁹ Ex libris si Polívka nechal mezi válkami vyhotovit celou řadu od různých autorů, včetně Jana Konůpka a Alfonse Muchy. O Polívkových aktivitách v oblasti obchodu s nemovitostmi a s parcelami svědčí několik inzerátů otištěných v *Národních listech*⁴⁰ či zprávy o stavební činnosti ve *Stavitelských listech*.⁴¹

V literatuře z let 1945–1989 se Polívkovo jméno až na jednu monografickou výjimku objevuje zřídka a letmo, především v autobiografiích příslušníků meziválečné avantgardy a v historických časopiseckých statích o meziválečné pražské architektuře. Polívka jako významný spolupracovník a někdejší zaměstnavatel Josefa Havlíčka figuruje i v jeho posmrtném autobiografickém katalogu z roku 1964.⁴² V titulu podobného žánru od Karla Honzika se Polívka vyskytuje ve stejné souvislosti v roce 1963. Honzík uvádí úsměvnou poznámku: „Nedávno, asi v r. 1960, se objevilo jméno tohoto konstruktéra ve spojení se jménem Frank Lloyd Wrightovým pod návrhem jakéhosi obrovitého mostu.“⁴³ Z historických statí je Polívka prezentován jako méně důležitý spolupracovník „opravdových“ architektů (Jaromíra Krejčara Josefa Havlíčka), přestože třeba Havlíček byl v době navrhování společných projektů Polívkovým zaměstnancem. To je případ přehledového textu Marie Benešové z roku 1968⁴⁴ a následně v textu z konce osmdesátých let, který byl připomínkou odkazu Josefa Havlíčka od Otakara Nového.⁴⁵ Zmiňovanou výjimku tvoří biografický článek Ivony Jankové z roku 1986 publikovaný na stránkách *Architektury ČSR*. Janková píše: „Vedl stavební dodavatelskou firmu a vlastní projekční kanceláři. Spolupracoval s významnými architekty české avantgardy.“⁴⁶ Největší pozornost věnuje spolupráci s Havlíčkem, zmiňuje i Adolfa Foehra a společný projekt paláce Dunaj v Praze. V závěru zmiňuje Janková i několik moravských, samostatných projektů Jaroslav Polívky: brněnské paláce Jalta a YWCA se sídlem Concordia na dnešním Dominikánském náměstí a zmiňuje i práci v Luhačovicích: „Připisuje se mu i hotel Miramonti v Luhačovicích“,⁴⁷ pro což patrně Janková neměla žádný průkazný doklad. Polívkova role jako spolupracovníka avantgardních architektů je zmíněna v katalogu výstavy o Devětsilu, která proběhla v roce 1986 v Praze a v Brně. Polívkovo dílo zde reprezentují opět společné projekty s jinými architekty: realizace paláce Habich a soutěžní návrh přemostění Nuselského

³⁸ Josef Stocký (ed.), *Ohlas soudobé inženýrské práce: Sborník vydaný k 10. sjezdu československých inženýrů v Praze 1930*, Praha 1930, s. 234–235

³⁹ Václav Rytíř, *Soupis vlastních exlibris*, Praha 1927, s. 86

⁴⁰ Např. Stavební parcely v Bubenči pro vily a domy, *Národní listy*, 1925, roč. 65, č. 113, 25. 4. 1925, s. 8; Jeden byt..., *Národní listy*, 1928, roč. 68, č. 105, 15. 4. 1928, s. 14

⁴¹ „Stavba 4 rodin. domů lpatr., s částečným podkrovím na stav. č. 1 v bloku III., rozd. poz. č. kat. 265 v Bubenči.“ Kde se bude stavěti, *Stavitelské listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, 1928, roč. 24, č. 7, s. 133; o rozsahu Polívkou vlastněných parcel v Bubenči svědčí třeba zpráva o prodeji části parcel Obecně prospěšnému a stavebnímu družstvu zaměstnanců státních lesů a statků, spol. s r. o., a naopak vykoupení tamějších pozemků, které patřily jeho někdejšímu společníkovi staviteli Rudolfu Sojkovi. Srov. Změny držebností, *Stavitelské listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, 1927, roč. 23, č. 15, s. 274

⁴² Josef Havlíček, *Návrhy a stavby, 1925–1960*, Praha 1964, s. 10, 14, 23 a 120

⁴³ Karel Honzík, *Ze života avantgardy: zážitky architektovy*, Praha 1963, s. 155

⁴⁴ Marie Benešová, *Letopisy architektury, Architektura ČSSR*, roč. 1968, č. 9–10, s. 547–593, cit. s. 577

⁴⁵ Otakar Nový, *Memento pro současnost – K nedožitým devadesátinám Josefa Havlíčka, Architektura ČSR*, 1989, č. 3, s. 69–71, cit. s. 70

⁴⁶ Ivona Janková, Polívka Jaroslav (Kronika), *Architektura ČSR*, 1986, č. 5, s. 228

⁴⁷ Ivona Janková, Polívka Jaroslav (Kronika), *Architektura ČSR*, 1986, č. 5, s. 228

údolí.⁴⁸ Polívka byl v souvislosti s Havlíčkem, jakožto reprezentantem levicové avantgardy, zastoupen i na výstavě Národní galerie k padesátému výročí založení KSČ v roce 1971 projektem přemostění Nuselského údolí, patrně proto, že představoval řešení bytové nouze malometrážními byty a naplňoval dobové ideály kolektivního bydlení.⁴⁹ Jako inovativní propojení obytné funkce a inženýrské stavby zmínil Havlíčkův a Polívkův projekt Nuselského mostu i Jiří Hruža v teorii města z roku 1965.⁵⁰

Z poválečné publicity o Polívkovi na evropském kontinentu je třeba zmínit prezentaci jeho činnosti ve Spojených státech v italském odborném časopisu *L'architettura*.⁵¹ Autorem byl Polívkův blízký přítel Victor E. di Suvero, s nímž se seznámil po imigraci di Suverovy rodiny do San Francisca v roce 1942. Tento článek je hodnotný především díky velké řadě reprodukcí Polívkovy samostatné tvorby v Kalifornii. Di Suvero píše o tom, že Polívkovi příchod do Spojených států umožnil nejen útočiště před válkou v Evropě, ale také setkání s dalšími inženýrskými impulzy, s nimiž by se jinak nesetkal: „[Polívka] vstoupil na kalifornskou Berkeley College of Engineering a inspiroval se materiály a strukturami, použitými na vynikajících projektech, jako je most Golden Gate v San Francisku a Hooverova přehrada v Nevadě.“⁵²

Letné zmínky o Polívkových projektech (resp. popsané reprodukce jeho projektů) najdeme také v literatuře věnované přehodnocování meziválečné moderny a avantgardy v osmdesátých a devadesátých letech.⁵³ Nejpodrobnější je zmínka věnovaná Polívkovi v akademických *Dějínách českého výtvarného umění*, v kapitole věnované československým emigrantům od historika architektury Petra Kratochvíla se Polívkovi dostává pozornost v souvislosti s Wrightem a projekt tzv. motýlího mostu je nesprávně uváděn jako realizovaný: „Havlíčkovým spolupracovníkem byl rovněž Jaroslav Polívka, který odešel v roce 1938 do USA, kde své konstruktérské schopnosti uplatnil mimo jiné realizací mostu v San Francisku.“⁵⁴ V monografii Antonína Engela z roku 1999 je Polívka zmíněn mezi jeho přáteli,⁵⁵ což připomíná jeho poválečný korespondenční vztah s architektem Engelem, doložený i v Polívkově rodinném archivu (k tomu viz dále).

V souvislosti s Polívkovým brněnským angažmá jmenujme dva nedávné zdroje: sborníkovou studii Jindřicha Chatrného, v níž několikrát zmiňuje Polívkovo autorství tzv. Masarykova domu (paláce YWCA) na Dominikánském náměstí⁵⁶ a bakalářskou práci Markéty Pakostové o pasáži Jalta.⁵⁷ V životopisné pasáži o Jaroslavu Josefu Polívkovi

⁴⁸ Kol. aut., *Devětsil: česká výtvarná avantgarda dvacátých let : Galerie hlavního města Prahy a Dům umění města Brna ve spolupráci s Ústavem teorie a dějin umění ČSAV a Uměleckoprůmyslovým muzeem v Praze : Dům umění města Brna, 22. dubna – 25. května 1986 : Staroměstská radnice v Praze, 3. června – 6. července 1986*, Brno 1986, s. 35, 57 a 77

⁴⁹ Srov. Kol. aut., *Umění a doba: české umění dvacátých let: k 50. výročí založení KSČ: [katalog výstavy, Praha, květen-červen 1971]*, Praha 1971, s. 47

⁵⁰ Jiří Hruža, *Teorie města*, Praha 1965, s. 100

⁵¹ Victor di Suvero, L'ingegnere Jaro Joseph Polivka, collaboratore di F. Ll. Wright, *L'architettura: Cronache e storia*, 1959, roč. V., č. 3, s. 203–210

⁵² Victor di Suvero, L'ingegnere Jaro Joseph Polivka, collaboratore di F. Ll. Wright, *L'architettura: Cronache e storia*, 1959, roč. V., č. 3, s. 203–210, cit. s. 207

⁵³ Rostislav Švácha, *Od moderny k funkcionalismu: proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*, Praha: Victoria Publishing, 1995 [původní vydání 1985], s. 283; Kol. aut., *Karel Teige, 1900–1951: Dům u kamenného zvonu 15. února 1994 až 1. května 1994, katalog výstavy*, [Praha] 1994, s. 83 a 198; Kol. aut., *10 století architektury: Architektura 20. století*, Praha 2001, s. 97;

⁵⁴ Petr Kratochvíl, Čeští architekti v zahraničí, in: Kol. aut., *Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000*, sv. I., s. 417–428, cit. s. 418

⁵⁵ Radomíra Sedláková, Petr Krajčí (eds.), *Antonín Engel 1879–1958, (architekt, urbanista, pedagog) : výstava ke 120. výročí narození [Praha, 5. listopadu 1999 – 9. ledna 2000]*, Praha 1999, s. 69

⁵⁶ Jindřich Chatrný, Brněnská umělecká galerie Vaněk a Skupina výtvarných umělců v Brně, *Brno v minulosti a dnes sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*, 2009, č. 1, s. 301–320, cit. s. 312, 314–315

⁵⁷ Markéta Pakostová, *Pasáž Jalta v Brně, dílo Jaroslava Josefa Polívky*, bakalářská práce, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2015

Pakostová vychází ze dvou přehledových on-line zdrojů od Zdeňka Lukeše (2011) a Vladimíra Šlapety ([2014]), které komentují dále. Pakostová reprodukuje dřívější stereotyp o Polívkově přínosu moderní architektuře jako spolupracovníka velkých architektů: „Z architektonického hlediska je nejdůležitější Polívkova krátkodobá spolupráce s českým architektem Josefem Havlíčkem, se kterým se podílel na řadě staveb.“⁵⁸ Americkou etapu života a díla Jaroslava J. bez dalšího vysvětlení redukuje na společné dílo s Wrightem a nazývá ho „dlouhodobou konzultativní spoluprací“.⁵⁹

Základní přehled Polívkovy československé tvorby podává *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků*, jejíž první vydání vyšlo v roce 2004. Historik architektury Pavel Vlček v Polívkově hesle zmiňuje z brněnských projektů palác Jalta a YWCA na Dominikánském náměstí a přestavbu barokního zámku v Týnci, jinak je výčet značně pragocentrický. Ze spolupracujících architektů jmenuje Josefa Havlíčka, Jaromíra Krejčara, Františka Jandu a Friedricha Ehrmanna. Pozoruhodné také je, že výčet Polívkova díla končí v roce 1931.⁶⁰ Důvodem patrně bude fakt, že Vlček přebíral údaje z encyklopedie Prokopa Tmana z roku 1950, který poemigrační život a tvorbu Jaroslava Polívky nerefletoval.⁶¹ V roce 2021 by mělo vyjít přepracované vydání *Encyklopedie*, nezbyvá tedy doufat, že Polívkovo dílo bude rovněž revidováno.

V popularizaci Polívkova díla v nedávné době má průkopnickou zásluhu popularizátor architektury Zdeněk Lukeš, který publikoval jeho životopisný medailon v roce 2011 na internetu.⁶² Lukeš se sice snažil vykreslit bohatý a mnohavrstevnatý život a působení Jaroslava Polívky, nicméně se dopustil v případě jeho amerického působení několika nepřesností (např. že Polívka nenavrhoval sídlo Johnson Wax Co., ale přístavbu věže) a až úsměvných překladů patrně původně anglických zdrojů, jako je např. „sanfranciská zátoka“ nebo Wrightova „dedikace“ projektu Mile High Building Polívkovi, což se v češtině může jevit jako věnování (a Lukeš tím dokládá Wrightovu afinitu vůči Polívkovi), nicméně se jednalo o prosté uvedení spoluautorství (jinak by Wright porušil autorské zákony). Kuriózní je Lukešova poznámka na účet Polívky: „Kdysi jsem četl jeho deník ze studentských let, v němž líčí svou tajnou lásku k mladičké cikánské dívce.“⁶³ Lukeš naráží na Polívkovy literární pokusy z raného mládí, uložené v části jeho pozůstalosti v Národním technickém muzeu (k tomu srov. kap. 6.4), které jsou zjevnou fikcí, a navíc v předmětné krátké novele není nikde zmíněn etnický původ literární postavy dívky.

Průkopnickou roli v transkontinentálním výzkumu života a díla Jaroslava Polívky a propojení jeho československého, resp. evropského života před druhou světovou válkou s americkým působením ve zralé fázi života, je však nutno připsat historikovi architektury Vladimíru Šlapetovi. Vladimír Šlapeta v rámci svého pedagogického působení na VUT v roce 2014 publikoval depeši studentům a studentkám ze své výzkumné a poznávací cesty do New Yorku a Buffala, kde bádával v Avery Library a v archivu University at

⁵⁸ Markéta Pakostová, *Pasáž Jalta v Brně, dílo Jaroslava Josefa Polívky*, bakalářská práce, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2015, s. 23

⁵⁹ Markéta Pakostová, *Pasáž Jalta v Brně, dílo Jaroslava Josefa Polívky*, bakalářská práce, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2015, s. 25

⁶⁰ Pavel Vlček, Polívka, Jaroslav, in: Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků*, Praha 2004, s. 513–514

⁶¹ Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců*, L až Ž, 2. díl, Praha 1950, s. 296

⁶² Zdeněk Lukeš, Konstruktor Jaroslav Polívka, <https://www.earch.cz/cs/revue/zdenek-lukes-konstrukter-jaroslav-polivka>

⁶³ Zdeněk Lukeš, Konstruktor Jaroslav Polívka, <https://www.earch.cz/cs/revue/zdenek-lukes-konstrukter-jaroslav-polivka>

Buffalo a setkal se s Polívkovou vnučkou Katkou Hammond.⁶⁴ Šlapeta kromě připomínky předválečné evropské etapy života a díla Jaroslava Polívky, kde uvádí některé informace zjištěné z rodinného archivu Katky Hammond,⁶⁵ představuje Polívkův bohatý architektonický habitus a síť známostí: „V té době patřil již k mezinárodně známým expertům ve výpočtu i provádění stavebních konstrukcí – mezi své přátele počítal Roberta Maillarta, Eugéne Freyssineta, Auguste Perreta, Le Corbusiera, Ericha Mendelsohna, Adolfa Loose, Richarda Neutra a především Eduardo Torroju, kterého v roce 1950 přivedl k F. L. Wrightovi.“⁶⁶ Inspirativní je závěrečné Šlapetovo hodnocení Polívkova života a díla: „Jaroslav Polívka byl velkým příkladem světu otevřeného inženýra, který odvedl výtečnou práci v meziválečné době ve své vlasti a poté se uplatnil i v zahraniční konkurenci. Jeho vědecké příspěvky vycházely v němčině, italštině, angličtině, němčině i španělštině a stálo by za to, kdybychom si je dnes, po více než půl století od jeho smrti, připomněli i v jeho domovině.“⁶⁷

Z popularizačních výstupů přibližujících dílo Jaroslava Polívky je nutno zmínit knihu Ondřeje Horáka *Průvodce neklidným územím II.*, kde věnoval Polívkovi jednu z kapitol. Na jedné straně je chvályhodné, že se téma expatismu a Polívkova úspěchu ve Spojených státech snaží zařadit do kánonu české (moderní) architektury, už název kapitoly je však problematický, vůči individuálním úspěchům a originálním výkonům Jaroslava Polívky skoro až urážlivý: „Zapomenutý asistent geniů Jaroslav Polívka“.⁶⁸ V rámci žánru Horák snad akceptovatelně reprodukuje zažitý narativ, avšak dopouští se nepřesností nejen tím, že přebírá chybné informace, ale také vlastní fabulací, když v pasáži o Guggenheimově muzeu píše: „Jejím autorem je jeden z přihlížejících mužů, pozvaných mecenáškou Peggy Guggenheimovou na slavnostní otevření vysněného muzea – inženýr Jaroslav Josef Polívka z Československa.“⁶⁹ Polívka se otevření muzea nezúčastnil, ve skutečnosti je Polívkova absence ze zdravotních důvodů tematizována v korespondenci s Wrightem.

Během mého výzkumu o Jaroslavu Josefu Polívkovi, který probíhá od roku 2017, jsem do české historiografie přispěl několika publikačními výzkumy o životě a díle Jaroslava Polívky. Ani jeden z dále zmiňovaných není možné považovat za vyčerpávající, avšak mou snahou bylo problematizovat zažitý stereotyp „asistenta geniů“, ukázat Polívkovu samostatnou tvorbu jak v Československu (a pokud možno ji deprecionalizovat), tak ve Spojených státech, která je zcela rovnocenná a originální, jako díla vytvořená kolaborativně. Prvním výstupem byla kapitola v bilingvní knize editované novinářkou Evou Heyd *Lístek do nového světa / Ticket to the New World*⁷⁰ a následná medializace tohoto projektu.⁷¹ Druhým výstupem bylo zpracování biografického hesla Jaroslava Polívky pro *Brněnský architektonický manuál* v roce 2020,

⁶⁴ Dle svědectví Vladimíra Šlapety sděleného autorovi osobně dne 16. července 2020 na vernisáži výstavy *Bauerův zámeček: Místo v čase a prostoru* i svědectví Katky Hammond sděleného autorovi v Buffalu dne 14. dubna 2018

⁶⁵ Jako je např. popis cesty Marie Irmy Polívkové do Spojených států v roce 1940, viz kap. 4.1.

⁶⁶ Vladimír Šlapeta, Buffalo, F. L. Wright a Jaroslav Polívka, https://www.fa.vutbr.cz/home/slapeta/dopis_c17_ny.htm. Nutno však dodat, že ne se všemi zmiňovanými se Polívka znal skutečně na osobní bázi, v případě některých šlo o letmý korespondenční kontakt, některé známosti nelze doložit vůbec.

⁶⁷ Vladimír Šlapeta, Buffalo, F. L. Wright a Jaroslav Polívka, https://www.fa.vutbr.cz/home/slapeta/dopis_c17_ny.htm

⁶⁸ Ondřej Horák, *Průvodce neklidným územím: Příběhy moderní české architektury*, Praha 2018, s. 120–123

⁶⁹ Ondřej Horák, *Průvodce neklidným územím: Příběhy moderní české architektury*, Praha 2018s. 122

⁷⁰ Ladislav Zikmund-Lender, Jaroslav J. Polívka, in: Eva Heyd (ed.), *Lístek do nového světa / Ticket to the New World*, Praha 2018, s. 28–43

⁷¹ Eva Heyd, *Lístek do nového světa, Xantypa: český společenský měsíčník*, 2018, roč. 24, č. 7–8, s. 50–55, cit. s. 52–53. V tomto textu Eva Heyd kompiluje poznatky z kapitol knihy od dalších autorů a autorek.

kteří je rozšířenou verzí podkladu pro výstavu v pasáži Jalta (viz praktické výstupy disertačního výzkumu). Inovativními pasážemi byla jednak identifikace dalších Polívkových staveb v Brně (především činžovních domů a jeho zapojení do Výstavy soudobé bytové kultury) a jednak pojednání jeho samostatné stavitelské a architektonické činnosti v Kalifornii. Poprvé jsem zde publikoval také sice výběrový, ale aktualizovaný a na základě archivního studia zpřesněný seznam díla.⁷²

K poznání Polívkova pozoruhodného vztahu se španělským konstruktérem Eduardem Torrojou, jenž můžeme považovat minimálně za srovnatelně významný, jaký Polívka udržoval s Wrightem, přispěl v poslední době španělský historik architektury Ramon Graus. V roce 2019 a znovu v roce 2021 se věnoval mezinárodnímu ohlasu Torrojova teoretického i realizovaného díla ve dvou vědeckých statích.⁷³ V obou textech se Graus shodně vyjadřuje k Polívkově roli v seznámení Torrojo a Wrighta a v anglické edici Torrojoovy knihy *Philosophy of Structures*. Díky upozornění Katky Hammond jsem Romana Grause v září 2020 kontaktoval a sdílel s ním korespondenci mezi Polívkou a Torrojou.

2.3 Americký kontinent – druhotná literatura

Pokud odhlédneme od publicity jednotlivých projektů, především těch, navržených společně s Frankem Lloyd Wrightem,⁷⁴ kterým se budu věnovat v jednotlivých kapitolách disertační práce, pak přehledových článků o Polívkovi vyšlo za Polívkova života ve Spojených státech relativně málo.

Jako první to byl asi článek Josepha S. Roučka v krajanském magazínu *The Slavonic Monthly* z roku 1945. Text na základě osobní Polívkovy výpovědi představuje Polívkův příchod do Spojených států, jeho začátky na Kalifornské univerzitě i jeho angažmá v Kaiserových docích v Richmondu. Poslední pasáž je věnována Polívkovým slovanským kořenům: „Polívka pochází z rodiny, kde se pěstovala myšlenka panslovanských zájmů. Všichni významní slovanští návštěvníci Prahy v devadesátých letech byli pozváni Polívkovým otcem Josefem, který byl znám jako panslovanský polyglot, protože znal všechny slovanské jazyky, včetně staré liturgické bulharštiny.“⁷⁵ Autor uvádí, že Polívka v této tradici pokračoval, když realizoval nebo poskytoval poradenskou činnost v Jugoslávii a v roce 1939 na světové výstavě v New Yorku byl pozván ruským architektem Borisem Jofanem do Moskvy, což se však zjevně neuskutečnilo. Reálné Polívkovy přínosy panslovanské myšlenky, která však byla latentně přítomná v meziválečné české zednářské ideologii, jsou však v článku zjevně poněkud přeceňovány, patrně aby byla ospravedlněna publicita Polívkovy osobnosti a díla v takto zaměřeném periodiku. Je však pravdou, že Polívka se začlenil do krajanských sítí a kontaktů a některé udržoval až do své smrti.⁷⁶ Tento článek je přesto cenný v tom,

⁷² Ladislav Zikmund-Lender, Jaroslav Josef Polívka, *Brněnský architektonický manuál*, <https://www.bam.brno.cz/architekt/354-jaroslav-josef-polivka>

⁷³ Ramon Graus, Teresa Navas-Ferrer, Eduardo Torroja: el camino hacia su reconocimiento internacional, in: Kol. aut., *Redes internacionales de la arquitectura española 1er seminario AEMCI*, Barcelona 2019, s. 10–15; Ramoin Graus, Una cartografía de los fondos documentales del ingeniero Eduardo Torroja a través de su trayectoria científica, académica y profesional, *Ar@cne*, 2021, č. 251, s. 1–13, on-line: <https://revistes.ub.edu/index.php/aracne/article/view/32295>

⁷⁴ Největší publicitu měl asi projekt motýlího mostu, kromě lokálního tisku je asi nejvýznamnější článek v *Architectural Record – Western Section*, srov. Archiv Rona a Victorie Polívkových, separát A Butterfly-Wing Bridge for San Francisco Bay, Frank Lloyd Wright, architect, Jaroslav J. Polivka, Civil Engineer, *Architectural Record*, 1949, July, nepag.

⁷⁵ Joseph S. Rouček, Jaroslav J. Polivka... Architect, Engineer, Scientist, *The Slavonic Monthly*, 1945, March, s. 10–11, cit. s. 11

⁷⁶ O tom svědčí Polívkův dochovaný adresář, uložený v Archivu Rona a Victorie Polívkových.

že podrobně popisuje Polívkovy první roky ve Spojených státech, kdy ještě nebyly „zastíněny“ známostí a spoluprací s Frankem Lloyd Wrightem. Polívkovu válečnou činnost přibližuje také podnikový časopis Kaiserovy korporace, kde v letním čísle ročníku 1943 vyšel článek o konstruktérech lodí a doků, kde je Polívka zmíněn i vyfotografován.⁷⁷

Polívka se krátce po sobě objevil v novém lifestylovém časopisu *Seven Arts Magazine*, který vycházel od roku 1952 a s titulem „A Way Of Life Called Art“ se měl stát jakousi výkladní skříní poválečného konzumerismu. Aby ale nebyl zaměřen jen na vybavování a technologizaci domácnosti, což byla role stereotypně přisuzována ženám, objevovaly se zde občas i články o budování významných infrastruktur a modernistických utopií, aby si dokázal zaujmout i „mužský svět“. V návaznosti na Polívkův a Wrightův vizionářský most přes sanfranciský záliv vystihla autorka hlavní příznaky modernistické utopie v architektuře: „Růst současného světa se točí na ose změny. Spolu s obrovskými změnami se vyjevuje i tvář nové architektury. V mechanizaci a nových možnostech, v oceli a prostoru, který ocel umožňuje leží nové obzory architektury.“⁷⁸ V dalším článku publikovaném v *Seven Arts Magazine* v roce 1953 se Polívka vyznává z obdivu ke konstrukci Golden Gate Bridge a urguje k jeho tehdy potřebným opravám. Článek je ilustrován fotografií, na níž Polívka na francouzském konzulátu v San Franciscu přebírá francouzské státní ocenění Legie cti v roce 1953.⁷⁹

U této příležitosti vyšel další životopisný článek věnovaný Polívkovi v lokálním tisku v Berkeley. Redaktor v něm vysvětluje, že se jedná o opožděné předání za projekční práce na československém pavilonu na světové výstavě v Paříži v roce 1937, které nebylo uskutečněno z důvodu začátku druhé světové války, okupace Československa a později i Francie.⁸⁰ Článek připomíná Polívkovy konstrukční zásluhy při realizaci pařížského pavilonu.

Ne zcela jasné je autorství průřezového textu publikovaného v časopisu *Civil Engineer*.⁸¹ Jedná se o historii betonových mostů ve Spojených státech, jejímž vrcholem má být motýlí most projektovaný Wrightem a Polívkou, o němž se v článku referuje ve třetí osobě a na straně 59 je Polívkův medailon psaný taktéž ve třetí osobě s fotografií. Není ale zcela jasné, jestli text nepsal sám Polívka (technický styl plný odborných faktů by tomu nasvědčoval, svědčí o tom také to, že článek je ilustrován dalšími Polívkovými zcela nesouvisejícími realizacemi v Evropě i v sanfranciském zálivu).

Z Polívkových poemigračních zásluh je nutné připomenout ještě jednu významnou zmínku v dobovém tisku: recenzi Richarda Neutry knihy Eduarda Torroja *Philosophy of Structures*, která vyšla v tiskovině *American Institute of Architects*: „J. J. Polívka, který představil svého významného španělského kolegu a přítele americkým čtenářům, věří v momenty 'empatie' a 'vcítění', které doprovázejí velké inženýrské výkony.“⁸²

Dalším dobovým zdrojem je několik Polívkových nekrologů z února a března roku 1960. Přestože se jedná o letmé zmínky a velmi stručné připomínky, delší nekrolog

⁷⁷ A. Hitler – Rush! *Fore'n'Aft*, *Permanente Metals Corporation / Kaiser Company, Inc.*, 1943, vol. 3, No. 28, July 16, nepag.

⁷⁸ Archivu Rona a Victorie Polívkových, separát Patricia Partridge: *Technocracy and the Engineer*, *Seven Arts Magazine*, June-July Issue, nedat., nepag.

⁷⁹ Archivu Rona a Victorie Polívkových, separát Lane Coreym, *What Do You Think?* *Seven Arts Magazine*, 1953, Summer issue, nepag.

⁸⁰ French Honor for Berkeleyan, *Oakland Tribuner*, 1953, Feb 4, s. 15

⁸¹ Precast Concrete Comes of Age, *Consulting Engineer: The Consulting Engineer's Professional Magazine*, 1957, January, s. 58–63

⁸² Richard Neutra, *Philosophy of Structures*, book review, *Journal of the AIA*, 1958, October issue, s. 53, on-line viz <https://usmodernist.org/AJ/AJ-1958-10.pdf>

otištěný v *Oakland Tribune* potvrzuje Polívkovo členství v Oaklandské zednářské lóži.⁸³ Sice se skoro měsíčním zpožděním, ale nekrolog vyšel i na východním pobřeží v *New York Herald Tribune*.⁸⁴

Významným veřejným zdrojem jsou také výstavy, týkající se Polívky: první, kolektivní, se konala ještě za Polívkova života, druhá se věnovala motýlímu mostu a třetí se věnovala spolupráci mezi Wrightem a Polívkou.

První výstava konaná za Polívkova života se byla k vidění mezi 19. únorem a 2. březnem 1954 ve stanfordské umělecké galerii v kampusu Stanfordovy univerzity. Kolektivní výstava slibovala představit „nedávné práce pedagogů architektury“. Na výstavě vystavoval Birge M. Clark, Ernest A. Grunfeld Jr., Henry Hill, Ernest J. Kump, Eldridge T. Spencer, Victor King Thompson, John C. Worsley a Polívka.⁸⁵ Polívka zde představil své životní dílo s důrazem na sanfranciský záliv, ale byly zde i fotografie rotterdamské burzy obilovin. Součástí výstavy byly dva modely: model středního segmentu motýlího mostu a model patrně domu Williama Patricka v Redwood City. Odtud pocházelo také devět betonových tvarovek, které Polívka pro tento projekt navrhl.

Druhá výstava s názvem „Frank Lloyd Wright: Butterfly-Wing Bridge: A Southern Crossing for San Francisco Bay“ se konala v Oaklandském historickém muzeu od 22. dubna do 2. června 1989. Jedním ze spoluorganizátorů výstavy byl architekt Aaron Green, Wrightův někdejší spolupracovník a vedoucí jeho sanfranciské kanceláře, s nímž měl Polívka poněkud komplikovaný vztah (viz kap.7.12). Aaron Green byl jedním z hlavních přednášejících v rámci doprovodného programu, přednesl dne 14. května 1989 přednášku s názvem *Frank Lloyd Wright: Butterfly Wing Bridges and Other Flights of Fancy*, přestože na projektování mostu neměl skoro žádný významný podíl. Výstava podtrhovala narativ, že most byl pouze Wrightovou kreací, v níž rozvíjel svůj dva roky starý nápad návrhu mostu, který byl v menším měřítku určen pro Wiskonsin: „Wright navrhl Motýlí most (projekt) v roce 1947 pro Spring Green ve Wisconsinu, pro zakázku Wiskonsinských dálnic. V roce 1949 Wright rozšířil svůj návrh motýlího mostu pro druhé přemostění jižní části sanfranciského zálivu.“⁸⁶

Polívkův podíl na projektech Franka Lloyd Wrighta rehabilitoval Barry Muskat, který z podnětu významného wrightovského badatele Jacka Quinana o Polívkovi napsal diplomovou práci na University at Buffalo, významně přispěl k organizaci výstavy na přelomu let 2000 a 2001, přispěl do jejího katalogu a publikoval samostatné biografické články o Polívkově spolupráci s Wrightem. Ze všech badatelů je Muskatův přínos k Polívkovu znovuobjevení bezpochyby největší. Ve svém katalogovém eseji se sám Muskat podivuje, proč „vztah [Wrighta a Polívky] unikl pozornosti většiny wrightovských badatelů.“⁸⁷ Zatímco Muskat probádal v té době všechny známé archivy – Getty Institut, Polívkovu pozůstalost v univerzitním archivu v Buffalu, měl také daleko bližší kontakt s Polívkovou rodinou, protože v roce 2000 ještě žila Polívkova dcera Eliška/Bělča/Elisabeth (1914–2002) i syn Jan (1916–2001). Muskat poskytuje rozsáhlý životopis, v němž kombinuje archivní zdroje, vizuální i diskurzivní, s vyprávěnou

⁸³ Srov. Private Funeral Conducted For U. C.'s Famed Dr. Polivka, *Oakland Tribune*, 1960, Feb 10, s. 7; další nekrology srov. Famed Civil Engineer Jaroslav Polivka Dies at 73, *San Francisco Chronicle*, 1960, Feb 11, s. 5; Noted Engineer J. J. Polivka Dies, *Berkeley Daily Gazette*, 1960, Feb 10, nepag., Elisabeth Houdek's Father Passes, *Smoke Signals*, 1960, vol. 25, No. 3, March, nepag.

⁸⁴ Jaroslav Polivka, *New York Herald Tribune*, 1960, Feb 13–14, s. 2

⁸⁵ Archiv Rona a Victorie Polívkových, pozvánka na výstavu, březen 1955

⁸⁶ Wright Library, Frank Lloyd Wright Butterfly-Wing Bridge: A Southern Crossing for San Francisco Bay, ST#: 1989.97.0415, p. 1–2, cit. p. 1,

<http://www.steinerag.com/flw/Artifact%20Pages/Brochures.htm#1989.97>

⁸⁷ Barry A. Muskat, Engineering the Organic: An Investigation into the Collaboration of Jaroslav J. Polivka and Frank Lloyd Wright, in: Susana Tejada (ed.), *Polivka+Wright, Engineering the Organic: The Partnership of J. J. Polivka & Frank Lloyd Wright*, Buffalo 2000, s. 9–17, cit. s. 9

rodinnou paměti. Pokládá si otázku: „Jaká byla tedy povaha Polívkovy role ve spolupráci s Frankem Lloyd Wrightem? Pozdní tvorba Franka Lloyd Wrighta je oslavována díky jeho zájmu o možnosti betonu, materiálu, s nímž byl Polívka dobře seznámen. Můžeme se mnoho dozvědět ze sedmi konkrétních projektů, na nichž Wright a Polívka pracovali. Ty můžeme použít jako zorné čočky pro daleko širší poučení o jejich komplexním vztahu,“⁸⁸ píše Muskat. Na omezeném prostoru katalogu byl však limitován jen velmi stručnými komentáři k jednotlivým projektům a bohužel neměl příležitost vztah Polívky s Wrightem nějak etapizovat či problematizovat. Ve stejné době však Muskat publikoval obsáhlejší text v časopise *Buffalo Spree*.⁸⁹ Zde se Muskat zabýval pouze třemi společnými projekty, což mu umožnilo se věnovat podrobnějším nuancím jejich spolupráce. Velmi trefně popisuje Polívkovu jedinečnost, která Wrightovi patrně imponovala: „Je zjevné, že Polívkův přínos pro architekturu Franka Lloyd Wrighta by měl být nejen lépe rozpoznán, ale také oslavován a dále zkoumán. Polívka byl nezměrně talentovaný s mnohavrstevnatými schopnostmi, které mu umožňovaly se postavit vícero výzám najednou. Jeho zkušenosti z Evropy ho udržely blízko hranici architektury, která byla dynamická a progresivní. Měl úspěšnou kariéru v Evropě a poté i v Americe i předtím, než potkal Wrighta.“⁹⁰ Proč tedy získal Polívka v poslední etapě Wrightova tvůrčího života tak jedinečné místo, ptá se Muskat. Podle něj to bylo pro Polívkův velmi široký talent a rozmanité schopnosti, které se Wrightovy hodily do řady velkých projektů, ale současně Polívkova skromnost, že dokázal stát ve Wrightově stínu, jak se Muskat domnívá. Jisté je, že Polívka skutečně netoužil stát se „starchitektem“ po Wrightově vzoru, svou motivaci mnohokrát vyjádřil jako snahu podílet se na technologických stavebních inovacích a řešit náročné výzvy. Muskat se k Polívkově spolupráci s Wrightem vrátil v roce 2018, kdy publikoval článek v časopise univerzitních knihoven *UB Libraries Today*. Muskat však svůj přístup skoro po dvaceti letech nijak nepřehodnotil, jedná se o zkrácenou verzi článku pro *Buffalo Spree* z roku 2000 a závěrečná pasáž o Polívkově roli ve Wrightově pozdní tvorbě je do slova totožná.⁹¹

V roce 1997 ještě vyšly díky překladu Polívkovy vnučky Katky Hammond a Polívkovy dcery Elisabeth Polívka Houdek Polívkovy válečné deníky.⁹² Jedná se o rozsáhlé (474 stran) a pozoruhodné historické svědectví vojáka, který se účastnil první linie při bitvě na Piavě, což byla jedna z posledních bitev rakousko-uherské armády. Přestože je tento pramen velmi cenný ve výpovědi osobní zkušenosti v první světové válce, zůstane vzhledem k orientaci na Polívkovu architektonickou a inženýrskou biografii v mé práci spíše stranou.

Z nedávných významných návratů k Polívkovu podílu na projektech, které opustily kancelář Franka Lloyd Wrighta, zmíním dva. Prvním je velmi podrobná, archivně založená rekonstrukce Polívkova podílu nejen na návrhu a výpočtech, ale také propagaci a prosazování projektu Motýlího mostu z pera emeritního profesora dějin

⁸⁸ Barry A. Muskat, *Engineering the Organic: An Investigation into the Collaboration of Jaroslav J. Polivka and Frank Lloyd Wright*, in: Susana Tejada (ed.), *Polivka+Wright, Engineering the Organic: The Partnership of J. J. Polivka & Frank Lloyd Wright*, Buffalo 2000, s. 9–17, s. 13

⁸⁹ Barry Muskat, *Architecture: In Wright's Shadow: The Legacy of Jaroslav Polivka*, *Buffalo Spree, The Magazine of Western New York*, November/December 2000, on-line: https://www.buffalospree.com/app/buffalospreearchive/archives/2000_1112/111200architecture.html

⁹⁰ Barry Muskat, *Architecture: In Wright's Shadow: The Legacy of Jaroslav Polivka*, *Buffalo Spree, The Magazine of Western New York*, November/December 2000, on-line: https://www.buffalospree.com/app/buffalospreearchive/archives/2000_1112/111200architecture.html

⁹¹ Barry Muskat, *Engineering the Organic: An Investigation into Collaboration of Jaroslav J. Polivka and Frank Lloyd Wright*, *UB Libraries Today: A Publication of the University at Buffalo Libraries*, 2018, Winter Issue, nepag.

⁹² Jaroslav J. Polívka, *My War Diary (Italian Front), 1918*, Vermont 2008.

architektury na Stanfordově univerzitě Paula V. Turnera v jeho knize *Frank Lloyd Wright a San Francisco* z roku 2016. Přestože Turner věnuje velmi rozsáhlou pozornost Polívkovu podílu, a dokonce jeho iniciační roli v celém projektu, letmo popisuje i dřívější samostatný Polívkův projekt na sanfranciský most,⁹³ Polívkově podílu na navrhování obou projektů pro VC Morrise v San Franciscu nevěnuje ani zmínku.⁹⁴ O Polívkově kontaktech s VC Morrisem a jeho nejasném, ale prokázaném podílu na sanfranciském obchodu VC Morrise se Paul V. Turner dozvěděl až ode mě v roce 2018.

Druhým významným počinem byla výstava ke 150. výročí Wrightova narození, kterou společně organizovalo newyorské Muzeum moderního umění a Kolumbijská univerzita. Hlavní autor, kurátor a spolu-editor doprovodného katalogu Barry Bergdoll, profesor dějin umění na pozici Meyera Shapira na Kolumbijské univerzitě, se ve své vlastní kapitole rozhodl zaměřit na vztah Wrighta a Polívky na příkladu nerealizovaného projektu Míli vysokého mrakodrapu. Bergdoll v textu líčí Wrightovu cestu k projektování mrakodrapů a rozmyšlení tzv. denzitního urbanismu, pak se zastavuje u Polívkovy role, kterou považuje za pro Wrighta významnější než Torrojuvu, přestože se stal pro Polívku vzorem pro další společný projekt – závodistiště v Belmontském parku, a končí u ohlasů Míli vysokého mrakodrapu v chicagském tisku.⁹⁵

Sekundární literaturou nikoliv o Polívkovi, ale o Wrightovu vztahu k inženýrům, která slouží jako velmi podrobný srovnávací materiál, je nedávná obsáhlá a vyčerpávající kniha britského historika architektury Andrew Sainta *Architect and Engineer*. Saint věnuje celou kapitolu dřívějšímu dvornímu inženýrovi Franka Lloyd Wrighta Paulu Muellerovi, který byl Wrightovi nejen inženýrem, ale spíše stavbyvedoucím a také zachráncem řady projektů před finančním bankrotem.⁹⁶

Úplně v závěru se musím pozastavit nad opomenutím Polívky v dílech předních historiků architektury, kteří nedávno věnovali Wrightovi a jeho a Polívkovým projektům klíčové knihy. Za všechny bych chtěl jmenovat především kanonickou monografii *The Architecture of Frank Lloyd Wright* od Neila Levina. Levine o Polívkovi věděl, věnoval mu však pouhé dvě zmínky v poznámkách a upozorňuje na tehdy ještě nepublikovaný rukopis *What It's Like to Work with Wright*.⁹⁷ Druhou publikací, která vědomě opomíjí Polívkův podíl na Wrightových projektech, je monografie *The Guggenheim: Frank Lloyd Wright's Iconoclastic Masterpiece* od marxisticky orientovaného historika architektury Francesca dal Co. Dal Co předkládá narativ, který se může jevit jako přesná rekonstrukce objednatelských kontaktů, navrhování výstavby Guggenheimova muzea, avšak z podrobné četby se ukazuje, že autor zcela opomíjí vývoj projektu v letech 1946–1949, tedy v klíčové etapě, kdy k jejímu návrhu a konstrukci přispíval Polívka, a jako jediného spolupracovníka zmiňuje pouze „svého zetě Williama Weasleyho Peterse“, dále ještě zmiňuje Wrightova „pravého kolegu Mendela Glickmana“. ⁹⁸ Stejně jako Levine v devadesátých letech, i dal Co musel z podrobné autopsie pramenů i dobové literatury vědět o Polívkově přínosu a vědomě se rozhodl jej netematizovat. Tyto příklady ignorace ze strany autorit oboru tedy současně slouží jako symptomy Polívkova zapomenutí, na druhé straně je čím dál větší zájem ze strany jejich kolegů, které v Polívkovi vidí nezpracované téma pro aktualizaci Wrightova odkazu.

⁹³ Paul V. Turner, *Frank Lloyd Wright and San Francisco*, New Haven and Londýn, 2016, s. 87–90

⁹⁴ Srov. Paul V. Turner, *Frank Lloyd Wright and San Francisco*, New Haven and Londýn, 2016, s. 58–74

⁹⁵ Barry Bergdoll, Reading „Mile-High“: The Chicago Skyline and the Stakes of Fame, in: Barry Bergdoll; Jennifer Grey (eds.), *Frank Lloyd Wright: Unpacking the Archive*, New York 2017, s. 208–225, zvl. s. 214–215

⁹⁶ Srov. Andrew Saint, *Architect and Engineer: A Study in Sibling Rivalry*, New Haven and London, 2007, s. 249–257

⁹⁷ Neil Levine, *The Architecture of Frank Lloyd Wright*, Princeton 1996, s. 486

⁹⁸ Francesco dal Co, *The Guggenheim: Frank Lloyd Wright's Iconoclastic Masterpiece*, New Haven and London, 2017, s. 34 a 80

2.4 Kritika pramenů

Jaroslav Josef Polívka je i přes svou emigraci a své částečné zapomnění mezi lety 1960 a koncem devadesátých let osobností, která má velké zastoupení v archivních fondech. V následující pasáži se nebudu věnovat archiváliím týkajícím se jednotlivých budov, ale pouze souborným archivním fondům, které monograficky obsahují část Polívkovy pozůstalosti.

Chronologicky první významnou archivní pozůstalostí Jaroslava Josefa Polívky je fond č. 72 v Archivu architektury a stavitelství v Národním technickém muzeu. Je zde uložena dokumentace k několika významným projektům, především k československému pavilonu na světové výstavě v Paříži (5 kartonů s plány a dva se spisy),⁹⁹ k československému pavilonu na světové výstavě v New Yorku (jeden karton s plány),¹⁰⁰ k nerealizovanému projektu vršovické sokolovny.¹⁰¹ Dále fond obsahuje rozsáhlé deníkové záznamy, zápisky, vlastní literární tvorbu a koncepty dopisů Jaroslava Polívky z let 1912–1938, přičemž ty deníky z let 1918 až přibližně 1920 jsou mnohem podrobnější, osobnější a epičtější, na rozdíl od meziválečných velmi strohých záznamů, které sloužily spíše jako záznamy pracovní každodennosti.¹⁰² Jeden karton obsahuje publikované separáty i celá čísla či publikace s Polívkovými texty, neurčenými projekty a soutěžním návrhem přemostění Nuselského mostu,¹⁰³ v jednom kartonu je plakát od Alfonse Muchy,¹⁰⁴ který ukazuje vedle dalších Muchových prací pro Polívku na jejich blízký vztah, a jeden karton je věnován obtahům časopisu *Aktiengesellschaft für Glassindustrie*, v němž byl Polívka angažován.¹⁰⁵ Přestože se jedná o velmi torzální část dokumentace Polívkovy meziválečné činnosti, je zde řada unikátů, např. návrh vršovické sokolovny, nepublikované plány na přemostění Nuselského mostu a pak deníkové záznamy, které nejenže ukazují každodennost Polívkova pracovního života, ale ty z mladších let dokreslují Polívkův charakter a současně je díky nim možné přesně rekonstruovat Polívkovu osobní topografii.

Co z Polívkovy meziválečné pozůstalosti nenajdeme v technickém muzeu a co si Polívka přivezl s sebou do Spojených států, je roztroušeno ve dvou archivech: v rodinném archivu u Rona Polívky (o tom dále) a v Bancroft Library v Kalifornské univerzitě v Berkeley. V tomto fondu jsou dva archivní kartony.¹⁰⁶ V prvním jsou uloženy hlavně reprinty Polívkových článků publikovaných po příchodu do Spojených států a zdá se, že se jednalo o Polívkovu pozůstalost z jeho působení na Kalifornské univerzitě v Berkeley. Druhý karton obsahuje tisky z doby mezi lety 1928–1930, jejichž vydavatelem byl Polívka. Ukazuje to na Polívkovu mecenášskou činnost v době před hospodářskou krizí,

⁹⁹ Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 72, Jaroslav Polívka, č. kart. 20050427/03, 20050427/01, 20050428/02, 20050428/01, 20050428/03 [plány], 20050427/04 [spisy], 20060120/03 [novinové výstřižky], *Československý pavilon na Světové výstavě v Paříži v r. 1937*

¹⁰⁰ Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 72, Jaroslav Polívka, č. kart. 20170612/01 [plány], *Československý pavilon na Světové výstavě v New Yorku v r. 1939*

¹⁰¹ Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 72, Jaroslav Polívka, č. kart. 20050502/03 [plány], *Sokolovna ve Vršovcích*

¹⁰² Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 72, Jaroslav Polívka, č. kart. 20130409/02 [spisy], *Deníky a záznamy*

¹⁰³ Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 72, Jaroslav Polívka, č. kart. 20050502/02 [spisy], *Teoretické práce a různé projekty*, je zde např. schematický návrh Podolského mostu

¹⁰⁴ Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 72, Jaroslav Polívka, č. kart. 20090718/01 [desky], *Plakát od A. Muchy*

¹⁰⁵ Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 72, Jaroslav Polívka, č. kart. 20050427/05 [spisy], *Aktiengesellschaft für Glassindustrie*

¹⁰⁶ Bancroft Library, *J. J. Polivka: Collected reprints*, UC Archives (NRLF), 308 × P772, co v. 1 a v.2

kdy dával příležitost mladým literátům a ilustrátorům, mezi jinými třeba Janau Konůpkovi.¹⁰⁷

Pro rekonstrukci a úpravu obrazu Polívkova vztahu s Frankem Lloyd Wrightem jsou klíčovými zdroji dva archivy: Wrightův archiv uložený od roku 2012 v Avery library v Kolumbijské univerzitě v New Yorku a Speciální sbírky univerzitní knihovny v University at Buffalo, kam v roce 1987 prodal Jan Polívka a Elisabeth Polívka Houdek část Polívkovy pozůstalosti týkající se Franka Lloyd Wrighta. První zmiňovaný archiv obsahuje 194 dopisů mezi Jaroslavem Polívkou a Frankem Lloyd Wrightem a jeden dopis adresovaný Miloši Polívkovi.¹⁰⁸ Jejich analýzou – jazyka, četnosti, obsahu, – je možné sledovat vývoj Wrightova a Polívkova vztahu a identifikovat i četné rozpory, které mezi oběma muži během let vznikly.

Pro rekonstrukci vztahu Wrighta a Polívky však vzájemná korespondence nestačí. Dochovala se celá řada dalších dopisů – Wrightovým spolupracovníkům, společným klientům, dodavatelům, novinářům a novinářkám či Aaronu Greenovi, které jsou uloženy v Buffalo. Na rozdíl od Avery Library, kde jsou dopisy uspořádány spíše chronologicky (ale ne důsledně), je archiv v Buffalo uspořádán tematicky – podle společných projektů nebo témat. Lze se jen domnívat, že tak byla původní Polívkova pozůstalost uspořádána samotným Polívkou, což vyplývá z původního uspořádání pozůstalosti, která se stále nachází v rodinném vlastnictví. Součástí dokumentace jsou nejen dopisy (těch je zde přibližně 135, ale většinou se jedná o konspekty dopisů, které jsou v definitivním znění v Avery Library), ale také výstřižky z tisku (často podtrhané tam, kde je zmiňováno Polívkovo či Wrightovo jméno), fotografie či výpočty (dochovaly se zde výpočty pro Guggenheimovo muzeum, dům na skále pro VC Morrise či zavěšenou střechu závodističtí v Belmontském parku). Samostatnou složkou je unikátní sbírka asi 400 fotografií – negativů (ca 350 černobílých a asi 50 barevných), které dokumentují Polívkovy návštěvy ve Wrightově zimním sídle v Taliesinu-West v Arizoně, společenský život tam, společné exkurze s Wrightem a jeho žáky a spolupracovníky, další návštěvy v Taliesinu-West a především stavební vývoj Taliesinu-West mezi lety 1946–1957.¹⁰⁹

Nejzásadnějším archivním zdrojem ale zůstává rodinný archiv Ronalda Polívky,¹¹⁰ Polívkova vnuka, a několik plánů uložených u jeho sestry Kay Polívka-Starkweather.¹¹¹ Dvanáct archivních krabic uložených u Ronalda Polívky obsahuje spisy, Polívkovy autorské fotografie, korespondenci, výpočty, publikace vlastní i cizí, kresby a návrhy, blueprinty, účty apod. Všechny archiválie jsou uspořádány v černých deskách popsaných na hřbetě Polívkovým vlastním písmem křídou. Jsou uspořádány tematicky nebo podle jednotlivých projektů (např. „Butterfly Bay Bridge“). Tento archiv ukazuje na Polívkovu bohatou výzkumnou činnost po příchodu do Spojených států, obsahuje přesvědčivou a často úplnou dokumentaci k samostatným projektům v Kalifornii i jinde ve Spojených státech, fotografie, články atd. Současně je unikátní i krosreferenční systém, který Polívka zavedl, aby se ve vlastním archivu dobře vyznal a sloužil mu pro praxi i výzkumnou a pedagogickou činnost na obou kalifornských univerzitách. Součástí rodinného archivu je také dokumentace cesty Marie Imy Polívkové z protektorátu Čechy a Morava na jaře roku 1940 do Spojených států¹¹² a digitalizovaný rodinný fotoarchiv

¹⁰⁷ Jsou zde tisky: Karel Votlučka, *Quelques portraits francais*, Praha 1928; Josef Hodek, *Žena za plentou*, Praha 1929 a Karel Tondl, *Den u Seiny*, 1930.

¹⁰⁸ Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence, microfilm

¹⁰⁹ University at Buffalo Libraries, Special Collections, Polivka papers, ID: MS 48, 3 archivní kartony obsahují dokumenty a spisy, 2 archivní kartony zmíněné fotografické negativy. Srov.

<https://findingaids.lib.buffalo.edu/repositories/2/resources/704>

¹¹⁰ Rodinný archiv Rona a Victorie Polívkových uložený ve 14 archivních krabicích v jeho domě ve Walnut Creek v Kalifornii.

¹¹¹ Přibližně 20 blueprintů a xerokopií uložených v jejím domě v El Cerritu v Kalifornii.

¹¹² Tu zpracoval Jan Beneš, manžel Věry Polívka Beneš, sestry Katky Hammond

obsahující snímky z let ca 1916 až 1960.¹¹³ Katka Hammond rovněž zpracovala materiál k Polívkově krátkému vlastnictví zámku Týnec u Klatov, který kombinuje rodinné vyprávění s dostupnými informacemi o zámku a Polívkově práci pro Jindřicha Kolowrata.¹¹⁴

3 Moderna už byla

Zásadní úvahou, která je podmínkou i perspektivou pro disertační práci, je historizace modernity, kterou v různých aspektech provedli filozofové, literární kritikové, architekti, a nakonec i historikové architektury. Jakkoli budu v disertační práci argumentovat, že příběh Jaroslava Josefa Polívky je v lecčems inspirativní a jeho životní dílo si zaslouží přehodnocení ze strany historiků architektury, jeho díla jsou v různých ohledech výjimečná, chci zdůraznit, že modernita, jíž byli Polívka i všichni, o nichž budu psát, producenty i produkty, je systém, k němuž se nemáme a nemůžeme chtít vrátet. Modernita totiž přinesla řadu neudržitelných projektů, jako je růstový kapitalismus, exploatace přírodních zdrojů, exploatace lidské práce, instrumentalizaci masmédií, upevnění strukturálních společenských nerovností atd., což bylo hojně reprodukováno a upevňováno i stavební kulturou. Vystavěné prostředí není jen produktem své doby, ale také jejím aktivním producentem.

3.1 Moderna a kapitalismus

Podmínkou vrcholné modernity byl kapitalistický systém a jeho důraz na ekonomický růst. Kritika tohoto konceptu je tedy možná a účinná z levicových pozic, které více či méně radikálně akcentují témata vyloučení a vykořisťování různých skupin. Levicoví myslitelé nám ve vztahu ke kulturní produkci poskytují řadu modelů, jak k této kritice dospět, v následující pasáži bych rád vyzdvihl ty, které jsou pro mě určující.

3.2 Vykořistění a vyloučení

Jak kontroverzně napsal vlivný historik architektury Vincent Scully, „moderní architektura je environmentálně destruktivní hora odpadu, zákulisně ovládaná korporátními strukturami, které budou dál a dál stavět, dokud bude existovat moderní byrokracie. Marxističtí kritici by možná nešťastně řekli, dokud bude kapitalismus existovat.“¹¹⁵ Považuji za nutné zdůraznit, že kromě kulturní exploatace a apropriace druhého a třetího světa upevňovala modernita i vytěžování přírodních a lidských zdrojů. Jakkoli se třeba takový korporát Henryho Kaisera mohl zdát modernizační, je nutné se ptát po původu nerostného bohatství, které používal jako surovinu, a podmínkách jeho získání. Nebo je důležité kriticky zhodnotit megalomanský utopický projekt odsolení sanfranciského zálivu, jehož vedlejším produktem byl záměr vybudování dvou mostů, na něž reagoval Polívka svými návrhy, ale už se nezabýval ekologickými dopady celé této monstrózní, nikdy nerealizované akce.

Podmínkou i produktem vrcholného kapitalismu je upevňování patriarchy. Jak ukazuje generace kritiků a kritiček, teoretiků a teoretiček architektury, která nastoupila

¹¹³ Jedná se celkem o 494 fotografií, originály vlastní ve fotoalbech Věra Polívka Beneš.

¹¹⁴ Srov. Katka Hammond, *A Castle in Southern Moravia [správně Bohemia]: How Týnec Castle Came to be Part of Polívka Family History*, rukopis 2016

¹¹⁵ Vincent Scully, *Modern Architecture and Other Essays*, Princeton 2005, s. 158

na scénu v devadesátých letech, východiska i výdobytky moderní architektury je nutné podrobit feministické kritice.

Nerovnosti, které modernistický projekt reprodukoval a prohloubil, se týkají také strukturálního rasismu. Ten se doložitelně podílel na udržení hegemonie bílého obyvatelstva v institucionálních strukturách umění a architektury.

Ptát se po otázkách přítomnosti a uplatnění žen, queer osob či afro-američanů v okruhu Franka Lloyd Wrighta je navýsost relevantní – všechny tyto oblasti totiž nejsou zdaleka jednoznačné. Frank Lloyd Wright byl jedním z mála modernistických „starchitektů“, u nějž se uplatnil poměrně velký podíl žen, nicméně je otázka, jestli měly v roli studentek a zaměstnaných projektantek stejné podmínky a příležitosti, jako jejich mužští kolegové. Totéž platí o gay mužích, kteří u Wrighta prokazatelně pracovali, ale jejich uplatnění je evidentně v zajetí stereotypů, které zmiňuje Betsky: v rolích pečujících, nekreativních, nerozhodujících, administrativních či organizačních.

3.3 Agence a vystavěné prostředí

Sociální povahu kulturní produkce rozvedl Alfred Gell ve své knize *Art and Agency: An Anthropological Theory*.¹¹⁶ Gell v ní tvrdí, že na rozdíl od sémiotického čtení děl, jako by byly texty, bychom k nim měli přistupovat jako k aktérům určité sociální praxe. Gell přišel s pojmem *umělecký nexus*, tedy soubor sociálních vztahů, které se vytvořily kolem uměleckého díla.

Pro výzkum života a díla Jaroslava J. Polívky je zkoumání politické agence a především politické reprezentace důležité pro kapitoly o československých státních pavilonech na světových výstavách, kde šlo o kondenzovanou manipulaci nejen prostřednictvím vystavených objektů a doprovodných diskurzů, ale také prostřednictvím prostorové manipulace i volby architektonického a designérského stylu. Státní reprezentace, materializovaná na světových výstavách, je totiž dalším silným mýtem, s nímž je třeba nakládat výsostně kriticky. Styl v případě státní reprezentace na světových výstavách nazývá trefně, ale bez obšírnější reflexe Martina Pachmanová „modernitou v lidovém“.¹¹⁷ Trochu produktivněji se eklecticismem symbolických systémů národních států v meziválečné situaci zabývá Piotr Piotrowski, který píše, že ambicí středoevropských avantgard bylo vytvořit takový jazyk, který bude současně nacionální a současně internacionální.¹¹⁸

3.4 Nehierarchické vztahy míst

Transnacionální, transkontinentální a migrační povaha Polívkova života, kulturního habitu i stavebního díla přivádí do jeho úvah i problém centra a periferií, respektive mocenské vztahy, které utvářely a utvářejí kánon moderní architektury. Z perspektivy americké historiografie by se mohlo zdát, že Jaroslav Polívka před příchodem do Spojených států, který mu „umožnil“ spolupráci s Wrightem, neexistoval nebo byl aspoň zcela irrelevantní, zatímco z české perspektivy by se naopak mohlo zdát, že úspěch v podobě odlesku „velkého jména“ mu zaručila právě důkladná průprava

¹¹⁶ Srov. Alfred Gell, *Art and Agency: An Anthropological Theory*, Oxford 1998

¹¹⁷ Martina Pachmanová, Výstavní praktiky státu: Export československého umění, in: Jindřich Vybíral; Milena Bartlová (eds.), *Budování státu: reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*, Praha 2015, s. 281–326, cit. s. 282

¹¹⁸ Piotr Piotrowski, *Modernity and Nationalism: Avant-Garde Art and Polish Independence 1912–1922*, in: Andrea L. Rich (ed.), *Central European Avant-Gardes: Exchange and Transformation, 1910–1930*, Cambridge, MA, 2002, s. 312–326, zvl. s. 324

českou avantgardou. Oba narativy jsou ale svým způsobem ignorantní, protože přehlížejí komplikovanou debatu o hodnocení tvůrčích výkonů prizmatem centra a periferie

Pro uvažování o životě a kulturním působení Jaroslav J. Polívky, který se během svého života několikrát repatrioval, může se jevit užitečný koncept *nomádství* Gilles Deleuzeho a Michela Maffesoliho. V Deleuzeho pojetí vytváří nomádství prostřednictvím neustálé teritorializace a deteritorializace nový prostor, nezávislý na stávající struktuře konvencí.¹¹⁹ Může se tak vysvětlovat, proč Polívka odmítal jakoukoli politickou orientaci i náboženské vyznání (navzdory krátké pragmatické volbě těsně před druhou světovou válkou, o tom dále). Polívkovu snahu vytváření uměleckých struktur: zednářských, inženýrských, krajanských, i jeho organické zapojení do Wrightova skoro kultického okruhu. Polívkovu včlenění se do těchto struktur nelze vykládat jen jako navazování výhodných vztahů pro výměnu ekonomického či sociálního kapitálu, ani jako náhodné situace, v nichž se konstruktér ocitl. Nomadismus podle Miroslava Petříčka trvale vytváří „jiný způsob obývání prostoru a jiný vztah k místu.“¹²⁰

4 Role Jaroslava J. Polívky

4.1 Syn – manžel – otec – dědeček

Otcem Jaroslava Josefa byl Josef Polívka, který pocházel z Předboje u Neratovic (tehdy okres Karlín, který sahal z dnešního pražského Karlína skoro ke Staré Boleslavi a Neratovicím). Otec vlastnil obchod vínem,¹²¹ pravděpodobně úspěšný, byl na lukrativní adrese na rozhraní Nového Města a Vinohrad v dnešní Bělehradské ulici. Josef Polívka byl synem Josefa Polívky, rolníka z Předboje, a Marie, rozené Vořečovské ze Zlonic u Slaného.¹²² Vedle starší sestry Růženy měl Jaroslav J. Polívka ještě o rok mladšího bratra Zdenka (16. dubna 1887 – 4. listopadu 1918), který zemřel v Jugoslávii na následky válečných zranění.

Jaroslav Josef Polívka i přes znevýhodnění rodiny vystudoval reálku a následně v letech 1904–1909 pražskou českou polytechniku, obor stavitelství. Ve stejném oboru na stejné škole v roce 1917 získal doktorát.¹²³

V roce 1909 byl Jaroslav Josef Polívka přizván Karlem Herzánem k realizaci betonového mostu v Postoloprtech. Při této příležitosti se dle rodinného vyprávění seznámil s Irmou Pollak, dcerou významného židovského obchodníka z Postoloprte Ludwiga Pollaka a Rosy, rozené Hahn. Ludwig Pollak se narodil roku 1859, jeho žena Rosa 14. září 1863,¹²⁴ podle rodinného rodokmenu 15. září 1862.¹²⁵ Rodiče Irmy byly

¹¹⁹ Srov. Gilles Deleuze, *Nomádstvé myšlení*, in: Gilles Deleuze *Pusté ostrovy a jiné texty: Texty a rozhovory 1953–1974*, Praha 2010, s. 284–294.

¹²⁰ Miroslav Petříček, *Doma mezi nomády*, *Era* 21, 2006, roč. 6, č. 2, s. 48–50, cit. s. 49

¹²¹ Údaj uvedený v Encyklopedii architektů, že otec byl „kulturně vzdělávací bankovní úředník a básník a spisovatel“, není pravdivý. Srov. Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 513–514, cit. s. 513

¹²² Archiv hlavního města Prahy, matrika narozených, farnost sv. Ludmila, Vinohrady, VIN N2, 1885–1887, fol. 176, dostupné on-line:

http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/PaginatorMedia.action?rowTxt=80&_sourcePage=5Sf1j8hK7RvH1BF7TLmOp96BIIcKeYRpMpWHDUui4I432YkxPc1hnlKo8N5_ostFHOwJlxxVgsTFzn26d6N07wE8y-57bVHDJ6RWrOW3c%3D&__fp=AgEgqLNxBd3cLBNLnh1YxoF4ewsJQmvQ0hVu52xfUAzeQ5kc7rXQ3mACEdzNMtmM

¹²³ Archiv Rona a Victorie Polívkových, diplom „doktor technických věd“ Jaroslava J. Polívky, 1917

¹²⁴ Srov. Státní oblastní archiv v Litoměřicích, matriky narozených, Teplice, sign. 2074, inv. č. N 1854–1866, f. 225

¹²⁵ Srov. Archiv Ronalda a Victorie Polívkových, *Jan Polívka: Family Tree*, 29. dubna 1992; dle záznamu v databázi holocaust.cz

údajně proti sňatku s Polívkou, křtěným, ale nejspíš nijak hluboce věřícím a praktikujícím katolíkem. Polívka tuto situaci vyřešil vystoupením z katolické církve, což bylo v matrice narozených dodatečně zapsáno 8. srpna 1913,¹²⁶ a svatbě nic nestálo v cestě.

Jaroslav J. Polívka měl s Marií Irmou tři děti: Elišku (22. srpna 1914 – 7. srpna 2002), Jana Franka (24. února 1916 – 31. srpna 1987) a Miloše (12. prosince 1917 – 12. listopadu 2001). Z dostupných informací je zjevné, že se Jaroslav Polívka snažil podporovat všechny své děti v maximální míře.

4.2 Sběratel a mecenáš

Jaroslav Josef Polívka byl osobností velmi kulturní, což hlavně ve dvacátých letech prokazoval soustavnou mecenášskou a sběratelskou činností. Jaroslav Josef Polívka v době ekonomické prosperity své kanceláře ve dvacátých letech podporoval literární i výtvarné umělce.

Samostatnou kapitolu tvořily knihy, z nichž si do Spojených států mohl odvézt jen malou část. Jeho výběr svědčí o signifikanci některých tisků. Irma Polívková darovala před svým odjezdem v září roku 1940 Polívkovy knihy a mapy, které zůstaly v pražském bytě, Národnímu technickému muzeu. Seznam předávaných položek má 44 stran strojopisu.¹²⁷

Nástrojem Jaroslava Josefa Polívky k podpoře výtvarných i literárních umělců byla vydavatelská činnost. Na přelomu dvacátých a třicátých let zahájil edici překladové literatury, k níž nechal opatřit ilustrace od vybraných umělců, nebo výbory z prózy i poezie původních, často začínajících autorů, k nimž rovněž objednal vizuální doprovod. Ukázky této vydavatelské a mecenášské činnosti Jaroslava Polívky se dochovaly v jeho fondu v Bancroft Library, jako příklady můžeme jmenovat erotickou poezii s osmi litografiemi *Žena za plentou* od Josefa Hodka z roku 1929¹²⁸ či *Den u Seiny* Gastona Milliota s šesti litografiemi z roku 1930.¹²⁹

4.3 Editor a publicista

Jaroslav Polívka si uvědomoval, že svých cílů – profesních i mimoprofesionálních – je možné dosáhnout systematickou a rozsáhlou publicitou. Od začátku kariéry si uvědomoval, že pokud bude své projekty, teoretické výzkumy i jejich uvedení do praxe pravidelně publikovat, bude mít větší šanci na získání dalších zakázek a dalších příležitostí. O Polívkově činnosti v časopisech *Beton und Eisen*, *Stavitelské listy*, *Technický obzor* či *Tchéco-verre* byla řeč v oddílu 2. Udržoval rovněž přátelské styky s redakcí *Stylu*, *Stavby* a dalších periodik, kam pravidelně zasílal své realizované projekty.

4.4 Obchodní zástupce

Krátce po roce 1931 dopadly na provoz kanceláře Jaroslava Polívky důsledky hospodářské krize. Kancelář musel rozpustit, rodina se musela odstěhovat z vily v Bubenči a také prodat zámek v Týnci u Klatov, k němuž přišli jen krátce předtím. Působení Jaroslava Polívky jako obchodního zástupce firmy Thermolux není přesně

¹²⁶ Archiv hlavního města Prahy, matrika narozených, farnost sv. Ludmila, Vinohrady, VIN N2, 1885–1887, fol. 176, cit. dříve.

¹²⁷ Archiv Rona a Victorie Polívkových, *Seznam knih, publikací a časopisů z majetku Ing. Dr. Jaroslava Polívky, úč. aut. civ. inženýra v Praze VII, Veletržní 9b odevzdaných v září 1940 Českému technickému muzeu v Praze*, 24. 8. 1940

¹²⁸ Josef Hodek, *Žena za plentou*, Praha 1929

¹²⁹ Gaston Milliot; Karel Tondl, *Den u Seiny*, Praha 1930

zdokumentováno. Dle bílého místa v jeho životopisech jej můžeme datovat do rozmezí let 1932 až 1936.

4.5 Pedagog

Jaroslav Josef Polívka přednesl první přednášku na půdě Kalifornské univerzity jako host dne 21. října 1939.¹³⁰ Následně byl přijat na neplacené místo výzkumníka. Aby mohl být Polívka přijat na placenou pozici, musel mu být nejprve upraven vízový status. Teprve až v roce 1941 na přimluvu Raymonda E. Davise bylo Polívkově trvalé, placené místo zřízeno. Jaroslav Josef Polívka od roku 1952 do roku 1955 současně vyučoval na Stanfordově univerzitě, kde byl jeho nadřízeným významný architekt Victor E. Thompson.

4.6 Zoon a/politicon

Jaroslav Polívka je v rodinné vyprávění i v zrcadle archivních pramenů výjimečně apolitickou postavou. Jeho politickou orientaci může naznačovat snad jen střídá afinita k Národní politice, ergo k národní demokracii, jinak ale nemáme zprávy o jeho politickém smýšlení či angažování. Zaujetí politického stanoviska k Polívkově biografii je nutné ve dvou případech.

Nejspíš ještě jako zaměstnanec firmy Thermolux byl Polívkově svěřen úkol návrhu a výpočtu kopule na Domu německých sportů v olympijském areálu v Berlíně v roce 1936. Jak známo, uspořádání olympijských her se už v roce 1933 hned po nástupu Hitlerovy národně-sociální strany k moci stalo klíčovou ambicí pro nacistickou propagandu na mezinárodním poli.

Polívkově protinacistické přesvědčení ale dokládá to, jak se zapojil do válečné výroby po imigraci do Spojených států. Po útoku na Pearl Harbor a vstupu Spojených států do druhé světové války dne 11. prosince 1941 nabídl Polívka své služby korporaci Kaiser Industries,¹³¹ která začala transformovat malé městečko v severní části sanfranciského zálivu v pulzující industriální polis, kam začaly proudit desetitisíce dělníků a dělnic za účelem sváření kovových prefabrikátů ve válečné lodě.

4.7 Vynálezce

Strategií moderních architektů, jak zabezpečit svůj příspěvek modernizaci světa všeobecně uznávaným statutem produktu originální invence a navždy zajistit, aby byl spojen s jménem svého objevitele, bylo podávání přihlášek stavitelských inovací do patentního systému. Snaha opatřit výmysly a vynálezy Jaroslava Polívky statutem patentu, za účelem rozeznání jejich distinktivnosti, invenčnosti, originality a samozřejmě za účelem jejich následného zpeněžení, nebyla ojedinělá. Pro Polívkovu generaci se jednalo o jeden z legitimních nástrojů dosažení profesního úspěchu. Jak se ale přesvědčili i jeho mnohem slavnější kolegové, nebyl v oboru stavitelství nijak úspěšný: žádný významný patent nezískal ani Wright,¹³² Richard Buckminster Fuller sice získal v rozmezí let 1927–1983 sedmadvacet patentů, podal jich ale řádově násobně více, které

¹³⁰ Archiv Rona a Victorie Polívkových, *Jaroslav J. Polívka: Glass – A Structural Material*, 21. října 1939

¹³¹ Archiv Rona a Victorie Polívkových, Jaroslav J. Polívka, *Industrial Buildings*, září 1954, s. 3

¹³² Jediná oblast, v níž Wright u patentového úřadu uspěl, byly dekorativní lisované luxfery. Srov. Dietrich Neumann, "The Century's Triumph in Lighting": The Luxfer Prism Companies and their Contribution to Early Modern Architect, *Journal of the Society of Architectural Historians*, 1995, r. 3, s. 24–53

byly neúspěšné.¹³³ Čtyři známé žádosti Jaroslava J. Polívky, z nichž každý „ vynález“ byl ve zcela jiném oboru, tak neměly příliš velkou šanci na úspěch.

4.8 Svobodný zednář

Jak o tom svědčí jeho nekrolog v *Oakland Tribune*, Jaroslav Polívka byl velmistrem oaklandské zednářské lóže.¹³⁴ V Polívkově soukromé pozůstalosti dokládá jeho afinitu k zednářům a zájem o spirituální nauky také výtisk pamfletu *The Mystery of Life* z roku 1953.¹³⁵

Vnímáme-li zednářská společenství a mystiku s jejich rituály, symbolikou, ezoterními předměty a prostory jako rub modernity, je cesta rozšiřování obzorů do neznámých oborů, snaha propojit přírodu s rozumem, tradici s pokrokem a umění s vědou či demokratizace kultury a imperativ kultivace prostřednictvím kulturních hodnot tím „kosmologickým blueprintem“, jakým se řídil i Jaroslav Polívka.

5 Kurátorský komentář k výstavě *Filozof struktur*

5.1 Reflexe vlastních výstav o architektuře a designu 2009–2022

Zevrubný komentář k mým dřívějším výstavním projektům z let 2009–2022 na poli architektury a designu, obsažený v samotné dizertační práci, nemá být osobní exhibicí, ani apologií některých nezdarů. Chci jím ukázat poučení z kurátorské praxe, které jsem v posledních letech nasbíral a které jsem při přípravě výstavy *Filozof struktur* mohl zúročit. Jednalo se především o následující obecné poznatky. Nejsou nijak strukturovány, ani na sebe nenavazují; nepředstavuji si ani, že objevuji Ameriku – všechny jsem ale při koncipování výstavy *Filozof struktur* vzal v úvahu, nebo k nim zaujal nějaké stanovisko.

1. I když není možné autentickou architekturu nikdy přenést do galerie, má (možná právě proto) velký význam vystavování autentických předmětů a dokumentů, které reprodukce nemohou nahradit
2. Na rozsah textu ve výstavě je nutné být skoupý, diváctvo si nechodí do galerie číst.
3. Stejný význam jako samotný obsah výstavy má volba výstavních a inscenačních prostředků (architektura výstavy, originalita prezentace, výstavní zkratka, výstavní grafika).
4. Výstavu o architektuře je nutné doplnit smysluplnými i atraktivními doprovodnými programy, které zprostředkují kontakt s dotčenou architekturou in situ.
5. Obsah sdělení výstavy může být implicitně kritický a vyžadovat určité intelektuální nároky, musí být ale vyvážen vizuálně a emočně atraktivními prvky.
6. Od prvotní koncepce je nutné mít na paměti diváctvo, které bude ochotné na výstavě strávit více než hodinu, ale i diváctvo, které bude ochotno jí obětovat jen deset minut.

¹³³ Srov. Richard Buckminster Fuller, *Inventions: The Patented Works of R. Buckminster Fuller*, New York 1983

¹³⁴ Private Funeral Conducted For U. C.'s Famed Dr. Polivka, *Oakland Tribune*, 1960, Feb 10, s. 7

¹³⁵ *The Mystery of Life: Privately Issued by Permission of The Department of Publication of the Grand Lodge of The Ancient and Mystical Order Rosae Crucis*, San Jose 1953

7. Výstavu je nutné vždy koncipovat pro konkrétní prostor, i když se jedná o stejný nebo hodně podobný obsah. V jednom prostoru může její návrh fungovat, v jiném ten samý návrh ne.

5.2 Filozof struktur v Brně

Výstava *Filozof struktur: Architekt a inženýr Jaroslav J. Polívka (1866–1960)*¹³⁶ byla koncipována pro prostor Galerie FaVU. Výstava probíhala od 30. září do 27. října, prodloužena byla do 3. listopadu 2021. Název výstavy je odvozen od titulu knihy Eduarda Torroja *Filozofie struktur*,¹³⁷ kterou přeložil do angličtiny, zeditoval a vydal v nakladatelství Kalifornské univerzity v Berkeley Jaroslav Polívka se svým synem Milošem. Titul však vymyslel a Torrojovi navrhl sám Polívka s vysvětlením, že nejlépe odráží to, jak o jejich společném povolání sám uvažuje. Od začátku bylo zřejmé, že nechci výstavu koncipovat jako chronologicky seskládaný tvůrčí životopis. Naopak jsem se rozhodl vybrat několik témat a aspektů jeho působení, které chci různými prostředky akcentovat. Vzniklo tak osm celků. Současně jsem chtěl, aby byly ve výstavě vyváženy dvě etapy tvůrčí činnosti Jaroslava Polívky: evropská a americká. Chtěl jsem také, aby výstava byla přístupná jak návštěvníctvu, hledající hlubší informační bázi, tak návštěvníctvu, které výstavou jen projde. Prostor Galerie FaVU představují za sebou řazené tři místnosti, výstava je tedy koncipována svým způsobem lineárně.

V první části se nacházel úvodní text, shrnující život a dílo Jaroslava Polívky. Pod ním byl pult kombinující předměty z pozůstalosti („dotýkané předměty“), které neměly obsah výstavy fetišizovat, ale navodit dojem blízkosti (jednalo se o sadu křivítek, krabičku od sirek z oblíbené krajanská restaurace Manka v San Rafael, a jeden originální černý šanon, v němž měl Polívka uspořádaný svůj archiv). Vedle toho se nacházelo osm černých šanonů, do nichž bylo rozděleno veškeré dosud známé Polívkovo realizované i nere realizované dílo. Šanony měly navozovat dojem původních Polívkových černých šanonů v jeho pracovně. Šanony tvořily následující skupiny: Administrativa, Horely a činžovní domy, Mosty, Paláce a obchody, Pavilony, Rodinné domy, Sklady a doky a Veřejné stavby. V šanonech se nacházely reprodukce a popisky k celkem 79 projektů, které Jaroslav Polívka navrhoval sám či ve spolupráci.

Další částí ve vstupním prostoru byl panel s Polívkovými projekty v Brně: činžovní domy na rohu Kotlářské a Bayerovy čp. 588, 589 a 666, palác Družstva obchodních a průmyslových zaměstnanců na Moravském nám. čp. 127, palác Jalta čp. 617 a dům se sídlem Siemens – Concordia čp. 197 na Dominikánském nám. a projekty pro Výstavu soudobé kultury na výstavišti v roce 1928: restaurační pavilon, vzorový činžovní dům Svazu československého díla, pavilon Svazu národních jednot a matic a garáže. K brněnskému působení srov. oddíl 6.

Na zadní straně volně stojícího panelu byla tzv. *crazy wall*, červenou nití pospojovaná spleť vztahů známá z detektivních filmů a seriálů. Měla znázorňovat Polívkovo zasíťování v Československu i ve Spojených státech. K Polívkovu zasíťování srov. oddíl 7.

V dalším, největším výstavním sále podlouhlého tvaru se nacházely tři části: řada jedenácti amatérských fotografií z Polívkovy pozůstalosti, deset pocházelo ze speciální sbírky knihovny University at Buffalo, byly naskenovány negativy speciálně pro tuto příležitost a zvětšeny ca na dvojnásobek (na 12,5 × 12,5 cm, původní pozitivy mají ca 7

¹³⁶ <https://www.favu.vut.cz/f26745/d215068>, videreportáž z výstavy viz

<https://www.youtube.com/watch?v=ENnpcDTbXqI>

¹³⁷ Eduardo Torroja, *Philosophy of Structures [English version by J. J. Polivka and Milos Polivka]*, Berkeley; Los Angeles, 1958

× 7 cm). Jedna fotografie pochází ze soukromého archivu Rona a Victorie Polívkových, rovněž byla digitalizována pro tuto příležitost.

Středem místnosti vedl pult, kde byly pod sklem různé dokumenty z Polívkovy pozůstalosti: modrotisky projektů, xerokopie společných projektů s Frankem Lloydem Wrightem, letáky, separáty Polívkových článků, kopie diplomu atd. Tiskoviny byly seřazeny v přibližném chronologickém pořadí od roku 1917 do roku 1960.

Poslední částí v prostředním sále byly tři velkoformátové tisky ilustrací Jana Šrámka Polívkových projektů, které buď nebyly realizovány, nebo se nedochovaly v původní podobě. Chtěl jsem, aby reprezentovaly tři oblasti: Polívkovu činnost v Československu, Polívkův společný projekt s Frankem Lloydem Wrightem a Polívkovu samostatnou činnost ve Spojených státech. Z toho důvodu se představil společný soutěžní projekt s Josefem Havlíčkem na přemostění Nuselského údolí, společný projekt s Frankem Lloydem Wrightem na tzv. motýlí most přes sanfranciský záliv a adaptace vlastního domu na Arch Street v Berkeley.

V závěrečné, nejmenší místnosti byly umístěny dvě části: náznaková rekonstrukce vlastní Polívkovy výstavní prezentace na společné výstavě architektů a inženýrů v roce 1955 v galerii Stanfordské univerzity. Polívka zde vystavil model motýlího mostu a několik jeho návrhů, dále fotografie Podolského mostu v Československu, fotografie z obilné burzy v Rotterdamu, ukázky replik tvárníc, z nichž byl postaven dům Midglen v Redwood City a neidentifikovaný model, pravděpodobně Midglen domu v Redwood City. Repliky tvárníc zhotovila sochařka Klaudia Korbelič dle měř odebraných přímo v Redwood City. Celou výstavu bylo možné rekonstruovat díky podrobné fotodokumentaci, která se dochovala v soukromém archivu Rona a Victorie Polívkových. Součástí rekonstrukce byl i model tzv. motýlího mostu, jehož podobu vytvořil Lukáš Prokop (student Ateliéru videa) dle dostupných plánů a dle původního prezentačního modelu, který je uložen v Oaklandském muzeu. Pravděpodobný model domu Midglen v Redwood City byl i dle fotografií a dalších dochovaných modelů v držení architektonické kanceláře Williama Patricka (autor a stavebník domu) poněkud amatérského charakteru (byl rovněž barevný a za použití prefabrikovaných modelářských prvků), jemuž jsem se přiblížil vlastnoruční tvorbou modelu.

Vedle rekonstrukce výstavy se nacházela projekce amatérského videodokumentu, který byl výsledkem mé badatelské návštěvy sanfranciského zálivu v únoru 2021, kdy byly všechny archivy nepřístupné. Alternativně jsem tedy využil tento pobyt k lokalizaci a návštěvě míst v sanfranciském zálivu a v Los Angeles, pro které Jaroslav Polívka něco navrhoval nebo nějakým způsobem souvisela s jeho tvorbou.

Výstava byla ještě doplněna několika stránkami dochovaných statických výpočtů a nákrešů Jaroslava Polívky, jejichž účel se nepodařilo přesně identifikovat a sloužily ve výstavě spíš jako artefakty pro dokreslení atmosféry. Propojovacím prvkem výstavy, která mohla ve svých osmi částech a velmi rozmanitých médiích, formátech a výstavních formách působit trochu roztržtěně, byly repliky Polívkových tvárníc pro dům Midglen v Redwood City, jež byly náhodně rozmístěny napříč celou výstavou a jejich význam a účel se vyjevil teprve až v jejím závěru.

K výstavě nebyla vydána tiskovina, jen jednostránkový *leaflet* s Polívkovým stručným životopisem, který stál na stojánku u vchodu.

Zásadním jednotícím prvkem výstavní prezentace byla střízlivá, na bezplatkové typografii založená grafika výstavy od Jakuba Polácha a Petra Škobrtala (studenti Ateliéru grafického designu 1). Ústředním motivem se stala fotografie umělce Tomáše Plachého koláže Polívkových křivítek, které jsem získal od Rona Polívky krátce před konáním výstavy v srpnu 2021.

Jedinou otázkou bylo řešení popisek. Souhlasil jsem s návrhem Petra Škobrtala, že popisky budou ručně psané na žlutých „post-it“ lístkách dle vlastního rukopisu Jaroslava Polívky, který si Škobrtal osvojil. Měl jsem za to, že toto řešení vnese určitou

subverzi do jinak graficky precizního řešení projektu a půjde o další subtilní vazbu k Polívkově osobnosti.

Výstavu jednotil také subtilní výstavní mobiliář z černé kovové konstrukce a dřevotřískových desek, na jehož řešení se významným způsobem podílel umělec Jan Lidmila (vedoucí kovo- a dřevodílny FaVU).

Součástí výstavy byla také zcela zásadní série doprovodných programů, které byly součástí Dne architektury 2021.¹³⁸ Součástí byla také spolupráce se studentkami Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity Kateřinou Holatovou a Soňou Juračkovou, které připravily animační programy pro děti a mládež.

5.3 Filozof struktur v Praze

V únoru roku 2022 se naskytla příležitost reprízovat výstavu v Galerii Jaroslava Fragnera v Praze. Na přípravu reprízy byl asi měsíc, výstava se konala od 18. března do 24. dubna 2022. V následující pasáži se zaměřím především na úpravy a doplňky brněnské premiéry.

Bylo třeba se vypořádat s prostorem Galerie, který představuje jeden velký sál na rozdíl od brněnských několika menších, konsektivních prostor. Paneláž v Galerii Jaroslava Fragnera měla navíc velmi specifické rozměry, bylo tedy nutné jednotlivé části výstavy přizpůsobit těmto podmínkám. Stěna s brněnskými realizacemi byla nahrazena stěnou s pražskými realizacemi: byly zde prezentovány pražské projekty přemostění Nuselského mostu, paláce Chicago čp. 58 v ulici Národní, paláce Habich ve Štěpánské ul. čp. 645, paláce Klazar v ulici Panská čp. 985, paláce Dunaj na Národní třídě čp. 138, dále rodinné a řadové domy v Bubenči: řadový dům v ulici Terronská čp. 696–698, vila v ulici Vietnamská čp. 701, dnes už neexistující dvojvila v Terronské ul. čp. 838–839, vlastní Polívkova vila v ulici Na Marně čp. 607, dále to byly činžovní dům na Letné v Havanské ulici čp. 809 a činžovní domy v Bubenči čp. 637–640 a nerealizovaný návrh Višovické sokolovny. Kromě Polívkovy vlastní vily, kde se dnes nachází iránské velvyslanectví a plány jsou nedostupné, a domu v Havanské ulici, jehož plány se nedochovaly, byly prezentovány fotografie i plány ke každému projektu. Jen v případě paláce Klazar se dochovaly jen plány rekonstrukce ze SÚRPMO z roku 1982.

Vzhledem k tomu, že celá výstava byla v jediném sále, bylo upuštěno od jednotícího prvku rozmístění tvárníc z domu Midglen, ty se nacházely jen v rámci rekonstrukce Polívkovy výstavy. Jako nový jednotící prvek byly zvoleny plotrované citáty v horní části paneláže po celém obvodu vysokého sálu.

Novou částí výstavy byly reprodukce 1 : 1 plánů a modrotisků společných projektů s Frankem Lloydem Wrightem, které digitalizoval Ronald Polívka začátkem roku 2022. Jednalo se o několik plánů Guggenheimova muzea v New Yorku z roku 1946, věže sídla firmy Johnson Wax Research v Racine, WI, z roku 1946, plány tzv. motýlího mostu z let 1948–1950 a plány Belmontské závodní dráhy z roku 1956.

Součástí výstavy byly rovněž doprovodné programy, které kombinovaly komentované prohlídky výstavy s komentovanými vycházkami po architektuře Jaroslava J. Polívky a přednáškou.

¹³⁸Srov. <https://www.denarchitektury.cz/program/brno-filozof-struktur-architekt-a-inzenyr-jaroslav-j-polivka/> a <https://www.denarchitektury.cz/program/brno-po-stopach-jaroslava-j-polivky-konstruktera-franka-lloyd-wrighta/>

6 Místa

Cílem této kapitoly není poskytnout vyčerpávající přehled Polívkova díla ve všech místech, pro něž navrhoval a v nichž působil, chci spíše ukázat hlavní centra jeho zájmu a okruh a typologii staveb, jimiž se v různých prostředích zabýval.

6.1 Praha

6.1.1 Vily v Bubenči

Jak je uvedeno již v úvodní kapitole (oddíl 2), Jaroslav Polívka začal po návratu do Československa z války, kde strávil čas od ledna do prosince 1918,¹³⁹ především podnikat s nemovitostmi, na což si našel finanční prostředky svou činností ve Švýcarsku a v roce 1920 vstoupil do kanceláře Vladislava Vlčka, kde se spolu s Rudolfem Sojkou stal společníkem. Po Vlčkově smrti v roce 1923 byl „hlavním technickým šéfem“ až do roku 1926, kdy se zcela osamostatnil. Zakoupil velkou řadu pozemků, především v západní části Bubenče, které časem buď prodal, nebo na nich stavěl a hotové objekty pak prodal, nebo na nich stavěl řadové a činžovní domy, které pak pronajímal.

Dokumentace k Polívkově vlastní vile není dostupná, protože se tam dnes nachází Iránské velvyslanectví a stavební dokumentace bývá předávána úřadu velvyslanectví. Jaroslav Polívka patrně v letech 1924–1925.¹⁴⁰

Podobně koncipovaným, luxusním, ale spíše konzervativně moderním projektem byl dvojdům bratří Karla a Emila Schönbaumových čp. 838 a 839 v ulici Terronská (objekty už nestojí, byly nahrazeny novodobou stavbou čp. 1128. Projekt podepsaný Polívkou a architektem Alexandrem Rottem¹⁴¹ je z června roku 1928.

Jaroslav Polívka vlastnil téměř celý blok č. 9 ohraničený dnešními ulicemi Vietnamská, Březovského, Albánská a Terronská. Jako první zde postavil atypický dům čp. 699 ve Vietnamské ulici, který dnes již nestojí, byl nahrazen novodobým objektem čp. 1125. Jednalo se o vilu smíchovského inženýra Josefa Roberta Klogera.

V ulici Vietnamská navazovaly další tři objekty, z nichž jen jeden byl doložitelně postaven Polívkou. V roce 1927 vyhotovil plán na jednopatrový dům pro Viléma Žáka¹⁴² s polygonálním arkýřem.

Dalším typem individuálního bydlení byly řadové domy, které Jaroslav Polívka postavil v dnešní Terronské ulici čp. 695–698. Dne 19. prosince 1928 požádal Jaroslav Polívka o stavební povolení, dne 29. března roku 1929 bylo Magistrátem vydáno a dne 29. ledna 1930 bylo vydáno kolaudační rozhodnutí.¹⁴³

V nedávno vydané publikaci *Slavné vily Prahy 6 – Bubeneč* je relativně obsáhlé heslo vily Gustava Bartha z let 1928–1929 od architektů Ernsta Mühlsteina a Viktora Fürtha.¹⁴⁴

¹³⁹ První záznam v jeho válečném deníku je z 1. ledna 1918, poslední ze 7. prosince 1918. Srov. Jaroslav J. Polívka, *My War Diary (Italian Front), 1918*, Vermont 2008, s. 1 a 125

¹⁴⁰ Datace není zcela jistá, Jaroslav Polívka vilu explicitně nejmenuje ani ve svých přehledech díla. Datace byla odvozena dle posloupnosti čísel popisných.

¹⁴¹ K Alexandru Rottovi srov. Zdeněk Lukeš, *Splátka dluhu: Praha a její německy hovořící architekti 1900–1938*, Praha 2002, s. 167

¹⁴² Ve svém přehledu díla z roku 1930 dům označuje jako „Vilu paní Žákové“. Srov. Jaroslav J. Polívka, *Stručný nástin mé dosavadní dvacetileté práce technické*, Praha 1930, nepag.

¹⁴³ Archiv Odboru výstavby, Úřad Městské části Praha 6, dokumentace k čp. 695

¹⁴⁴ Lenka Popelová, Vila Gustava Bartha, in: Petr Uřlich (ed.), *Slavné vily Prahy 6 – Bubeneč*, Praha 2017, s. 202–205

V Polívkově presentační publikaci i pozdějších seznamech díla se nachází reprodukce i zmínky o několika dalších rodinných domů a vil, ty se však nepodařilo identifikovat, nebo již nestojí.

Jakkoli nemůžeme v Polívkově případě hovořit o jakékoli inovaci dispozic rodinného bydlení, prostorových efektů, funkcí domu i jeho architektonické formy, Polívka stavěl i přes často konzervativní, tradiční a vznešené architektonické prvky moderně. Za hlavní kvality obytného interiéru totiž považoval trochu něco jiného, než diskurz nejradikálnější avantgardy: „Nový způsob bydlení, pohodlný, praktický, hygienický byt, dostatek slunce a vzduchu, zeleň a vegetace, byly vždy vůdčími činiteli u všech projektů a staveb ať už domů činžovních s malými či velkými byty, domků rodinných a vil.“¹⁴⁵

6.1.2 Veřejné stavby

Spolupráce s Josefem Havlíčkem po soutěži na přemostění Nuselského údolí v následujících měsících plodně pokračovala realizací dvou velkoměstských multifunkčních paláců. Realizací staveb, kde se mísila administrativní funkce s funkcí obchodní, zábavní, případně obytnou, umožnilo rozšíření železobetonové skeletové konstrukce, která umožňovala volné, respektive variabilní vnitřní dispozice. Sám Polívka si na těchto velkoměstských zakázkách považoval následujících kvalit: „1. maximální využití staveniště jak co do plochy, tak i co do výšky, 2. jasný a nekomplikovaný půdorys se snadnou a nenákladnou možností změny ploch jednotlivých místností dle toho, k jakému účelu mají sloužiti, 3. dokonalé osvětlení a větrání, 4. důkladná, avšak levná konstrukce při použití všech stavebnin novodobých.“¹⁴⁶

Palác Chicago na Národní třídě čp. 58 si nechal postavit Jindřich Kolowrat-Krakovský, který vlastnil rozsáhlé zemědělské pozemky a statky v západních Čechách včetně vrcholně barokního zámku v Týnci u Klatov od Giovanni Battisty Alliprandiho, jehož návrh pochází z roku 1700. Polívka si na paláci Chicago vyzkoušel řadu nových prvků: americké rychlovýtahy a tvárnice Isostone, které tvořily vnější plášť stavby. Je pozoruhodné, že často zmiňovanou spoluprací na paláci Chicago Josef Havlíček ve své pozdější retrospektivní publikaci *Návrhy a stavby* neuvádí, přestože v ní publikoval i zcela marginální prvotní skicu paláce Dunaj, na jehož projektu se nakonec nepodílel.¹⁴⁷ Havlíčkův podíl nezmiňuje ani Polívka.¹⁴⁸

Prokázaným výsledkem spolupráce Polívky a Havlíčka je palác Habich ve Štěpánské ulici čp. 645 z let 1927–1928. Sedmiposchodový objekt s ustupujícími posledními dvěma patry ve tvaru písmene U obsahoval v přízemí obchody, v prvním až třetím patře kanceláře a v čtvrtém až sedmém patře v uličním traktu vždy po dvou velkorysých čtyřpokojových bytech a v postranních křídlech do dvora další kanceláře.

Pro palác Dunaj, postavený v letech 1928–1930, opatřil poslední náčrtek v Polívkově kanceláři Josef Havlíček, který pak založil s Karlem Honzíkem vlastní architektonické studio H+H.

Posledním z multifunkčních administrativních a obchodních paláců, na nichž Polívka spolupracoval, byl palác Klazar ve dvoře v Panské ulici čp. 895, navazující na pasáž Černá růže

¹⁴⁵ Jaroslav J. Polívka, *Stručný nástin mé dosavadní dvacetileté práce technické*, Praha 1930, nepag., [s. 7]

¹⁴⁶ Jaroslav J. Polívka, *Stručný nástin mé dosavadní dvacetileté práce technické*, Praha 1930, nepag.

¹⁴⁷ Srov. Josef Havlíček, *Návrhy a stavby*, Praha 1964

¹⁴⁸ Jaroslav J. Polívka, *Stručný nástin mé dosavadní dvacetileté práce technické*, Praha 1930, nepag.

Z veřejných staveb byla pro Polívku zásadní ještě jedna zakázka: Vršovická sokolovna na Vršovickém náměstí čp. 111.¹⁴⁹

6.1.3 Činžovní domy

Jaroslav Polívka nerealizoval v Praze velké množství činžovních domů. Prvním byl jeho projekt řady objektů na rohu dnešních ulic Jugoslávských partyzánů a nám. Interbrigády v Bubenči čp. 637–640 z let 1926–1928. Vysoký bytový standard umožněný nejaktuálnějšími konstrukčními možnostmi, ustrojený do nenápadné a spíše konzervativní architektonické formy se však u Polívky brzy rozplynul. Postupně začal i exteriérům svých činžovních domů vdechovat avantgardnější ráz.

Takovým příkladem je i činžovní dům v dnešní Havanské ulici čp. 809. Polívka dům v Havanské ulici považoval za nejrozvinutější typ měšťanského činžovního domu. „Ve dvoře oživen zahrádkou jest sedm garáží a byty šoférů.“ Byty měl za maximálně moderní: „Zavedeno ústřední topení, teplá a studená voda, obojí elektr. proud, vedení rozhlasové, kuchyně opatřeny kombinovaným sporákem na plyn a uhlí, dřezy na umývání nádobí apod. Výtah k dopravě uhlí do bytu umístěn na podestě vedle výtahu osobního. Zařízení pro odpad smetí na balkoně.“¹⁵⁰

V názorech na politiku bydlení se však pravicově smýšlející Polívka se socialistou Havlíčem nerozcházel tolik, jak by se mohlo zdát. V roce 1930 za svůj nejvýznamnější aktuální projekt považoval návrh svobodárny, malobytového domu s garážemi a plovárnou v Nuslích, který nakonec nebyl realizován. Jednalo se o naplnění představy kolektivního bydlení, jak jej ve stejné době prorokoval Karel Teige.¹⁵¹

6.2 Brno

6.2.1 Městské paláce

Jak o tom svědčí deníkové záznamy Jaroslava Polívky, které byly mezi válkami již jen velmi lapidární, Polívka mezi lety 1927–1930 trávil v Brně minimálně dva až tři pracovní dny v týdnu.¹⁵² Brno se tedy stalo jeho významným působištěm, kde mohl uplatnit řadu nových stavebních typů, konstrukčních řešení a dispozic již vyzkoušených v Praze. Prvním projektem Jaroslava Josefa Polívky v Brně byl palác Jalta čp. 656.

Přestože palác Jalta představuje již osvědčený typ multifunkční městské stavby s obchodní pasáží, v Brně se jednalo o fenomén nový. Pasáž „Beta“ v paláci Moravské banky na nám. Svobody měla vzniknout teprve rok po dokončení paláce Jalta,¹⁵³ pasáž „Alfa“ ve stejnojmenném paláci na rohu Poštovské a Jánské, postaveném podle projektu Bohuslava Fuchse, vznikala v několika etapách mezi lety 1930–1937.¹⁵⁴ Druhou polovinu uvolněného bloku mezi Dominikánským náměstím a ulicí Veselou obsadila další stavba od Jaroslava Polívky, tzv. palác SIEMENS – Concordia čp. 197.

¹⁴⁹ Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 72, Jaroslav J. Polívka, karton č. 20050502/03, Betonování základů pro vršovickou sokolovnu

¹⁵⁰ K objektu se nedochovala projektová dokumentace. Srov. Jaroslav J. Polívka, *Stručný nástin mé dosavadní dvacetileté práce technické*, Praha 1930, nepag.

¹⁵¹ Karel Teige, Minimální byt a kolektivní dům, *Stavba*, 1930–1931, roč. IX, s. 28–29, 47–49, 65–68; později Karel Teige, *Nejmenší byt*, Praha 1932

¹⁵² Srov. Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 72, Jaroslav J. Polívka, č. kart. 20130409/02

¹⁵³ Srov. <https://www.bam.brno.cz/objekt/c086-moravska-banka-komerčni-banka>

¹⁵⁴ Srov. <https://www.bam.brno.cz/objekt/c083-palac-alfa>

Cenná je dochovaná dokumentace k paláci Družstva obchodních a průmyslových zaměstnanců na Moravském náměstí čp. 127.¹⁵⁵ Objekt je dnes začleněn do uliční fronty ve stylu umírněného, pozdního socialistického klasicismu, kterou vytvořil Lubomír Lacina v letech 1962–1965.¹⁵⁶

6.2.2 Činžovní domy

Jaroslav Polívka realizoval v Brně jediný známý komplex činžovních domů na rohu ulic Kotlářská a Bayerova čp. 588, 589 a 666 z roku 1928. Jaroslav Polívka pro Brno navrhl více činžovních domů, ve své propagační publikaci z roku 1930 publikoval třeba axonometrii šestiposchodového činžovního dvojdomu ve Vranovské ulici, který se ale nepodařilo identifikovat, patrně nebyl realizován. Jaroslav Polívka se také zmiňuje o projektu na dva bloky činžovních domů s malými byty na rohu ulice Merhautovy a Sýpky,¹⁵⁷ žádný ze zde stojících objektů se však nepodařilo Polívkovi průkazně připisat.

6.2.3 Výstava soudobé kultury v Brně 1928

Angažmá Jaroslava Polívky při výstavbě pavilonů pro Výstavu soudobé kultury v Brně v roce 1928 nebylo doposud zcela jasné. Polívka své motivace pro finančně, materiálově i logisticky náročnou prezentaci vlastní stavitelské a projekční kanceláře na Výstavě soudobé kultury vysvětloval následovně: „Firma jasně ukázala, že je podnikem moderním, sledujícím všechny nové cíle a snahy týkající se nejen zlepšení způsobu bydlení, ale stavebnictví vůbec.“¹⁵⁸

Jaroslav Polívka realizoval ve spolupráci s Josefem Havlíčkem činžovní dům, který měl sloužit jako vzorový rámec pro interiéry zařízené Svazem československého díla.¹⁵⁹ Na návrhu interiérů se podíleli Jan Karel Říha, Bohumír Kupka, Hana Kučerová-Záveská a Karel Honzík.

Jaroslav Polívka dále navrhoval restaurační pavilon Moravia na místě dnešního diplomatického pavilonu u ulice Křížkovského. Na fasádě pavilonu s rozsáhlými venkovními terasami podél obdélného bazénu byl rovněž nápis, připisující stavbu Polívkovi.¹⁶⁰ Jaroslav Polívka dále navrhoval pavilon Svazu národních jednot a matic, Jednalo se o jednoduchý symetrický jednokřídlý objekt na místě budovy dřívějšího ředitelství veletrhů Brno mezi pavilony H a G2.

Jihovýchodně od vstupu postavil Jaroslav Polívka garáže, které Polívka stavěl opět vlastním nákladem a během výstavy je také jeho firma provozovala.¹⁶¹

Dle vlastních slov Polívka na Výstavě soudobé kultury realizoval ještě mauzoleum Milana Rastislava Štefánika. Jednalo se o pomník (Štefánikovo tělo se v něm nenacházelo), který byl součástí expozice hřbitovní kultury.

Polívkova angažovanost, dobročinnost i astronomický výdaj, který do své prezentace na Výstavě soudobé kultury v Brně v roce 1928 investoval, svědčí o Polívkově ambicích pokračovat ve slibně nastartované v Brně, i snaze zviditelnit se při oslavách Československa jako moderního státu s vizemi velkého stavebního a infrastrukturního budování v nejbližší budoucnosti. První ambice se nenaplnila, protože po 30. září 1928,

¹⁵⁵ Archiv města Brna, Sběrka map a plánů, plány obytných domů, sign. U9, Moravské nám. 3

¹⁵⁶ <https://www.bam.brno.cz/objekt/d109-administrativni-budova-s-kinem-scala-drive-moskva>

¹⁵⁷ Jaroslav J. Polívka, *Stručný nástin mé dosavadní dvacetileté práce technické*, Praha 1930, nepag.

¹⁵⁸ Jaroslav J. Polívka, *Stručný nástin mé dosavadní dvacetileté práce technické*, Praha 1930, nepag.

¹⁵⁹ Srov. *Horizont*, 1928, č. 18–19, dále Dušan Riedl; Bohumil Samek, *Moderní architektura v Brně 1900–1965*, Brno 1966, s. 37

¹⁶⁰ Srov. Archiv BVV Veletrhy Brno, za zpřístupnění a poskytnutí podkladů děkuji Ing. arch. Lence Štěpánkové.

¹⁶¹ Jaroslav J. Polívka, *Stručný nástin mé dosavadní dvacetileté práce technické*, Praha 1930, nepag.

kdy se za necelými třemi miliony návštěvníků brány nového brněnského výstaviště zavřely, Polívka v Brně už žádnou další realizovanou zakázku nezískal. Ambicí být v centru dění a podílet se doslova na budování a modernizaci Československa zase zhatila hospodářská krize, kterou nastartoval krach na newyorské burze jen o třináct měsíců později.

6.3 Československý venkov

6.3.1 Luhačovice

Český, moravský, slovenský a především rusínský venkov byl během první Československé republiky ve správních a kulturních centrech značně orientalizován a následně civilizován. Výdobytky moderního životního stylu, zvyšující se požadavky komfortu, luxusu a s tím souvisejících inovací ve stavební kultuře i fungování turismu a jeho infrastruktury začaly být překotně šířeny do romantizovaných letovisek, ať jimi byly horská centra, oblasti jižního Slovenska s malebnými koupališti (Slovenské Tahiti u Sence), západočeská lázeňská města i venkov se silnou lidovou kulturou.¹⁶² Tyto strategie domácího kolonialismu v novém soustátí, kde míra modernizace nebyla zdaleka rovnoměrná, skýtaly i rozsáhlé příležitosti pro stavební podnikatele. Byl si toho vědom i Jaroslav Polívka.¹⁶³ Když v letech 1929–1930 realizoval Jaroslav Polívka v Luhačovicích luxusní, avantgardní a z malebného zalesněného údolí doslova trčící hotel Miramonti, upřednostňoval hlavně požadavky moderního, luxusního zbytování, než konformitu z přírodním a svérázným prostředím.

6.3.2 Tatry

Po soutěži na sanatorium TBC ve Vyšných Hágách v roce 1932, kterého se zúčastnila česká architektonická smetánka, začaly v Tatrách vyrůstat další moderní zotavovny. Jaroslav Polívka využil tohoto trendu, když získal zakázku Všeobecného penzijního ústavu na realizaci přestavby dostavby *Palace-sanatoria* v Novém Smokovci na lázeňský dům pro zaměstnance i klienty ústavu. Stavba proběhla mezi lety 1934–1935.

Na výstavbu v Novém Smokovci navázal Polívka v roce otevření sanatoria návrhem vily pro svého zetě Juraje Slávika a jeho švagra Ludovíta Ruhmanna. Vila, zvaná „Limba“, byla realizována od srpna 1935 do června 1936.¹⁶⁴

¹⁶² K domácímu kolonialismu v rámci československého soustátí srov. Michal Kopeček, Jan Mervart, Adam Hudek a kol., *Čechoslovakismus*, Praha 2019; dále zejména: Milan Ducháček, Slovaks on Display. Otherness of the 'Eastern Brothers' at the Czechoslovak Ethnographic Exhibition in Prague 1895, *Acta Ethnographica Hungarica*, 2019, č. 1, s. 177–199

¹⁶³ K českým architektům působícím mezi válkami na Slovensku srov. Matúš Dulla, *Zapomenutá generace. Čeští architekti na Slovensku*, Praha 2019

¹⁶⁴ Srov. Peter Chudý, História Slávikovej vily, *História Štrbského plesa publikovaná na stránkách Štrbských novin v rokoch 2016 a 2017*, on-line: <https://www.strba.sk/ine/obecny-spravodaj/>, s. 6–7

6.4 Spojené státy

6.4.1 Pávilon na světové výstavě v New Yorku¹⁶⁵

První zprávy o světové výstavě v New Yorku se v českém tisku objevily už v letech 1935–1936.¹⁶⁶ Tato zpráva neunikla pozornosti ani obuvnickému koncernu Baťa, který se později při plánování i realizaci stal klíčovým agentem.¹⁶⁷

Polívka byl pověřen dne 18. července 1938 Vítkovickým horním a hutním těžářstvem, aby zprostředkoval komunikaci mezi Roškotem a mostárnou Vítkovického těžářstva, aby vypracoval statické výpočty a plány, aby vedl všechna poptávková řízení, aby objednával stavební suroviny a práce, aby dozoroval stavební práce a aby sjednal veškeré práce v New Yorku (od začátku se počítalo s více cestami), aby projektoval stavby dle ocelové konstrukce, aby vedl stavební deník a aby odevzdal hotovou stavbu Ministerstvu veřejných prací.¹⁶⁸ Tato nemalá zodpovědnost byla Polívkovi svěřena patrně z důvodu jeho kontaktů na ministerstvu, zasílávání mezi architekty a umělci (Polívka byl členem stavovské umělecké organizace Mánes), ale pro jeho vztahy s dodavatelskými společnostmi, především v oblasti skleněných tvárnic.

Strategii, jak chtěla německá okupační správa po vyhlášení Protektorátu Čechy a zabránit dokončení a otevření pavilonu Česko-Slovenska, bylo zrušení dodávky stavebního materiálu. První část ocelových dílců však byla vypravena už začátkem března a zbytek ocelových částí konstrukce dodala místní společnost Pennsylvania Steel Company, Inc. Dodávka skleněných tvarovek pro sklobetonové konstrukce, na které Polívkovi obzvláště záleželo a kterou domlouval se sklárnami v Kamenickém Šenově a sklárnou Fischmann a synové, však již byla zastavena a tyto prvky se v pavilonu nakonec neuplatnily.

Nedokončenost pavilonu připomněl jako memento aktuální nacistické agrese ve svém proslovu i sám Polívka: „Československý pavilon, jak se zdá v den otevření 31. května, je dílem neutuchajících snah národa, který reprezentuje na výstavě Svět zítřka. Samotná stavba i rozsah zamýšlených expozic jsou zjevně daleko od toho, jaké by je Čechoslováci měli, nebýt děsivé zkoušky v podobě vichřice politických a ekonomických tlaků.“¹⁶⁹

6.4.2 Rodinné domy v sanfranciském zálivu

Zatímco rodinné domy v Praze byly pro Polívku především zdrojem obživy, finanční transakcí, a nereprezentovaly ani žádné převratné architektonické ideje, ani konstrukční, technologické a materiálové inovace, rezidenční architektura v Kalifornii, na níž se podílel jako architekt, konstruktér či investor, měla trochu jiný charakter.

¹⁶⁵ Kapitola vychází z konferenčního příspěvku Ladislav Zikmund-Lender, *The Materiality of a Pavilion: Agency of Materials at the Czecho-Slovak Pavilion in the Turbulent Times of 1938–1940*, conference *Exhibitions, New Nations and the Human Factor, 1873–1939*, Institut national d’histoire de l’art in Paris, Paříž, Francie, 4.–5. dubna 2022, příspěvek nebyl publikován, jeho značně rozšířená verze v anglickém znění byla odevzdána v anglickém jazyce do časopisu *Art East Central*.

¹⁶⁶ Světová výstava v New Yorku 1939, *Expres*, 1935, č. 218, 23. 9. 1935, s. 2; Světová výstava v New Yorku 1939, *Český směr: deník Československé strany národně socialistické na českém západě*, 1935, roč. 37, č. 222, 24. 9. 1935, s. 3; Zájezd delegace amerických obchodníků, *Moravský deník*, 1936, roč. 31, č. 48, 26. 2. 1936, s. 1

¹⁶⁷ New York připravuje světovou výstavu, *Zlín: Sdělení zaměstnancům firmy Baťa*, 1937, roč. 20, č. 45, 19. 11. 1937, s. 2

¹⁶⁸ Archiv Rona a Victorie Polívkových, *dopis Vítkovického horního a hutního těžářstva Jaroslavu Polívkovi*, 18. července 1938

¹⁶⁹ Czech Fair Center Is Now An Orphan, *New York Times*, 1939, 17. března, s. 9

Jaroslav Polívka v roce 1940¹⁷⁰ zakoupil zděný dům čp. 1150 na Arch Street v severním Berkeley. Podle dochovaného náčrtku z 20. června 1945 se jednalo o přízemní dům přibližně na čtvercovém půdorysu, do zahrady vybíhal polygonální výklenek (*bay window*). V roce 1945 k nástavbě prvního patra z konstrukce předpjatého železobetonu. Nové patro mělo půdorys ve tvaru písmene L. V roce 1958 došlo k přestavbě tohoto patra, zůstala jen menší knihovna, z velkého studia vznikla jen malá pracovna a zbytek byl přeměněn na bytovou jednotku s kuchyní, obývacím pokojem a ložnicí.¹⁷¹

Postupnými dostavbami a nástavbami vznikla z původního malého, nenápadného přízemního domku pozoruhodná struktura využívající železobetonové předpjaté skeletové konstrukce i železobetonové skořepiny.

V roce 1951, tedy pět let po seznámení s Frankem Lloydem Wrightem, navrhl Jaroslav Polívka dům čp. 101 na Montrose Road v Berkeley pro svého syna, manželku Joyce a jeho dvě děti. Dům v poměrně příkrém svahu měl v suterénu garáže a technické zázemí a v patře, jehož dispozice opisovala tvar písmene L, ložnice, velký obytný prostor s krbem a kuchyň.

Ve stejném roce Polívka přišel ještě k jedné významné zakázce rezidenčního typu: dům Midglen v Redwood City. Architekti byli mladí absolventi Wrightova studia William Arthur Patrick, Glenn O'Hare, Celestyn Wisniewski a Anthony Cappuccilli. Plány podepsané Jaroslavem Polívkou jsou datovány 11. červencem 1949. Kromě celkových návrhů půdorysů a řezů se Polívka soustředil především na pilotáž domu, který je vysunutý ze svahu v nevelké roklině, a na podrobnou specifikaci tvarovek

Ještě výraznějším vzorem, než byla architektura Franka Lloyda Wrighta, byly pro Polívku typové domy tzv. *mid-century modernismu*, které přinesly jak nové, otevřené a svobodné dispozice, tak výrazné zlevnění stavebních nákladů díky prefabrikaci: Eichlerovy domy.¹⁷² Eichlerovými domy se inspiroval i Polívka, jeho domy pro Ninu and Jacka Peata v Carmel na Rio Ave čp. 26377¹⁷³ a dům pro krajany Jiřího a Evu Křeškovi na Summit Road v Berkeley čp. 1384 jsou jasným důkazem Polívkovy inklinace k *mid-century modernismu*, ale současně k maximální ekonomizaci a zprůmyslnění stavební výroby.

Dnem 4. srpna 1954 je datován Polívkův projekt *Prostorné chaty* pro Lake Tahoe.¹⁷⁴ Projekt počítal s rektangulárním půdorysem 3,05 × 6,1 m (10' × 20'), který bude mít ca 1 m hluboké zádveří na každé straně. Chata měla být zaklenuta kýlovou aluminiovou lamelovou střechou, která se zdvihala už od země, s hřebenem ve výšce ca 3 m.¹⁷⁵ Jednalo se patrně o ideový projekt, který nebyl realizován., pro Polívku šlo ale o uvedení teoretických konstrukčních úvah do praxe a prostředí, které mu bylo osobně blízké. S lamelovými kýlovými zastřešeními totiž experimentoval ve stejné době v daleko větším měřítku pro budování továrních hal a skladů.

¹⁷⁰ Na plánu z roku 1958 je uvedeno: „Whole floor [přízemí] occupied by Mr. and Mrs. J. J. Polivka since 1939“, čemuž ale neodpovídají další historické dokumenty i příjezd Marie Irmy Polívkové na západní pobřeží. Archiv Rona a Victorie Polívkových, *plány přestavby domu 1150 Arch Street, březen 1958*

¹⁷¹ Archiv Rona a Victorie Polívkových, *plány přestavby domu 1150 Arch Street, březen 1958*

¹⁷² Srov. Jerry Ditto; Lanning Stern, *Eichler Homes: Design for Living*, San Francisco 1995; Paul Adamson, *Eichler: Modernism Rebuilds the American Dream*, Layton, UT, 2002

¹⁷³ Původní dům byl nedávno zdemolován a na jeho místě byl postavený jiný v historizujícím stylu.

¹⁷⁴ Archiv Rona a Victorie Polívkových, *modrotisk projektu Space Cabin, Lake Tahoe, 1954*

¹⁷⁵ Výška není okvótována.

6.4.3 Čínský kostel v Oaklandu¹⁷⁶

V roce 1951 vybrala kongregace Čínské metodistické církve v Oaklandu dostatek finančních prostředků na novostavbu v bloku na nároží ulic Harrison a 8th Street. Jaroslav Josef Polívka přímo s církví z náboženských důvodů žádný kontakt neměl, přestože byl křtěným katolíkem, byl podle rodinného vyprávění bezvěrcem.

Jako architekt kostela byl vybrán místní David Archibald Wright. Wright měl na kontě již několik církevních staveb, které kombinovaly tradiční vizuální prvky s materiály a kvalitami moderní architektury.¹⁷⁷ Na stránkách aktuálního *Architect and Engineer* byly jeho realizace publikovány vedle kalifornské Wayfarers Chapel od Franka Lloyd Wrighta.¹⁷⁸ Wright byl autorem nedávno dokončeného kostela Montclair Methodist Church v Oaklandu, který byl tvořen výraznou kubickou hmotou věže s třemi římsami porostlými zelení a modlitebny zaklenuté parabolickými oblouky, jejíž prostor byl průhledný skrz prosklenou čelní zeď. Napětí mezi uzavřeností a otevřeností kostela Montclair Methodist Church vyjádřil autor na stránkách časopisu *Architect and Engineer* jako okouzující a přátelské.¹⁷⁹

Pro využití lomeného oblouku v jednoduším zděném prostoru měl Polívka oporu historické architektury. Jak o tom svědčí dochované Polívkovy výukové materiály, inspirací pro žebra zaklenutá lomeným obloukem byla Polívkovi jednoduší hřbitovní kaple Santa María la Nueva v Noia ve Španělsku z přelomu 13. a 14. století,¹⁸⁰ kterou patrně navštívil při jedné ze svých cest do Španělska za Eduardem Torrojou. Lomený oblouk ale slavil určitý revival i v československé avantgardní architektuře třicátých let. Polívkův umělecký vklad ale nelze přecenit. Pastor Edward Lee považoval Polívkův přínos hlavně za ekonomický: „Díky tomu, že dr. Polívka navrhl unikátní typ oblouků, namísto rámových oblouků z kompozitu, naše církev ušetřila 1000 dolarů za každý oblouk, celkem tedy 5000 dolarů. A byly další případy jeho konstrukčních inovací, které nám umožnily postavit kostel levněji.“¹⁸¹

7 Síť

Následující oddíl není vyčerpávajícím seznamem Polívkových profesních vztahů, je výběrem těch, které byly buď relevantní pro Polívkovu profesní trajektorii, nebo jsou jinak významné pro globální moderní architekturu. Přestože pro Polívku hrály zcela zásadní roli osobnosti jako Raymond E. Davis, vedoucí ústavu, do nějž Polívka nastoupil na Kalifornské univerzitě, či Ebenezer Howard, se kterým pracoval na výzkumu metody fotoelasticity. Nedochovala se však žádná jejich vzájemná korespondence. Z meziválečných československých architektů byl po emigraci v kontaktu s Antonínem Engelem a Jaroslavem Rösslerem, z emigrantů se přátelil s Ladislavem Sutnarem a rodinou Rafaela Kubelíka.¹⁸² Nejsou zde zmíněny kontakty s ostatními členy

¹⁷⁶ Kapitola vychází z konferenčního příspěvku Ladislav Zikmund-Lender, Čínský metodistický kostel v Oaklandu: Sakrální prostor nebo konstrukční cvičení?, doktorandská konference *Sakrální prostor*, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 11. dubna 2019, příspěvek nebyl publikován.

¹⁷⁷ Srov. Arthur W. Priaulx, Churches Can Be Different, *Architect and Engineer*, 1952, April, s. 12–24

¹⁷⁸ Jde o shodu jmen, Frank Lloyd Wright nebyl s Davidem A. Wrightem nijak spřízněn.

¹⁷⁹ Arthur W. Priaulx, Churches Can Be Different, *Architect and Engineer*, 1952, April, s. 12–24, cit. s. 21

¹⁸⁰ Archiv Rona a Victorie Polívkových, výukové materiály J. J. Polívky, nedat.

¹⁸¹ Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence, dopis Edwarda Leea „To whom it may concern“, 21. května 1954, mikrofiš P135B06

¹⁸² Archiv Rona a Victorie Polívkových, pohlednice od Jaroslava Rösslera, 10. 9. 1956; Fotografie Antonína Engela zaslané Jaroslavu Polívkovi, 25. srpna 1955; Fotografie rodiny Jordana Kubelíka na návštěvě u Polívkových v domě na Arch Street, nedat.; Adresář kontaktů, 40. a 50. léta

Taliesinského společenstva, jako byl William Weasley Peters, od něž Polívka dostal pouhé dva dopisy,¹⁸³ či John Howe, jehož dopis se také dochoval jen jeden, přestože byli zjevně s Polívkou dobří přátelé.¹⁸⁴ Nebudu tematizovat ani kontakt s VC Morrisem, přestože byl významným klientem Franka Lloyda Wrighta a Jaroslava Polívky a projekt pro jeho dům na skále v San Franciscu se stal i jablkem dvouletého sváru mezi Polívkou a Wrightem. Byla to i zakázka jeho obchodu s dárkovými předměty v San Franciscu, do níž byl dle jednoho z dopisů zapojen i Polívka. Polívka Wrightovi na sklonku roku 1948 psal: „Soustavně pracuji na Maiden Lane v San Franciscu a byl jsem informován panem Morrisem, že můžeme očekávat Wese [William Weasley Peters] za dva týdny. Máme očekávat i vás, nebo upřednostňujete společný rozhovor ve Spring Green?“¹⁸⁵ Přestože není možné rekonstruovat charakter jeho podílu, je možné jej považovat za devátý projekt, na němž spolupracoval s Frankem Lloydem Wrightem. Z této stručné zmínky také vyplývá jediný doklad o tom, že Polívka alespoň jednou navštívil i Wrightovo sídlo ve Spring Green ve Wisconsinu, jiné doklady o tom neexistují. Není bez zajímavosti, že VC Morris byl rovněž sponzorem prvních fází projektu jižního přemostění sanfranciského zálivu, když platil materiální náklady spojené s jeho přípravou a rozvojem.¹⁸⁶ Jediný dochovaný dopis VC Morrisem Jaroslavu Josefu Polívkovi zmiňuje Morrisův zájem o Torrojevou knihu. Signifikantní je, že v celém Polívkově profesním rádiu vystupují pouze dvě ženy: Elizabeth Kendall Thompson, redaktorka a editorka, a architektka Nora Shaade, která měla na starosti poválečnou obnovu poničené rotterdamské burzy. Přestože jejich vztahy s Polívkou byly víceméně epizodní, rozhodl jsem se jim věnovat podkapitoly pro ilustraci role žen v celé Polívkově síti profesních vztahů.

7.1 Giorgio Neumann

Italský konstruktér Giorgio Neumann byl asi nejdelším aktivním Polívkovým profesním vztahem. Dne 20. prosince roku 1957 zaslal Neumann Polívkovi prezentační publikaci Società Italiana Cemento Armato Sander & Co. Polívka si na předsádku poznamenal: „Pracoval jsem v jeho inženýrské a stavitelské firmě ve Florencii a jako šéfinženýr v zürišské pobočce 1911–1913.“¹⁸⁷ Giorgio Neumann zůstal s Polívkou v kontaktu i mezi válkami, kdy recenzoval rozsáhlou Polívkovu publikaci *Sklo Thermolux: Nový vynález skloprůmyslu*.¹⁸⁸

7.2 Fritz Emperger

O čtyřicet let starší vídeňský inženýr a stavitel mostů Fritz Emperger¹⁸⁹ poskytl Polívkovi v letech 1916–1917 zaměstnání ve Vídni, čímž se jej snažil uchránit před odvodem do ničivé války. Jistá je snad jediná společná realizace, kterou tvoří železobetonový most v Halle an der Saale, jenž dnes už nestojí. Polívka v roce 1917 získal

¹⁸³ Avery Library, dopis W. W. Peterse Jaroslavu J. Polívkovi, 10. října 1946, fiš P082E04, dále Archiv Rona a Victorie Polívkových, dopis W. W. Peterse J. J. Polívkovi, 17. prosince 1958; dochovalo se několik dopisů J. J. Polívky W. W. Petersovi.

¹⁸⁴ University at Buffalo Libraries, Special Collections, Polivka papers, ID: MS 48, dopis Johna Howa J. J. Polívkovi, 10. října 1949

¹⁸⁵ University at Buffalo Libraries, Special Collections, Polivka papers, ID: MS 48, dopis J. J. Polívky Franku Lloyd Wrightovi, 8. listopadu 1948

¹⁸⁶ Avery Library, dopis J. J. Polívky Franku Lloyd Wrightovi, 5. května 1949, fiš P101D12

¹⁸⁷ Società Italiana Cemento Armato Sander & Co, Firenze, 1912

¹⁸⁸ Jaroslav Polívka, *Das Thermoluxglass: Eine Neue Schöpfung der Glasindustrie*, Praha 1936

¹⁸⁹ Srov. Fritz von Emperger, in: Kol. aut., *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL)*, Band 1, Vídeň 1957, s. 246

od Empergera jeho knihu *Nové mostní oblouky z tvárné litiny* z roku 1913,¹⁹⁰ kterou později věnoval svému synovi Milošovi. S Polívkou Emperger zůstal ve styku patrně během dvacátých a třicátých let a přátelská korespondence pokračovala i po Polívkově emigraci.

7.3 Josef Havlíček

Jak přesně Polívka Havlíčka poznal a proč oslovil pro práci v jeho kanceláři právě jeho, nevíme. Domýšlel si patrně, že komplexních zakázek, kde bude třeba jak služeb investora, stavitele i architekta, bude přibývat a Havlíček reprezentoval nejmladší a nejprogresivnější vlnu na pražské architektonické scéně. Jak později vzpomínal Karel Honzík, Havlíček navíc dokázal vyvolat velmi dobrý dojem svým (snad až příliš) upraveným zevnějškem i zdravě sebevědomým projevem.¹⁹¹ To muselo u Polívky přispět k dobrému dojmu.

Prvním společným projektem byl soutěžní návrh na přemostění Nuselského údolí v roce 1927. Polívka přišel s neotřelým, avšak ne ojedinělým nápadem, že pilíře mostovky budou obestavěny obytnými a kancelářskými věžáky, jejichž výnos navrátí veřejnou investici do zbudování velkolepého mostu.

Na vizionářskou spolupráci s Havlíčkem, která vygenerovala jak sociální řešení bytové krize obecní výstavbou, tak způsob financování náročných inženýrských staveb, navázala série méně veřejně prospěšných projektů: již zmiňovaných velkoměstských paláců a pavilonů na Výstavě soudobé kultury v Brně (kap. 6.1.2 a 6.2.3).

Konec Polívkovy a Havlíčkovy spolupráce měl patrně několik důvodů. Havlíček se nechtěl dále podílet na projektech reprezentujících a podporujících kapitalismus, jakými nový typ velkoměstských multifunkčních paláců byl, a chtěl si zakázky sám vybírat a spolupracovat s někým ze své generace. Pohár Havlíčkovy trpělivosti patrně přetekl v okamžiku, kdy ho v projektu paláce Dunaj Polívka byl ochoten vyměnit za Adolfa Foehra, jehož preferoval zadavatel.

7.4 Jaromír Krejcar

Jak uvedeno výše, s Jaromírem Krejcarem se Polívka seznámil nejpozději v roce 1927 (kap. 6.1.1). O necelých deset let později se s Krejcarem setkal Polívka při společné realizaci československého pavilonu na Světové výstavě v Paříži v roce 1937. Je paradoxní, že Polívkova zásadní role není v pozdější literatuře nikde zmiňována, přestože byl hlavním stavebním vyjednavatelem i konstruktérem odvážného architektonického řešení od Jaromíra Krejcara. Nepřímo je souvztažnost s Polívkou zmíněna jen v knize Jaroslava Halady a Milana Hlavačky o světových pavilonech, kde je zmíněna zavěšená skleněná fasáda z panelů od firmy Thermolux, již byl v první polovině třicátých let Polívka zaměstnancem a obchodním zástupcem.¹⁹²

Za konstrukční řešení pařížského pavilonu si Polívka přivezl čestné uznání komitétu světové výstavy, byl ale za něj oceněn ještě v roce 1947 na sanfranciském konzulátu.¹⁹³ Jak se ukazuje ve světle dobových dokumentů, Polívkova role byla zcela unikátní: byl prostředníkem mezi architekty, realizátory stavby – dělníky, umělci, realizujícími jednotlivé prezentace v pavilonu, dodavatelskými i vystavujícími

¹⁹⁰ Fritz von Emperger, *Neuere Bogenbrücken aus Umschnürtem Gusseisen*, Berlín 1913

¹⁹¹ Karel Honzík, *Ze života avantgardy*, Praha 1963, s. 16, 20 ad.

¹⁹² Jaroslav Halada; Milan Hlavačka, *Světové výstavy od Londýna 1851 po Hannover 2000*, Praha 2000, s. 148–165

¹⁹³ Srov. French Honor For Berkeleyan, *Oakland Tribune*, 1953, Feb 4, p. 15; Lane Corey, What Do You Think? *Seven Arts Magazine*, 1953, summer issue, nepag.

korporacemi a stavebníkem – Ministerstvem veřejných prací. Nebyl důvod Polívkův organizační talent, kapacitu zkušeného statika i jeho politický kapitál, tedy dispozice, které se osvědčily, nevyužít při realizaci pavilonu pro newyorskou výstavu, s jejíž přípravou se začalo o rok později. Žádný další kontakt s Jaromírem Krejcarem ale není doložen.

7.5 Jan Frederick Staal a Nora Schaade

Významným projektem z konce třicátých let Jaroslava Polívky v Evropě před emigrací do Spojených států byla rotterdamská burza obilovin z let 1937–1940. Šlo o novostavbu na místě staré, klasicistní stavby z roku 1868. Jan Frederick Staal v roce 1940 v jednašedesáti letech zemřel a projekt otevírala jeho tehdejší zaměstnankyně, architektka Nora Schaade. Ta také pak publikovala zprávu o stavbě pod titulem Popis burzy obilí v Rotterdamu.¹⁹⁴ Na konci války byla burza značně poškozena při náletech. Jaroslav Polívka kontaktoval nejprve inženýra Kellermanna, který o burze publikoval ještě před jejím dokončením v roce 1938, aby mu poskytl kontaktní údaje na Noru Schaade. Polívka si s Norou Schaade dopisoval mezi lety 1947–1957. Informoval ji o svém seznámení s Frankem Lloydem Wrightem, obsáhle jí referoval o Torrojevě knize a jeho projektech. Nora Schaade se zjevně dobře znala i s Polívkovou manželkou a rodinou, jeden celý dopis Polívka věnoval informacím o svých dětech, Elišce a Janovi.¹⁹⁵ Informovala ho o postupujících opravách obilné burzy.¹⁹⁶

7.6 Henry Kaiser

Jako by nestačilo, že se Jaroslav Polívka potýkal po roce 1940 s existenčními problémy a malými výděly, zapojil se také jako dobrovolník do válečné výstavby doků, přístavů a lodí.

Polívka v Kaiserových docích v Richmondu pracoval s inženýry Leonardem McClintockem a Billem Ballem na vyřešení mechanismu pro spouštění lodí do vody. Protože dřívější lodě měly skoro ploché dno, nepotřebovaly v doku podpurnou konstrukci. Nové lodě však ano, Polívka se svým týmem proto navrhl přenosné dřevo-ocelové rámy, z nichž se lodě do vody spouštěly.¹⁹⁷

Společnost Kaiser Industries a její válečná činnost nicméně představovaly velmi podnětné prostředí pro inovativního inženýra. Kromě revolucionizace výstavby lodí probíhala kvůli přílivu pracovních sil rozsáhlá výstavba Richmondu, prefabrikovaných rezidenčních čtvrtí, škol a nemocnic. Kaiser Permanente, zdravotní pojištění, které fungovalo už od roku 1933, vzrostlo na významu během válečných let, kdy se stalo zcela revolučním systémem pojištění a zdravotní péče pro tisíce dělníků a dělnic. Tam také směřovaly první myšlenky na aluminiové kupole: jejich uplatnění nemělo být nejdřív v zábavním průmyslu, ale měly sloužit jako nemocnice. Mezitím ale ideu hliníkové kupole dovedl k realizaci významný architekt a inženýr Richard Buckminster Fuller pro Henryho Kaisera v ubytovacím areálu Hilton na Waikiki, kde sloužila jako víceúčelová zábavní hala: Richard Buckminster Fuller byl v letech 1950–1955 blízkým kolegou Jaroslava J. Polívky na Stanfordu, Polívka jej oslovil pro svůj zamýšlený projekt encyklopedie významných inženýrů. A aby spojení mezi Kaiserem, Polívkou a Fullerem nebylo málo, konzultantem Fullera hliníkového projektu pro Hilton, který byl údajně

¹⁹⁴ Nora Schaade, Beschrijving van het Beursgebouw te Rotterdam, *De Ingenieur*, 1941, č. 21, nepag.

¹⁹⁵ Archiv Rona a Victorie Polívkových, dopis J. J. Polívky Noře Schaade, 10. ledna 1957

¹⁹⁶ Archiv Rona a Victorie Polívkových, dopis Nory Schaade J. J. Polívkovi, 13. prosince 1953

¹⁹⁷ See A. Hitler – Rush!, *Fore'n'Aft: Permanente Metals Corporation*, July 16, 1943, roč. 3, č. 28, nepag.

sestaven během dvaceti hodin,¹⁹⁸ nebyl v roce 1957 nikdo jiný než Frank Lloyd Wright.¹⁹⁹ Pro Kaiser Aluminium také pracovalo několik mladých inženýrů: Gordon Tully z Berkeley University a Don Richter. Gordon Tully nebyl na Kalifornské univerzitě v Berkeley žákem nikoho jiného než Jaroslava Polívky.

7.7 Victor di Suvero

Victora „Bobbyho“ di Suvera poznal Jaroslav Josef Polívka patrně v roce 1941 krátce po imigraci jeho rodiny do San Francisca. Původem Ital Di Suvero pracoval v diplomatických službách v Číně. Podali spolu dva patenty (srov. kap. 4.7), jeden hned v roce 1941, druhý v roce 1957. Jak naznačuje korespondence, snažili se rovněž vymyslet účinný podpůrný systém, který by zabránil postupnému řízení šikmé věže v Pise.

Své přátelství uzavřeli oslavným článkem Victora di Suvera v italském časopise *L'architettura*, který v té době vydával Bruno Zevi

7.8 Paolo Chelazzi

S Paolem Chelazzim²⁰⁰ se Jaroslav Polívka seznámil patrně v roce 1941, kdy byl osloven, aby Chelazzimu zprostředkoval podání žádosti o patent na jeho zavěšené oblouky, které během války navrhoval využít pro přenosné letecké hangáry. Jak ale později Chelazziho Polívka informoval, tento patent byl zamítnut. Chelazzi kontaktoval Polívku znovu v prosinci roku 1945, když byl propuštěn z japonského koncentračního tábora v okupované Šanghaji.

Polívka ihned napsal doporučení a oslovil i další společné známé, aby napsali krátká laudatia na Chelazziho práci. Jak bylo Polívkovým zvykem, vše pojistil ještě článkem v tisku: v *San Francisco Chronicle* vyšel článek o Chelazziho zavěšených obloucích a Chelazzi v něm byl titulován jako „muž s nápadem“.²⁰¹ Díky tomu se mohl Chelazzi přesunout do sanfranciského zálivu, kde se mu však uplatnit nepodařilo a přestěhoval se na východní pobřeží. Polívka s Chelazzim už v roce 1941 uzavřeli dohodu s Charlesem Johnem Doughtym, který měl být v roli investora. Válečným neúspěchem se nenechali odradit a v práci na patentu pokračovali i po válce. Dne 24. června roku 1958 byl jejich patent schválen, pohádkové zbohatnutí, které si od toho slibovali, se ale nedostavilo. Spolu s protivýkyvovým systémem lan ale použil tento princip Jaroslav Polívka v návrhu zavěšeného zastřešení Belmontské závodní dráhy.²⁰²

¹⁹⁸ Archiv The Hilton Village, Waikiki, Hawaii, flyer „The First of Its Kind! The Kaiser Aluminium Dome“, 1957

¹⁹⁹ Archiv The Hilton Village, Waikiki, Hawaii, fotografie Henryho Kaisera, Richarda Buckminstera Fullera a Franka Lloyda Wrighta.

²⁰⁰ K jeho publikační činnosti srov. např. Progressive Paolo Chelazzi, Multistory Structures, *Architecture: World's Largest Architectural Circulation*, 1959, č. 10, s. 166–171; životopisný přehled srov. Fausto Giovannardi, *Paul Chelazzi e il sogno degli archi sospesi*, díl I–III, 2017, on-line: <http://www.giovannardierontini.it/>

²⁰¹ Suspenarch: About Possible Mass Production of Buildings – Beautiful Buildings Without Muscles Which Stand on Tip-Toe, *San Francisco Chronicle*, 1941, 21. dubna, s. 12

²⁰² Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence, dopis J. J. Polívky Franku Lloyd Wrightovi, 10. března 1957, mikrofiš P153D09

7.9 Frank Lloyd Wright²⁰³

Polívka oslovil Franka Lloyd Wrighta následujícím dopisem z 15. února 1946: „Jsem váš velký obdivovatel jako inženýr, ačkoli podle [Wrightovy] citace v posledním čísle časopisu *Forum* jsou inženýři úplní hlupáci. Můžete mít pravdu, protože inženýři jsou velmi sebevědomí, protože jsou ve svých konstrukčních návrzích vedeni zákony Přírody. Vezměte si na příklad pavoučí síť, které by rozhodně měly být studovány konstrukčními inženýry, jejichž specializací jsou mostní rozpory a dvou nebo trojrozměrné konstrukční sítě“²⁰⁴ Následovala spolupráce na devíti projektech,²⁰⁵ jež trvala až do Wrightovy náhlé smrti v roce 1959. Jaroslav J. Polívka zanechal dva texty, reflektující jeho zkušenost u Wrighta a s Wrightem: „What it's like to work with Wright?“²⁰⁶, který je možné datovat do dubna/května 1957²⁰⁶, a „Are Frank Lloyd Wright's Taliesins Educational Institutions?“²⁰⁷, datovaný 14. listopadem 1954.²⁰⁷

Z publikace o Wrightově a Polívkově spolupráci z roku 2000 a především z textu Shahin Vassigh, strukturální technoložky, vyplývá, že jejich vztah představoval archetyp „setkání myslí“, „přirozené spolupráce“. Opak byl pravdou, v březnu roku 1952 došlo k výraznému konfliktu mezi Wrightem a Polívkou, jehož původcem byl Wrightův zástupce v sanfranciském zálivu Aaron Green. Vztahy Polívky a Wrighta se zlepšily až po osobním setkání na podzim roku 1954, ale už nikdy nenabýly tak entuziastické povahy, jako před konfliktem v roce 1952. Text, který Polívka v listopadu roku 1954 napsal na obranu zachování statutu vzdělávací instituce obou Taliesinů, tak plnil i funkci vylepšení vzájemných vztahů. Jejich korespondence z let 1956–1958 byla mnohem méně četná, často byla vyřizována méně osobně přes Eugéna Maasselinka a týkala se společného Belmontského projektu in New York a potenciální Wrightovy předmluvy pro knihu Eduarda Torrojo *Philosophy of Structures*. Žádný souvislý Wrightův text se však v Torrojoově knize nakonec neobjevil, přestože napsal krátký draft: „My, kteří se zajímáme o konstruování organické architektury v Americe, jsme se naučili zachovat si rozhled po evropských organických principech v práci našich současníků. Nacházíme je ve Francii, v Itálii a nyní i ve Španělsku v obdivuhodném díle Eduarda Torrojo.“²⁰⁸

²⁰³ Kapitola je upravenou částí z anglické verze textu publikované v Ladislav Jackson, *A Touch of Genius or Pragmatic Exchange? Czech Architects and Engineers in Frank Lloyd Wright's Service*, in: Ondřej Jakubec; Jan Galeta; Radka Nakkola Miltrová (eds.), *Od dějin umění k uměleckému dílu: Cesty k porozumění vizuální kultuře*, Brno 2021, s. 345–360

²⁰⁴ Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence, dopis J. Polívky Franku Lloyd Wrightovi, 15. února 1946, mikrofiš P078C10

²⁰⁵ Doposavad bylo považováno za společné projekty Polívky a Wrighta sedm návrhů: Guggenheimovo muzeum v New Yorku, Věž Johnson Wax Tower v Racine, tzv. motýlí most v sanfranciském zálivu, dům VC Morrise v San Francisku, hotel Rogera Laceyho v Dallasu, tzv. míli vysoký mrakodrap v Illinois a Belmontská závodní dráha. Srov. Barry Muskat, *Engineering the Organic: An Investigation into the Collaboration of Jaroslav J. Polivka and Frank Lloyd Wright*, in: Susana Tejada (ed.), *Polivka + Wright, Engineering the Organic: The Partnership of J. J. Polivka & Frank Lloyd Wright*, Buffalo 2000, s. 9–17; k těmto je možné připsat ještě obchod VC Morrise v San Francisku a most přes panamský kanál v Panamě. Srov. kap. 7.

²⁰⁶ Přestože autoři dřívější publikace *Polivka + Wright, Engineering the Organic* se spokojili s tvrzením, že jsou rukopisy nedatované, z doprovodného dopisu Hunteru Hughesovi můžeme dovodit, že mu všechny materiály byly zaslány 8. května roku 1957. Srov. University at Buffalo Libraries, Special Collections, Polivka papers, ID: MS 48, Dopis J. J. Polívky H. Hughesovi, [8. května 1957]. Jak vyplývá z Polívkova dalšího dopisu H. Hughesovi a jeho odpovědi z 19. června, rukopis neodpovídal editorovým představám a byl pravděpodobně příliš deskriptivní.

²⁰⁷ Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence, dopis J. J. Polívky Franku Lloyd Wrightovi, 14. listopadu 1954, mikrofiš P138C09; rukopis, mikrofiš P139B01.

²⁰⁸ Koncept viz Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence, dopis J. J. Polívky Franku Lloyd Wrightovi, 4. listopadu 1957, mikrofiš P157C04; University at Buffalo Libraries, Special Collections, Polivka papers, ID: MS 48, dopis Franka Lloyd Wrighta J. J. Polívkovi, 18. listopadu 1957

Poslední dopis Polívky Eugénu Masselinkovi je kondolence k Wrightovu úmrtí z 9. dubna 1959.²⁰⁹

Polívka byl vůči Wrightovi loajální, po celý jeho život byl oddaným obdivovatelem, jak několikrát vyjádřil Wrightovi i jiným. Jedinou diskrétní kritickou poznámku vůči Wrightovi vyjádřil v soukromém dopise rodině z poslední návštěvy v Taliesinu West: „FLW [Frank Lloyd Wright] bohužel už je duševně skutečně starý, někdy si sám sobě odporuje, a někdy řekne nesmysl. Stává se senilním, což při jeho věku, 87 let, není nic divného. Dnes ráno změnil celý projekt Race-track pavilonu zásadně a musíme začít znovu s mým kresličem Johnem Ottenheimerem.“²¹⁰

7.10 Eduardo Torroja

Jaroslav Polívka začal korespondenci s Eduardem Torrojou v roce 1947.²¹¹ Polívka projevil zájem realizovat anglické vydání jeho knihy o betonových konstrukcích. Práce na přípravě knihy, překladech, editacích a hledání nakladatele trvalo dlouhých jedenáct let. Mezitím si Torroja, zaměstnanci jeho institutu v Madridu, Polívka, Elisabeth Kendall Thompson a další osoby vyměnili tisíce dopisů, verze rukopisů jednotlivých kapitol, expozé a reprodukcí.

Polívka měl ale s Torrojou ambicióznější záměry: chtěl ho zapojit do své sítě amerických architektů a inženýrů, s nimiž spolupracoval. V roce 1950 navrhl Torrojovu návštěvu Franku Lloyd Wrightovi, který souhlasil. Torroja, doprovázen svými spolupracovníky Jaime Nadalem a architektem Francisco Lucinim přiletěl do New Yorku 17. dubna 1950 a následně pokračoval do Phoenixu 22. dubna. Následný plán byl ukázat Torrojovi Hooverovu přehradu či pokračovat do Los Angeles, kde se Torroja chtěl zúčastnit jarní konference ASCE (American Society of Civil Engineers). První víkend v květnu pak byl Torroja hostem Kalifornské univerzity v Berkeley, kde měl v laboratořích inženýrství materiálů přednášku, jíž se zúčastnil i Raymond E. Davis.²¹² Když Polívka o sedm let později požádal Franka Lloyda Wrighta o předmluvu k Torrojově knize *Filozofie struktur*, Wright si na Polívkův dopis napsal již citovaný oslavný koncept, avšak nikdy úvod nedokončil.²¹³ O úvod byl následně požádán Richard Neutra, který jej také nedodal, pak Bruno Zévi, u něž Polívka také neuspěl, až úvod nakonec napsal sám se synem Milošem. Kniha *Filozofie struktur* vyšla v říjnu roku 1958.

7.11 Elisabeth Kendall Thompson

Podpůrnou, ale klíčovou roli v přípravě rukopisu Torrojovy knihy *Filozofie struktur* hrála editorka *Architectural Record Western Edition* a architektonická publicistka Elisabeth Kendall Thompson. Polívka jí požádal o editace rukopisu a „poangličtění“ jeho překladu ze španělštiny do angličtiny, vzhledem k tomu, že nebyl rodilý mluvčí

²⁰⁹ Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence, dopis J. J. Polívky Eugénu Masselinkovi, 26. ledna 1959, mikrofiš P163B07

²¹⁰ Archiv Rona a Victorie Polívkových, dopis J. J. Polívky Marii Irmě a rodině, 22. února 1957

²¹¹ K Torrojovi aktuálně srov. Ramon Graus, Teresa Navas-Ferrer, Eduardo Torroja: el camino hacia su reconocimiento internacional, in: Kol. aut., *Redes Internacionales de la Arquitectura Española, 1er seminario AEMCI*, Barcelona 2019, s. 10–11; Ramoin Graus, Una cartografía de los fondos documentales del ingeniero Eduardo Torroja a través de su trayectoria científica, académica y profesional, *Ar@cne*, 2021, č. 251, s. 1–13, on-line: <https://revistes.ub.edu/index.php/aracne/article/view/32295>

²¹² Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence, dopis J. J. Polívky Franku Lloyd Wrightovi, 1. dubna 1950, mikrofiš P110A05

²¹³ Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence, dopis J. J. Polívky Franku Lloyd Wrightovi, 4. listopadu 1957, mikrofiš P157C04

Elisabeth Kendall Thompson se rovněž snažila pro knihu najít vydavatele, Polívka se domníval, že newyorské nakladatelství Dodge je propojené s vydavatelem *Architectural Record*, což nebyla pravda, ale Kendall Thompson jej přesto kontaktovala. Bohužel nebyla úspěšná. Spolupráce s Elisabeth Kendall Thompson skončila v roce 1955, kdy jí Polívka poděkoval za pokus nabídnout Torrojevou knihu nakladatelství Dodge a slíbil jí, že pro už zeditovanou knihu získá jiného nakladatele.

7.12 Aaron Green

První písemný kontakt Jaroslava J. Polívky s Aaronem Greenem, vedoucím Wrightovy sanfranciské kanceláře, je datován 15. zářím roku 1952, přestože v přímém kontaktu byl Polívka s Greenem prokazatelně nejpozději od března téhož roku. Jejich vztah byl ambivalentní, Green zjevně v Polívkově spatřoval rivala.²¹⁴ Green způsobil v březnu roku 1952 zásadní rozepří mezi Polívkou a Wrightem, která se týkala především peněz, které Wright Polívkovi dlužil. V důvěrném rozhovoru to svěřil Greenovi, který Polívkovu stížnost tlumočil Wrightovi. Wright byl v následujících dvou dopisech velmi púříkrý a nesmlouvaný, zdálo se, že s olívkou nechce mít nic společného. Wrighta neobměkčilo ani to, že se Polívka s Greenem mezitím usmířili. Polívkovi sice odpověděl 21. června 1952, ale jeho odpověď měla pouhá tři slova a nijak nereagovala na obsah Polívkových četných dopisů. Polívka vytrval, ale odpověď nedostával. Kontakt mezi Polívkou a Wrightem se obnovil až v roce 1954. Vztah s Aaronem Greenem Polívka uzavřel po Wrightově smrti velmi laskavým dopisem z 29. dubna 1959, v němž se dotazoval na Wrightův pohřeb a sdílel milou vzpomínku na spolupráci s Wrightem.²¹⁵

7.13 Bruno Zévi

Jak psal Bruno Zévi v srdečné kondolenci Polívkově rodině v roce 1960, s Polívkou se nikdy osobně nesetkal, avšak obdivoval jeho entuziasmus a všestrannost. Jak vyplývá z Polívkova dopisu Zévimu, na italský časopis *L'architettura*, který Zévi vedl, upozornil Polívku Paolo Chelazzi,²¹⁶ který současně dal Zévimu Polívkovu adresu.²¹⁷ Polívka vycítil, že se mu editor italského architektonického a inženýrského periodika může hodit vzhledem k už několik let trvajícím společným ambicím s Victorem di Suverem navrhnout sanaci šikmé věže v Pise. V roce 1955 tedy reagoval na Zéviho výzvu a souhlasil, že pro časopis *L'architettura* napíše článek. Zévi chtěl, aby Polívka napsal spíš průřezový článek o svém díle, avšak Polívka byl toho názoru, že takový článek by měl napsal někdo jiný. Navrhl „dávného přítele, který je dobře seznámen s jeho dílem a byl by ochotný takový článek napsat“: Victor di Suvero.²¹⁸ Dne 20. června 1956 odevzdal Polívka di Suverův rukopis a celé léto roku 1956 probíhaly editace a vyjednávání obrazového doprovodu. Polívka navrhl akcentovat záměr sanace věže v Pise, ta se však do otištěné verze nedostala.

7.14 Henry Tweed

Když otevřel Jaroslav J. Polívka květnové číslo *Architectural Record* ročníku 1958, které bylo věnováno aktuálním projektům Franka Lloyd Wrighta, musel se značně

²¹⁴ Srov. Paul V. Turner, *Frank Lloyd Wright and San Francisco*, New Haven and London, 2016, s. 93

²¹⁵ Srov. University at Buffalo Libraries, Special Collections, Polívka papers, ID: MS 48 dopis J. J. Polívky Aaronu Greenovi, 29. dubna 1959

²¹⁶ Archiv Rona a Victorie Polívkových, dopis J. J. Polívky Bruno Zévimu, 7. listopadu 1955

²¹⁷ Archiv Rona a Victorie Polívkových, dopis Bruno Zéviho J. J. Polívkovi, 20. října 1955

²¹⁸ Archiv Rona a Victorie Polívkových, dopis J. J. Polívky Bruno Zévimu, 2. června 1956

podivit. Čtyři strany a dvě rozkládací reprodukce byly věnovány Wrightově dostavbě centra Bagdádu. Řeku Tigris plánoval Wright překlenout zkrácenou verzí tzv. motýlího mostu, který se Polívka s Wrightem neúspěšně snažili deset let prosadit v sanfranciském zálivu a aktuálně jej plánovali realizovat v Panamě. Polívka tedy kontaktoval inženýra Henryho Tweeda ze sanfranciského zálivu, s nímž se znal už z dřívějška, nejpozději od roku 1952. Obnovili spolu původní Polívkův samostatný projekt s mosty s předpjatými oblouky, podobnými podolskému mostu (severní přemostění), a most s jedním vyvýšeným obloukem v centrální části (jižní přemostění). Museli ale uvažovat nově: v přípravě byl totiž tzv. *Cal Water Project*, který měl za cíl přehradit sanfranciský záliv a zesladkovodnit jej stažením sladké vody z celé střední Kalifornie. V roce 1959 byla přijata lokální legislativa pro položení podzemních tunelů pro kolejovou podpovrchovou dopravu pod sanfranciským zálivem mezi San Franciskem a Oaklandem a tím vzaly veškeré plány nových mostů – i hrází – za své.

8 Archiv

8.1 Archiv 1911–1939

Polívkova pozůstalost do roku 1939 je v značně fragmentárním stavu dochovaná v Archivu architektury a stavitelství Národního technického muzea v Praze.

8.2 Archiv 1939–1960

Archiv Polívkova díla z doby po emigraci se nachází ve třech institucionálních fondech a ve třech soukromých. Ve Wrightově archivu v Avery Library na Kolumbijské univerzitě v New Yorku je uloženo 191 dopisů mezi Polívkou a Wrightem, Williamem Patrickem, Eugenem Masselinkem a Aaronem Greenem z let 1946–1960.²¹⁹

Druhým fondem je Bancroft Library v Kalifornské univerzitě v Berkeley. Zde se nachází malý fond Polívkových českých publikací – výroční publikace přehledu vlastního díla z roku 1930, několik publikací výborů z poezie a prózy s ilustracemi českých umělců, které Polívka sám vydal, výtisk publikace *Engineering the organic: the partnership of Jaroslav J. Polivka and Frank Lloyd Wright* a několik Polívkových vydaných článků v češtině i v angličtině.²²⁰

Asi největší institucionalizovaný fond Jaroslava Josefa Polívky se nachází ve speciální sbírce knihovny University at Buffalo.²²¹ Obsahuje celkem 4 kartony, dva archivní a dva s fotografickými pozitivy.

Soukromý archiv má tři části, které jsou v držení dvou Polívkových vnuček a jednoho vnuka. Jedná se o plánové xerokopie a modrotisky, dále archiv, čítající patnáct archivních krabic, a rodinné fotoalbum. Rozsáhlý archiv Rona a Victorie Polívkových byl uspořádán samotným Jaroslavem Polívkou do kros-referenčních šanonů, které se týkaly jednotlivých autorit, technických metod, projektů, stavebních typů či publikačních záměrů a v každém šanonu bylo vše, co se tématu týkalo, Polívka tak měl řadu duplikátů různých dokumentů rozmístěných po různých tématech a projektech.

²¹⁹ Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, korespondence, mikrofilmy

²²⁰ Bancroft Library, *J. J. Polivka: Collected reprints*, UC Archives (NRLF), 308 × P772buffalo, barcode: X 37 362 a X 37 363

²²¹ University at Buffalo Libraries, Special Collections, Polivka papers, ID: MS 48, 1945–1959, Box No. 1–4

8.3 Fotoarchiv

Speciální součástí archivního fondu v Buffalu je Polívkův fotoarchiv. Obsahuje negativy a pozitivy. Ve dvou kartonech, č. 3 a 4,²²² se nachází černobílé i barevné pozitivy. V kartonu 3 se nachází celkem přibližně 366 černobílých pozitivů (plus některé v duplikátech), v kartonu č. 4 celkem 105 černobílých pozitivů a 66 barevných pozitivů (plus duplikáty).

8.4 Výstava 1955

Součástí soukromého archivu Jaroslava Polívky je také několik fotografií, nalepených na deskách, dokumentující Polívkovu prezentaci na skupinové výstavě, která se konala od 19. února do 2. března 1955 v galerii Stanfordovy univerzity. Společně vystavovali inženýři Birge M. Clark, Ernest A. Grunsfeld Jr., Henry Hill, Ernest J. Kump, Polívka, Eldridge T. Spencer, Victor K. Thompson a John C. Worsley. Polívka měl k dispozici rohový prostor o rozměru ca 4 × 4 m.

8.5 Znovuobjevení – rozdělení archivu

Ve dnech 2–6. srpna a 17. srpna 2021 jsem spolu s Ronem Polívkou digitalizoval jeho soukromý archiv, jehož výsledkem je 8786 digitalizovaných dokumentů z devíti archivních kartonů. To předcházelo plánované dislokaci archivu, který byl rozdělen do čtyř již existujících institucí: dva kartony dokumentů, obsahující korespondenci s Eduardem Torrojou, jeho kanceláři a Elisabeth Kendall Thompson ohledně Torrojoyvy knihy byly věnovány madridskému Centro de Estudios Históricos de Obras Públicas y Urbanismo (CEDEX), který už rozsáhlou kolekci Eduarda Torrojoy vlastní. Jeden karton dokumentů (především strojopisy a tisky) v českém jazyce byl věnován Národnímu technickému muzeu v Praze. Čtyři kartony obsahující buď duplikáty (většinou dokumentů o Polívkově projektech v sanfranciském zálivu), nebo dokumenty týkající se bezprostředně Polívkova působení na Kalifornské univerzitě byly darovány Bancroft Library. Zbytek archivu byl věnován knihovně University at Buffalo.

9 Závěr aneb co materiály chtějí?

Příběh života a díla Jaroslava Josefa Polívky ukazuje, že i při nejlepších úmyslech nebylo docela dobře možné se v první polovině 20. století pokoušet prosadit jako moderní tvůrce, modernizátor života, a nepodílet se na některém z jevů doprovázejících vrcholný kapitalismus: kolonialismus a environmentální vykořisťování, reprezentovaného především jeho snahou zapojit se do projektování *Cal Water Project*. Implicitní kolonialismus se projevil jak v Polívkově velkých projektech pro venkovské prostředí – Luhačovice a Tatry, kde hypermoderní ubytovací a léčebné budovy, „stroje na turismus“, zasahovaly svou hmotou, formou i kapacitou do subtilní struktury malého, lázeňského města či do přírodního rámce hor, ale také v jeho práci pro Mexiko, jehož domnělá „zaostalost“ a „necivilizovanost“ se stala podobnou příležitostí pro americké architekty a inženýry k budování výrobních, obchodních a turistických infrastruktur, které buď vytěžovali bohatí, bílí Američané, nebo sem byly z území Spojených států dislokovány provozy, znečišťující životní prostředí nebo zneužívající levnou lidskou práci. Je jisté

²²² University at Buffalo Libraries, Special Collections, Polivka papers, ID: MS 48, Papers Concerning Frank Lloyd Wright, Box No. 3; 4

pravdou, že Polívka se – pokud se chtěl ve svém oboru a se svými schopnostmi uplatnit – nemohl takovému fungování světa vyhnout, na druhé straně je zřejmé, že některé jeho projekty v sobě zahrnovaly i odvrácenou stranu vrcholného kapitalistické modernity.

Jaké v takovém světě bylo Polívkovo místo? Jeho trajektorie, formovaná globálními dějinami první poloviny 20. století, ukazuje, jaká je pozice každého z nás v kapitalistickém systému ambivalentní. Měření úspěchu ekonomickými ukazateli, především ekonomickým růstem v makro i mikro úrovni, zastírá jiné hodnoty, kvality a ambice. Pokud bychom přistoupili na tato měřítka, bylo Polívkovo působení před první světovou válkou a po jejím začátku ve Švýcarsku, Itálii a Vídni a ve dvacátých letech v Československu nejúspěšnější etapou jeho života, zatímco třicátá léta a dvě desetiletí po imigraci do Spojených států byla dobou neúspěchu. Ukazuje se však, že peníze nebyly pro Polívku cílem, nýbrž prostředkem. I důsledné trvání na zaplacení své práce Frankem Lloydem Wrightem, kterého i přes dlouhodobě skromně vedený život v Americe později Polívka sám litoval, naznačuje, že jej naplňovaly jiné hodnoty: radost z práce, objevy a inovace, kterých sám, ale častěji za spolupráce kolegů a kolegyn dosahoval.

Jak naznačil už v jednom z dopisů Franku Lloyd Wrightovi, Polívkovi připadalo modernistické přísné oddělování (kreativní) role architekta od (mechanické) role inženýra umělé a zbytečné. Toto oddělování však mělo legální důsledky. V roce 1949 byl Polívka federálními úřady upozorněn, že nemá licenci architekta a jeho činnost v této pozici je tedy nezákonná. Tato kauza se vlekla v podstatě až do Polívkovy smrti. Polívka – jak o tom svědčí řada zmínek v korespondenci kolegům a přátelům – tento byrokratický zásah vnímal velmi osobně. Hned 4. března roku 1949 napsal apologetický text *Am I An Architect?*, kde se snažil obhájit. Americké právní pozadí sebeoznačování za jedno, nebo druhé, nechápal: „Moji chybu je možné vysvětlit faktem, že ve všech evropských zemích, kde jsem provozoval svou profesi, není titul architekta nebo inženýra ochraňován zákonem, pokud má dotyčný dostatečné vzdělání. Nemůže se nazývat registrovaným, licencovaným nebo autorizovaným architektem nebo inženýrem bez speciální licence, založené na zkouškách.“²²³ Své právo na označení architektem opíral Polívka symptomaticky o dva argumenty: svou publikační činnost a o reference autorit, které považoval za významné: Franka Lloyda Wrighta, Juliana Clarence Leviho, Alpha E. Wastella, Edwarda D. Cerrutiho, Noble Newsoma, Roberta Gordona Sproula a Raymonda E. Davise.²²⁴ Obdivuhodná a neutuchající publikační výkonnost, stejně jako jistá fascinace elitami (odbornými, politickými, kulturními) provázela Polívku celý život a právě o ně opíral i svou vlastní autoritu a profesní identitu. Podnikání a vydělávání peněz pro něj bylo prostředkem, nikoli cílem, který pro něj představoval spíš pocit bytí v centru dění a naplnění z výsledků své práce, ale i jejího procesu (o čemž svědčí jeho vášně pro zapojování se do odborných diskusí na stránkách různých marginálních oběžníků a newsletterů).

Jak tedy došlo k Polívkově zapomnění, respektive ignoranci a vymazání po jeho smrti? V Československém kontextu šlo jistě o úděl emigranta bez žáků a kolegů, kteří by jeho odkaz připomínali. V případě Havlíčka, který ve své publikaci *Naše stavby* prokazatelně Polívkův podíl na zakázkách a návrzích zmenšoval na minimum, u některých projektů jej vůbec nezmínil, někde jen okrajově, šlo dokonce o aktivní pokus o vymazání nebo alespoň umenšení. V americkém prostředí je odpověď složitější, a to hlavně ve vztahu k Franku Lloyd Wrightovi. Jeho Taliesinské společenstvo bylo velmi uzavřenou, elitářskou, kultickou organizací, která fungovala dle velmi specifických pravidel. Frank Lloyd Wright, jak ukázal i příběh jeho dřívějšího spolupracovníka

²²³ Archiv Rona a Victorie Polívkových, *J. J. Polívka: Am I An Architect?* 4. března 1949

²²⁴ Srov. Archiv Rona a Victorie Polívkových, *J. J. Polívka: Am I An Architect?* 4. března 1949

Vladimíra Karfíka,²²⁵ dokázal ve svých spolupracovnících vzbudit pocit jejich absolutní výjimečnosti ve vztahu k němu i k podílu na řešeném projektu. To se potvrdilo při mé návštěvě Taliesinu West v dubnu 2017, kdy jsem se pokoušel doptat tamějších pamětníků a členů Taliesinského společenstva na Jaroslava J. Polívku. David Elgin Dodge existenci Polívky jako Wrightova spolupracovníka kategoricky odmítl s tím, že veškeré výpočty ke Guggenheimovu muzeu prováděl on. Polívkova pozice ve Wrightově okruhu byla opravdu unikátní, žádného jiného dlouholetého konzultanta, který nebyl členem Taliesinského společenstva, v posledních desetiletích svého života Wright neměl. Kvůli přísné hierarchii a exkluzivitě společenstva byl Polívka z Wrightovy mytologie vymazán. Polívka se současně sám stavěl do podřízené role vůči Wrightovi, o čemž svědčí jeho apologetický tón po konfliktu s Wrightem v březnu roku 1952, ale i tón, s jakým celý vztah nastavil: „Cítím se trochu trapně, když mě oslovujete doktore, vzhledem k tomu, že nemám s medicínou žádné zkušenosti. Když mi budete říkat Jaro (vyslovuje se to Yarrow, jako ta kalifornská divoká květina), bude to pro mě, velkého obdivovatele vaší práce, velká čest.“²²⁶ Wright však na Polívkův familiární návrh nepřistoupil a oslovoval ho nadále „doktore“, „inženýre“ či „doktore inženýre“.

Dlouhodobý výzkum života a díla právě Polívky mě dovedla k přesvědčení, že nemá smysl dělat ze „zapomenutých architektů“ velké tvůrce, ale použít jejich příklad k ilustraci podmínek a motivací tvůrčích i životních voleb. V případě konstruktérů a stavitelů můžeme k produktům jejich práce přistupovat spíše jako k řadě objektů, jejichž tvar se v čase proměňuje v závislosti na volbě výrobce (nikoli umělce) a na vztahu umění a vědy, jak o tom psal George Kubler ve své paradigmatické knize *Tvar času: Poznámky k dějinám věcí*.²²⁷ Jakkoli Polívkovy návrhy podléhaly dobovým vzorům, daleko podstatnější pro něj byly možnosti a limity materiálů, které používal, a snažil se aktivně přispět k jejich posouvání. Architekt jako výrobce věcí je daleko produktivnější představa než mýty géníů, v nichž jsme zvyklí o původcích architektonických řešení stále uvažovat. Vzory intencí, které na příkladu architektury ukázal Michael Baxandall v případě Forth Bridge u Edinburghu, tedy soubor uměleckých i mimouměleckých vstupních veličin, které má tvůrce k dispozici,²²⁸ mohou být dobrým příkladem pro analýzu Polívkových realizací – už proto, že Polívka v zakázkách upřednostňoval buď ekonomickou rentabilitu, nebo inženýrskou inovaci. Architekturu jako řeč symbolů, komunikační systém, příliš nevnímal. Pokud Polívkova, hlavně rezidenční architektura přijímala symbolické formy a architektonický jazyk, bylo to pro potřeby reprezentace sociálního statutu, sociální distinkce, jak o tom píše Pierre Bourdieu. Polívkovy klienty můžeme Bourdieovým slovníkem nejlépe chápat jako „výlučné poživitele, kteří potvrzují svoji osobnost, odlišují se od druhých a vztahují se k druhým skrze toto výlučné vlastnictví: soukromé vlastnictví je osobní způsob existence, rozlišný, a tedy jeho vlastní život.“²²⁹ Polívka byl ve dvacátých letech schopný a ochotný svým klientům nabídnout dobrý bytový standard zahalený jak do tradicionalistických, vysokých forem, typických pro architekturu českých Němců, tak do estetiky internacionální avantgardy, k nimž tíhla část česko-jazyčné pražské smetánky. Polívkova nabídka byla dostatečně široká, aby poskytovala výběr z nabídky symbolických produktů pro sociální distinkci, odlišení své sociální pozice v nejbližší budoucnosti. Tento princip se týkal nejen architektonických

²²⁵ Ladislav Jackson, *A Touch of Genius or Pragmatic Exchange? Czech Architects and Engineers in Frank Lloyd Wright's Service*. In Ondřej Jakubec; Jan Galeta; Radka Nakkola Miltová (eds.), *Od dějin umění k uměleckému dílu: Cesty k porozumění vizuální kultuře*, Brno 2021, s. 345–360

²²⁶ Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence, dopis J. J. Polívky Franku Lloyd Wrightovi, 15. května 1949, mikrofiš P102A01

²²⁷ Srov. George Kubler, *Tvar času: Poznámky k dějinám věcí*, Praha 2018

²²⁸ Srov. Michael Baxandall; Milena Bartlová (ed.), *Intelligence obrazu a jazyk dějin umění*, Praha 2019, s. 121–151

²²⁹ Pierre Bourdieu, *La distinction. Critique Sociale du Jugement*, Paříž 1979, s. 318

forem, ale také sociální distinkce prostřednictvím technického a materiálového pokroku: železobetonové skelety, umožňující velkorysá prostorová řešení, uplatnění sklobetonových tvarovek, skleněných ploch přes celou zeď či adjustovaných v pásových oknech, ocelové a nerezové prvky v interiéru atd. Typickým příkladem přechodu od distinkce prostřednictvím jazyka architektury k distinkci technickým a materiálovým pokrokem je zdobná a opulentní vila, kterou si koupil Alfred Löw-Beer, a avantgardní, ikonoklastická vila, kterou si jen o patnáct let později nechala navrhnout jeho dcera Greta Tugendhat. Sociální distinkce sklem, ocelí a betonem začala fungovat stejně, jako dříve štukovou, řezbovanou a čalouněnou výzdobou.

Možnosti a limity materiálů nejsou hodnotově neutrální půda. Materiály, které Polívka zkoumal a jejichž nové kombinace a vylepšení uváděl do praxe, tedy hlavně beton, sklo, ocel a v omezené míře i dřevo, byly rámovány politikou jejich produkce. Polívkova spolupráce a jeho několikaleté zaměstnání ve společnosti Thermolux, jejíž skleněné a sklobetonové tvárnice se snažil uplatňovat v následných projektech až do své smrti, byla oboustranně výhodná. V době svého zaměstnání jako obchodního zástupce získal síť kontaktů, které pak využíval v závěru třicátých let už při samostatných zakázkách. Firma Thermolux zdaleka nebyla ojedinělá: Polívka podobně spolupracoval i se společností Calofrig, pražskou firmou dodávající tvárnice Calofrig a Isostone, nebo Pragocement, dodávající portlandský cement. Odlehčené zdivo bylo klíčové pro jeho realizaci jeho multifunkčních, dispozičně variabilních velkoměstských paláců z konce dvacátých let v Praze i v Brně.

Agenci materiálů dobře ukazuje i porovnání československého pavilonu na Světové výstavě v Paříži v roce 1937 s česko-slovenským pavilonem na Světové výstavě v New Yorku v roce 1939–1940. V Paříži mělo jít o ukazování samotné stavební struktury jako divu exportních materiálů – kladenské oceli a šenovského skla, zatímco v případě newyorského projektu nebyl stavební materiál tak důležitý, protože pro americký trh chtělo Československo ukázat zcela jinou nabídku: výrobky lehkého průmyslu, jako byly boty, textil, výrobky ze skla, bižuterie atd. Když se v letech 1949–1957 snažil Polívka s Wrightem svými projekty pro severní a jižní přemostění sanfranciského zálivu ušetřit beton nebo když v roce 1953 navrhoval Polívka alternativu Richmondského mostu, která by ušetřila množství oceli, minul se se záměry zadavatele, kde betonářská, respektive ocelářská lobby prosadila pravý opak: proinvestovat za co nejvíce stavebního materiálu.

Připomínání a upřednostňování otázek, jaké a čí zájmy stály za infrastrukturami produkcí jednotlivých konstrukčních materiálů a jak se jejich prosazování propadlo do stavební kultury, nazýváme *materialitním obratem*. V roce 2018 vydal Ákos Moravánszky knihu *Metamorfismus: Materialitní obrat v architektuře*.²³⁰ Píše v ní, že cílem *materialitního obratu* v dějinách architektury není zkoumání materiálů z pohledu přírodních věd, ale sociální historie materiálů – jaké sociální pohyby způsobily nerovnosti v produkci, zpracování a distribuci jednotlivých materiálů, a jaké zájmy – politické, sociální a finanční za nimi byly. „Nejde ani tak o technologický proces samotný,“ píše Moravánszky, „ale spíše o způsoby, jakými se stavební materiál stává kulturním předmětem a jaká byla teoretická diskuse, která opravňuje a reguluje jeho užití.“²³¹ Sandra Karina Lökchke, editorka knihy *Materiality and Architecture*, v jejím úvodu upozorňuje, že stejně jako samotné vystavěné prostředí nebo jazyk architektonických prvků, i stavební materiál nejen že může nést význam, ale je také schopen něco vyžadovat po svých aktérech.²³²

²³⁰ Ákos Moravánszky, *Metamorphism: Material Change in Architecture*, Basilej 2017

²³¹ Ákos Moravánszky, *Metamorphism: Material Change in Architecture*, Basilej 2017, s. 13

²³² Srov. Sandra Karina Lösche, *Materiality and Architecture: introductory remarks*, in: Sandra Karina Lösche (ed.), *Materiality and Architecture*, New York; London 2016, s. 1–7

Jak přesvědčivě ukazuje Adrian Forty v knize *Beton a kultura: Materiální dějiny*, bylo totiž ztotožnění vybraných materiálů s moderností a jejich preference v následujících desetiletích formována vztahem jednotlivých architektů a architektonických médií ke konkrétním korporacím, jež materiály vyráběly a dodávaly. Predikament toho, jaký materiál bude zvolen a jak s ním bude nakládáno, není svobodná a nezávislá volba, a výběr původu, potřeba množství a způsob jeho užití jsou akce, které po nás zájmové sítě za jednotlivými materiály vyžadují. Pokud zadavatel, tvůrce či jiná autorita vyhodnotila jako žádoucí ocel versus dřevo, sklo versus ocel, dřevo versus ocel apod., jedná se o akce, které někdo jiný pasivně přijímá a trpí jimi.²³³

Materialitní obrat ale neznamená únik k pozitivistickým rekonstrukcím historických procesů, co se jak kde těžilo, kam se to komu vozilo, jak se to kde a čím zpracovávalo a za kolik. Pokud začneme uvažovat v intencích výrobních zájmů a sítí, které se za nimi vytvořily, nutí nás to přehodnotit i tvůrčí a výrobní přínosy lidí, jako byl Jaroslav Josef Polívka. Jak píše Peter H. Christensen ve své nejnovější knize o agentnosti německé oceli, „dějiny architektury [...] stvořily mimo jiné značky jako Wright, Mies a Le Corbusier, aniž by se zastavily a podrobně prozkoumaly přínosy nespočtu dalších lidí – architektů, inženýrů, stavitelů a uživatelů, kteří jsou [...] nezbytně nutně zapojeni do architektonického díla.“²³⁴

²³³ Adrian Forty, *Concrete and Culture: A Material History*, London 2016, s. 22 an.

²³⁴ Peter H. Christensen, *Precious Metal: German Steel, Modernity and Ecology*, Philadelphia 2022, s. 3

10 Seznam literatury a pramenů

Monografie

- [b. a.], *Bureau of Labor Statistics. Occupational outlook handbook*, Washington, D.C.: Bureau of Labor Statistics, 1949
- [b. a.], *Life at Belcamp: Happy Families, Happy Children, That is the Bata System*, Belcamp 1940
- [b. a.], *Průvodce expozicí Hřbitovní umění na výstavě soudobé kultury v Brně 1928*, Brno 1928
- [b. a.], *Società Italiana Cemento Armato Sander & Co*, Firenze, 1912
- [b. a.], *The Mystery of Life: Privately Issued by Permission of The Department of Publication of the Grand Lodge of The Ancient and Mystical Order Rosae Crucis*, San Jose 1953
- Adamson, Paul, *Eichler: Modernism Rebuilds the American Dream*, Layton, UT, 2002
- Antal, Frederick, *Florentské malířství a jeho společenské pozadí*, Praha 1954
- Baessler, Katharina, *Walter Benjamins Thesen über den Begriff der Geschichte*, Mnichov 2009
- Baxandall, Michael; Bartlová, Milena (ed.), *Intelligence obrazu a jazyk dějin umění*, Praha 2019
- Beneš, Jakub S., *Vladimír Houdek: A Short Biography*, New York 2006
- Betsky, Aaron, *Building Sex: Men, Women, Architecture and the Construction of Sexuality*, New York 1995
- Betsky, Aaron, *Queer Space: Architecture and Same-Sex Desire*, New York 1997
- Bydžovská, Lenka; Srp, Karel (eds.), *Alfons Mucha – Slovanská epopěj*, Praha 201
- Clark, T. J., *Farewell to an Idea: Episodes from a History of Modernism*, New Haven 2001
- Clark, T. J., *The Sight of Death: An Experiment in Art Writing*, New Haven 2006
- Clark, T. J.; Wagner, Anne M., *Lowry and the Painting of Modern Life*, London 2013
- dal Co, Francesco, *The Guggenheim: Frank Lloyd Wright's Iconoclastic Masterpiece*, New Haven and London, 2017
- Colomina, Beatriz, *Privacy and Publicity: Modern Architecture as Mass Media*, Cambridge, MA, 1994
- Colomina, Beatriz, *Sexuality and Space*, Princeton 1992
- Čiháková Noshiro, Vlasta (ed.), *Alfons Mucha: Myusha ten*, Tōkyō 2017
- Dejmek, Jindřich, *Diplomacie Československa, Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*, Praha 2013
- Deleuze, Gilles, *Pusté ostrovy a jiné texty: Texty a rozhovory 1953–1974*, Praha 2010
- Ditto, Jerry; Stern, Lanning, *Eichler Homes: Design for Living*, San Francisco 1995
- Dulla, Matuš (ed.), *Zapomenutá generace. Čeští architekti na Slovensku*, Praha 2019
- Emperger, Fritz von, *Neuere Bogenbrücken aus Umschnürtem Gusseisen*, Berlín 1913
- Formanová, Markéta; Kuchyňka, Zdeněk, *Ztracené dioráma: Příběh unikátního československého exponátu na světové výstavě v New Yorku v roce 1939, Plzeň 2019*
- Forty, Adrian, *Concrete and Culture: A Material History*, London 2016
- Fuller, Richard Buckminster, *Inventions: The Patented Works of R. Buckminster Fuller*, New York 1983
- Gell, Alfred, *Art and Agency: An Anthropological Theory*, Oxford 1998
- Gibson, Otis, *The Chinese in America*, San Francisco 1877
- Gronquist, C. H., *Simplified Theory of the Self-Anchored Suspension Bridge*, paper No. 2151, New York 1942
- Halada, Jaroslav; Hlavačka, Milan, *Světové výstavy od Londýna 1851 po Hannover 2000*, Praha 2000
- Hauser, Arnold, *Filozofie umění*, Praha 1975

- Havlíček, Josef, *Návrhy a stavby, 1925–1960*, Praha 1964
- Hines, Thomas S.; Neutra, Richard Joseph, *Richard Neutra and the Search for Modern Architecture: A Biography and History*, Berkeley 1994
- Hodek, Josef, *Žena za plentou*, Praha 1929
- Hodges, Richard M., *Simplified Analysis of Skewed Reinforced Concrete Frames and Arches*, paper No. 2224, New York 1944
- Honzík, Karel, *Ze života avantgardy: zážitky architektonické*, Praha 1963
- Horák, Ondřej, *Průvodce neklidným územím: Příběhy moderní české architektury*, Praha 2018
- Hubatová-Vacková, Lada; Říha, Cyril (eds.), *Husákovo 3+1: Bytová kultura 70. let*, Praha 2007
- Cheng, Irene; Davis, Charles L. II.; Wilson, Mabel O. (eds.), *Race and Modern Architecture: A Critical History From The Enlightenment To The Present*, Pittsburgh 2020
- Chomaničová, Viktorie; Johnová, Martina; Mrázek, Ondřej (eds.), *Sluneční město: Ústecký architektonický průvodce 1948–1989*, Ústí nad Labem, 2019
- Christensen, Peter H., *Precious Metal: German Steel, Modernity and Ecology*, Philadelphia 2022
- Jelínek, Bohuslav, *Almanach Výstavy soudobé kultury v Brně 1928*, Brno 1928
- Jemelka, Martin; Ševeček, Ondřej, *Tovární města Baťova koncernu: Evropská kapitola globální expanze*, Praha 2016
- Joel Sanders (ed.), *STUD: Architectures of Masculinity*, Princeton 1998
- Kol. aut. *Proceedings of the Sixteenth Semi-Annual Eastern Photoelasticity Conference*, Chicago 1942
- Kol. aut., *10 století architektury: Architektura 20. století*, Praha 2001
- Kol. aut., *Devětsil: česká výtvarná avantgarda dvacátých let : Galerie hlavního města Prahy a Dům umění města Brna ve spolupráci s Ústavem teorie a dějin umění ČSAV a Uměleckoprůmyslovým muzeem v Praze : Dům umění města Brna, 22. dubna – 25. května 1986 : Staroměstská radnice v Praze, 3. června – 6. července 1986*, Brno 1986
- Kol. aut., *Karel Teige, 1900–1951: Dům u kamenného zvonu 15. února 1994 až 1. května 1994, katalog výstavy*, [Praha] 1994
- Kol. aut., *Proceedings of the Thirteenth Semi-Annual Eastern Photoelasticity Conference*, Chicago 1941
- Kol. aut., *Sanatorium Všeobecného penzijního ústavu v Novém Smokovci (Vysoké Tatry)*, Nový Smokovec 1935
- Kol. aut., *Umění a doba: české umění dvacátých let: k 50. výročí založení KSČ: [katalog výstavy, Praha, květen–červen 1971]*, Praha 1971
- Kopeček, Michal; Mervart, Jan; Hudek, Adam a kol., *Čechoslovakismus*, Praha 2019
- Kubler, George, *Tvar času: Poznámky k dějinám věcí*, Praha 2018
- Lašťovka, Marek; Vokáčová, Petra, *Ústřední národní výbor hlavního města Prahy – Referát pro národní správu majetku a následující agendy, inventář fondu*, Praha 2007
- Latour, Bruno, *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*, Oxford 2005
- Lee, Edward, *Church Management*, Oakland 1953
- Levine, Neil, *The Architecture of Frank Lloyd Wright*, Princeton 1996
- Löschke, Sandra Karina (ed.), *Materiality and Architecture*, New York; London 2016
- Lukeš, Zdeněk, *Splátka dluhu: Praha a její německy hovořící architekti 1900–1938*, Praha 2002
- Lyse, Inge; Black, W. E., *An Investigation of Steel Rigid Frames*, paper No. 2830, New York 1942
- Milliot, Gaston; Todl, Karel, *Den u Seiny*, Praha 1930
- Mitchell, Timothy (ed.), *Questions of Modernity*, Minneapolis, MN, 2000
- Moravánszky, Ákos, *Metamorphosis: Material Change in Architecture*, Basilej 2017
- Paolo Mosco, Valerie (ed.), *Naked Architecture*, New York 2012

- Polívka, Jaroslav, *Čs. státní pavilon na světové výstavě v Paříži, 1937*, zvláštní otisk z časopisu *Stavitecké listy*, roč. XXXIV, č. 7, 8, 9, Praha 1938
- Polívka, Jaroslav, *Das Thermoluxglass: Eine Neue Schöpfung der Glasindustrie*, Praha 1936
- Polívka, Jaroslav, *Emploi du Verre dans les Constructions Modernes*, Paříž 1936
- Polívka, Jaroslav, *Graphical Methods of Analyzing Statically Indeterminate Structures*, Berkeley 1942
- Polívka, Jaroslav, *Le Béton Translucide*, Brusel 1934
- Polívka, Jaroslav, *My War Diary (Italian Front), 1918*, Vermont 2008
- Polívka, Jaroslav, *Neuer Vorschlag für die Berechnung und Bemessung von Glaseisenbeton-Tragwerken*, Frankfurt am M., 1934
- Polívka, Jaroslav, *Nové isolační sklo Thermolux*, Praha, asi 1932
- Polívka, Jaroslav, *Nové izolační sklo Termolux*, Bratislava 1935
- Polívka, Jaroslav, *Sklobeton v moderním stavitelství*, Praha 1934
- Polívka, Jaroslav, *Stručný nástin mé dosavadní dvacetileté práce technické*, Praha 1930
- Polívka, Jaroslav; Klír, Jaroslav, *Československý státní pavilon na světové výstavě v Paříži r. 1937, zvláštní otisk časopisu čsl. inženýrů „Technický obzor“, roč. XLVI, č. 6, Praha 1938*
- Pospěch, Tomáš, (ed.), *Šumperák*, Praha 2015
- Pospěch, Tomáš, *Šumperák: Ztráta plánu*, Praha 2019
- Preziosi, Donald; Farago, Claire, *Art Is Not What You Think It Is*, Hoboken, NJ, 2011
- Riedl, Dušan; Samek, Bohumil, *Moderní architektura v Brně 1900–1965*, Brno 1966
- Rytíř, Václav, *Soupis vlastních exlibris*, Praha 1927
- Saint, Andrew, *Architect and Engineer: A Study in Sibling Rivalry*, New Haven and London, 2007
- Scully, Vincent, *Modern Architecture and Other Essays*, Princeton 2005
- Sedláková, Radomíra; Krajčí, Petr (eds.), *Antonín Engel 1879–1958, (architekt, urbanista, pedagog) : výstava ke 120. výročí narození [Praha, 5. listopadu 1999 – 9. ledna 2000]*, Praha 1999
- Sorkin, Michael, *All Over the Map: Writing on Buildings and Cities*, New York; London 2011
- Stocký, Josef (ed.), *Ohlas soudobé inženýrské práce: Sborník vydaný k 10. sjezdu československých inženýrů v Praze 1930*, Praha 1930
- Svoboda, Petr; Šolc, Martin (eds.), *Následovníci Adolfa Loose: práce v Českých zemích*, Brno 2020
- Švácha, Rostislav (ed.), *Naprej! česká sportovní architektura 1567–2012*, Praha 2012
- Švácha, Rostislav, *Od moderny k funkcionalismu: proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století*, Praha: Victoria Publishing, 1995
- Teige, Karel, *Nejmenší byt*, Praha 1932
- Toman, Prokop, *Nový slovník československých výtvarných umělců, L až Ž, 2. díl*, Praha 1950
- Torroja, Eduardo, *Philosophy of Structures [English version by J. J. Polívka and Milos Polívka]*, Berkeley; Los Angeles, 1958
- Treib, Marc (ed.), *An Everyday Modernism: The Houses of William Wurster*, San Francisco 1995
- Turner, Paul, *Frank Lloyd Wright and San Francisco*, New Haven and London, 2016
- Votlučka, Karel, *Quelques portraits francais*, Praha 1928
- Vybíral, Jindřich, *Co je českého na umění v Čechách*, Praha 2022
- Whitney, Charles S., *Plastic Theory of Reinforced Concrete Design*, paper No. 2133, New York 1942
- Yung, Judy, *Unbound Feet: A Social History of Chinese Women in San Francisco*, Berkeley 1995
- Ladislav Zikmund-Lender (ed.), *Důmuseum: Historic House Museum v České republice*, Praha 2010
- Zikmund-Lender, Ladislav; Čapková, Helena (eds.), *Mýtus architekta: Jan Kotěra 150*, Praha a Hradec Králové 2021

Zikmund-Lender, Ladislav; Merta, Dan (eds.), *Prostory touhy: Je architektura sexy?*, Praha 2016

Kapitoly v monografiích

- [b. a.], Fritz von Emperger, in: Kol. aut., *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950 (ÖBL)*, Band I, Vídeň 1957
- Bergdoll, Barry, Reading „Mile-High“: The Chicago Skyline and the Stakes of Fame, in: Barry Bergdoll; Jennifer Grey (eds.), *Frank Lloyd Wright: Unpacking the Archive*, New York 2017, s. 208–225
- Brown, Adrienne, Eracting the Skyscraper, Erasing Race, in: Irene Cheng; Charles L. Davis II.; Mabel O. Wilson (eds.), *Race and Modern Architecture: A Critical History From The Enlightenment To The Present*, Pittsburgh 2020, s. 203–217
- Colomina, Beatriz, Stěna s otvory: Domáci voyerismus, in: Max Risselada et al., *Raumplan versus Plan Libre: Adolf Loos – Le Corbusier*, Zlín 2012, s. 32–52
- Frampton, Kenneth, The text-tile tectonic: The origin and evolution of Wright's woven architecture, in: Robert McCarter (ed.), *Frank Lloyd Wright: A Primer on Architectural Principles*, Princeton 1991, s. 81–83
- Graus, Ramon; Navas-Ferrer, Teresa, Eduardo Torroja: el camino hacia su reconocimiento internacio, in: Kol. aut., *Redes internacionales de la arquitectura española 1er seminario AEMCI*, Barcelona 2019, s. 10–15
- Hawley, Elisabeth S., „Playing Indian“ at the Nakoma Country Club, in: Barry Bergdoll; Jennifer Grey (eds.), *Frank Lloyd Wright: Unpacking the Archive*, New York 2017, s. 78–95
- Jackson, Ladislav, A Touch of Genius or Pragmatic Exchange? Czech Architects and Engineers in Frank Lloyd Wright's Service. In Ondřej Jakubec; Jan Galeta; Radka Nakkola Miltová (eds.), *Od dějin umění k uměleckému dílu: Cesty k porozumění vizuální kultuře*, Brno 2021, s. 345–360
- Kayakayali, Serhat, Colonialism and the Critique of Modernity, in: Tiom Avermaete; Serhat Karakayali; Marion von Osten (eds.), *Colonial Modern: Aesthetics of the Past Rebellions for the Futrure*, Londýn 2010, s. 38–50
- Kratochvíl, Petr, Čestí architekti v zahraničí, in: Kol. aut., *Dějiny českého výtvarného umění 1958/2000*, sv. I., s. 417–428
- Muskat, Barry A., Engineering the Organic: An Investigation into the Collaboration of Jaroslav J. Polivka and Frank Lloyd Wright, in: Susana Tejada (ed.), *Polivka+Wright, Engineering the Organic: The Partnership of J. J. Polivka & Frank Lloyd Wright*, Buffalo 2000, s. 9–17
- Pachmanová, Martina, Výstavní praktiky státu: Export československého umění, in: Jindřich Vybíral; Milena Bartlová (eds.), *Budování státu: reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*, Praha 2015, s. 281–326
- Piotrowski, Piotr, Modernity and Nationalism: Avant-Garde Art and Polish Independence 1912–1922, in: Andrea L. Rich (ed.), *Central European Avant-Gardes: Exchange and Transformation, 1910–1930*, Cambridge, MA, 2002, s. 312–326
- Polivka, Jaroslav; Eberhart, Howard D., A More Exact Method of Determining Stresses From Photoelastic Isochromatics and Isoclinics, in Kol. aut. *Proceedings of the Fifteenth Semi-Annual Eastern Photoelasticity Conference*, Boston 1942, s. 56–67
- Popelová, Lenka, Vila Gustava Bartha, in: Petr Uřlich (ed.), *Slavné vily Prahy 6 – Bubeneč*, Praha 2017, s. 202–205
- Vlček, Pavel, Polivka, Jaroslav, in: Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků*, Praha 2004, s. 513–514
- Vybíral, Jindřich, Insignie moci a neviditelné působení prostoru. Komentář k ikonologii a interpretaci politické architektury, in: Tomáš Knoz; Jiří Lach; Tomáš Borovský (eds.), *Kultura ve středoevropských dějinách. Rozprava mezi humanitními obory*, Praha 2020, s. 116–136
- Vybíral, Jindřich, Prostor a sociální chování, in: Jan Galeta; Petra Lexová; Lenka Vrlíková (eds.), *Prostor v architektuře a brněnská škola dějin umění*, Brno 2019, s. 61–78

- Vybíral, Jindřich; Hnídková, Vendula, *Architektura a politická moc*, in: Jindřich Vybíral; Milena Bartlová (eds.), *Budování státu: reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*, Praha 2015, s. 106–114
- Wilson, Mabel O., *Rosenwald School: Lessons in Progressive Education*, in: Barry Bergdoll; Jennifer Grey (eds.), *Frank Lloyd Wright: Unpacking the Archive*, New York 2017
- Zikmund-Lender, Ladislav, „K zdravému vývoji státní myšlenky pevným směrem.“ Budování národní kulturní identity Československa svobodnými zednáři v letech 1918–1938, in: Milena Bartlová a kol. *Co bylo Československo?* Praha 2017, s. 80–91
- Zikmund-Lender, Ladislav, Jaroslav J. Polívka, in: Eva Heyd (ed.), *Listek do nového světa / Ticket to the New World*, Praha 2018, s. 28–43

Články v časopisech

- [b. a.], A. Hitler – Rush! *Fore'n'Aft*, *Permanente Metals Corporation / Kaiser Company, Inc.*, 1943, roč. 3, č. 28, 16. červecne, nepag.
- [b. a.], Czech Fair Center Is Now An Orphan, *New York Times*, 1939, 17. března, s. 9
- [b. a.], Elisabeth Houdek's Father Passes, *Smoke Signals*, 1960, vol. 25, No. 3, March, nepag.
- [b. a.], Famed Civil Engineer Jaroslav Polivka Dies at 73, *San Francisco Chronicle*, 1960, Feb 11, s. 5
- [b. a.], French Honor for Berkeleyan, *Oakland Tribune*, 1953, Feb 4, s. 15
- [b. a.], *Horizont*, 1928, č. 18–19
- [b. a.], Ing. Vlad. Vlček, *Národní listy*, 1922, roč. 62, č. 57, 26. 2. 1922, s. 3 a 7
- [b. a.], Jaroslav Polivka, *New York Herald Tribune*, 1960, Feb 13–14, s. 2
- [b. a.], Jeden byt..., *Národní listy*, 1928, roč. 68, č. 105, 15. 4. 1928, s. 14
- [b. a.], Jubilejní výstava v Brně, *Lidové noviny*, 1928, 29. 7. 1928, roč. 36, č. 381, s. 4
- [b. a.], Kde se bude stavěti, *Stavitelské listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, 1928, roč. 24, č. 7, s. 133
- [b. a.], Largest “Glass-Crete” Roof Permits High Daylight Illumination, *Architectural Record*, 1939, č. 10, s. 28–29
- [b. a.], *Národní listy*, 1909, roč. 49, č. 306, s. 2
- [b. a.], *Národní listy*, 1927, roč. 23, č. 20, s. 361
- [b. a.], Návrh československého pavilonu v Paříži. Poznámky o zásadách, obsahu a způsobu expozice. *Stavba: Měsíčník pro stavební umění*, 1937, roč. 16, s. 183–185
- [b. a.], Německo a světová výstava v New Yorku, *Polední list*, 1939, roč. 13, s. 80, 21. 3. 1939, s. 2
- [b. a.], New York připravuje světovou výstavu, *Zlín: Sdělení zaměstnancům firmy Bata*, 1937, roč. 20, č. 45, 19. 11. 1937, s. 2
- [b. a.], Noted Engineer J. J. Polivka Dies, *Berkeley Daily Gazette*, 1960, Feb 10, nepag.
- [b. a.], Obytný dům Svazu československého díla na Výstavě soudobé kultury v Brně, *Český svět: illustrovaný čtrnáctidenník*, 1928, roč. 24, č. 35, 24. 5. 1928, s. 11
- [b. a.], Palác Chicago, obchodní a kancelářský dům v Praze II., Národní 30, projektant a stavitel Ing. dr. techn. Jaroslav Polívka, stavebník J. Kolowrat, *Národní listy*, 1928, roč. 68, č. 105, 5. 5. 1928, s. 1–2
- [b. a.], Palác společnosti národů v Ženevě, *Stavba: Měsíčník pro stavební umění*, roč. VI, 1928–1929, s. 104 a 105
- [b. a.], Precast Concrete Comes of Age, *Consulting Engineer: The Consulting Engineer's Professional Magazine*, 1957, January, s. 58–63
- [b. a.], Private Funeral Conducted For U. C.'s Famed Dr. Polivka, *Oakland Tribune*, 1960, Feb 10, s. 7
- [b. a.], Progressive Paolo Chelazzi, Multistory Structures, *Architecture: World's Largest Architectural Circulation*, 1959, č. 10, s. 166–171

- [b. a.], Shipyard Sherlock, *Fore'n'Aft, Permanente Metals Corporation / Kaiser Company, Inc.*, 1943, roč. 3, č. 21, s. 10
- [b. a.], Sliach, Jáchymov – před soud, *Venkov: orgán České strany agrární*, 1922, roč. 17, č. 228, 29. 9. 1922, s. 4
- [b. a.], Soutěž na Čsl. pavilon pro Mezinárodní výstavu v Paříži 1937, *Styl*, 1936, roč. XX., s. 24–27; 45–46
- [b. a.], Soutěž na přemostění Nuselského údolí, *Stavba: Měsíčník pro stavební umění*, 1927–1928, roč. VI., s. 19–29, Polívkův a Havlíčkův návrh na s. 28–29
- [b. a.], Stavba čsl. pavilonu na výstavě Pařížské zahájena, *Venkov: orgán České strany agrární*, 1936, roč. 31, č. 299, 24. 12. 1936, s. 6
- [b. a.], *Stavba: Měsíčník pro stavební umění*, 1927–1928, roč. VI., s. 104
- [b. a.], Stavební parcely v Bubenči pro vily a domy, *Národní listy*, 1925, roč. 65, č. 113, 25. 4. 1925, s. 8
- [b. a.], *Stavitel: Měsíčník pro architekturu*, 1928, roč. IX, s. 169
- [b. a.], *Stavitecké listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, roč. 15, č. 14, 1. 8. 1919, s. 83
- [b. a.], *Stavitecké listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, roč. 15, č. 6, 15. 3. 1919, s. [32]
- [b. a.], *Stavitecké listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, 16, č. 2, 15. 1. 1920, s. [7]
- [b. a.], *Stavitecké listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, 16, č. 43, 31. 12. 1920, s. [213]
- [b. a.], *Stavitecké listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, 5, č. 21, 15. 11. 1909, s. 357
- [b. a.], Suspenarch: About Possible Mass Production of Buildings – Beautiful Buildings Without Muscles Which Stand on Tip-Toe, *San Francisco Chronicle*, 1941, 21. dubna, s. 12
- [b. a.], Světová výstava v New Yorku 1939, *Český směr: deník Československé strany národně socialistické na českém západě*, 1935, roč. 37, č. 222, 24. 9. 1935, s. 3
- [b. a.], Světová výstava v New Yorku 1939, *Expres*, 1935, č. 218, 23. 9. 1935, s. 2
- [b. a.], Úspěch našeho skla v Berlíně, *Venkov: orgán České strany agrární*, 1936, roč. 31, č. 22, 26. 1. 1936, s. 12
- [b. a.], Zájezd delegace amerických obchodníků, *Moravský deník*, 1936, roč. 31, č. 48, 26. 2. 1936, s. 1
- [b. a.], Změny držebností, *Stavitecké listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, 1927, roč. 23, č. 15, s. 274
- Adlerová, Alena, Meziválečná užitá tvorba a podíl Brna na dění, *Bulletin Moravské galerie v Brně*, 1993, č. 49, s. 116–123, cit. s. 119
- Benešová, Marie, Letopisy architektury, *Architektura ČSSR*, roč. 1968, č. 9–10, s. 547–593
- Benjamin, Walter, Über den Begriff der Geschichte, *Neue Rundschau*, 1950, roč. 61, č. 3, s. 590–595
- Ducháček, Milan, Slovaks on Display. Otherness of the 'Eastern Brothers' at the Czechoslovak Ethnographic Exhibition in Prague 1895, *Acta Ethnographica Hungarica*, 2019, č. 1, s. 177–199
- Gombrich, Ernst, The Social History of Art by Arnold Hauser, *Art Bulletin*, 1953, č. 35, s. 8
- den Hartog, Jacob Pieter, Photoelasticity, review of *Elasticité et Photoélasticimétrie* by H. Le Boiteux and R. Boussard, *Science*, 1940, roč. 92, č. 2391, s. 382
- Havlíček, Josef; Polívka, Jaroslav, „Náklad hrazen výnosem“, *Stavba: Měsíčník pro stavební umění*, 1927–1928, č. 1, s. 28–29
- Heyd, Eva, Lístek do nového světa, *Xantypa: český společenský měsíčník*, 2018, roč. 24, č. 7–8, s. 50–55
- Chatrný, Jindřich, Brněnská umělecká galerie Vaněk a Skupina výtvarných umělců v Brně, *Brno v minulosti a dnes sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*, 2009, č. 1, s. 301–320
- Janková, Ivona, Polívka Jaroslav (Kronika), *Architektura ČSR*, 1986, č. 5, s. 228

- Koukalová, Martina, Ladislav Machoň a stavba Právnické fakulty Univerzity Karlovy. „Artistický správce stavby s hlasem poradním“, *Staletá Praha*, 2021, č. 1, s. 86–113
- Koukalová, Martina, Sekáč Ladislav Machoň (1888–1973), *Zprávy památkové péče*, 2018, roč. 78, č. 6, s. 590–603
- Koula, Jan E., Ekonomie a forma (Na okraj soutěže na přemostění Nuselského údolí), *Stavba: Měsíčník pro stavební umění*, 1927–1928, č. 1, s. 1
- Králík, Emil, Regulace Dominikánského náměstí v Brně, *Stavba: Měsíčník pro stavební umění*, 1926–1927, roč. V., s. 10–11
- Mucha, Alfons, Poselství N.: Kom.: TM.: B.: A.: Muchy, *Svobodný zednář*, 1930–1932, roč. IV, č. 3–5, s. 33–34
- Neumann, Dietrich, “The Century's Triumph in Lighting”: The Luxfer Prism Companies and their Contribution to Early Modern Architect, *Journal of the Society of Architectural Historians*, 1995, r. 3, s. 24–53
- Nový, Otakar, Memento pro současnost – K nedožitým devadesátinám Josefa Havlíčka, *Architektura ČSR*, 1989, č. 3, s. 69–71
- Petříček, Miroslav, Doma mezi nomády, *Era 21*, 2006, roč. 6, č. 2, s. 48–50
- Pícha, Václav, Několik poznámek k výstavě soutěžních návrhů na most přes Nuselské údolí v Praze, *Architekt SLA: Časopis československých architektů SLA*, 1927, roč. XXVI, s. 156–172
- Polívka, Jaroslav, Concrete shell structures in the West, *Architectural Record, Western edition*, 1951, February, nepag.
- Polívka, Jaroslav, Contributions of Central-Europeans to American Science, *Social Science*, vol. 21, issue 1, January 1946, s. 55–59
- Polívka, Jaroslav, Das hygienische Glas für Sanatorien, *Tcheco-Verre*, 1934, roč. 1, č. 2, s. 83
- Polívka, Jaroslav, Können im Glas mit Spannungen Isochromaten verkommen? *Tcheco-Verre*, roč. 4, č. 2, 1937, s. 27
- Polívka, Jaroslav, Contractor Meets Close Design Tolerances in Building Long-Span Concrete Arch Bridge, *Civil Engineering*, 1949, January, s. 40–44
- Polívka, Jaroslav, Čs. státní pavilon na světové výstavě v Paříži 1937, *Staviteleské listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, 1938, roč. XXXIV, č. 7, 8, 9, nepag.
- Polívka, Jaroslav, Designing Rigid Frames of Timber, *Engineering News Record*, roč. 1942, Dec 3, s. 1–4
- Polívka, Jaroslav, Glass-Structural material of Tomorrow, *Architectural Record*, 1939, February, s. 65–72
- Polívka, Jaroslav, Large Saving Estimated from Constant-Angle Dam Design, *Civil Engineering*, 1950, November, nepag.
- Polívka, Jaroslav, Largest Roof Permits High Daylight Illuminated, *Architectural Record*, 1939, October, s. 28–30
- Polívka, Jaroslav, Řešení složitých rámových konstrukcí základními přímkami nosíkových dvojic, otisk z *Časopisu československých inženýrů Technický obzor*, roč. XLII, č. 9–13
- Polívka, Jaroslav, Stadium in Reinforced Concrete with Motorcycle Race-Track at Zurich-Oerlikon, *Technische Rundschau-Zeitschrift für Beton und Eisenbeton*, 1912, roč. 3, č. 1
- Polívka, Jaroslav, Stavba lodí a vagonů ze železového betonu, *Technická tribuna*, 1921, č. 10, 27. 8. 1921, s. [1–2]
- Polívka, Jaroslav, Structural Material of Tomorrow, *Design Trends, Special Issue of American Architect and Architecture*, s. 67–71
- Polívka, Jaroslav, Taylorovy zásady ve stavebním průmyslu, *Sdělení zaměstnanců firmy T. a A. Baťa: Týdeník vycházející v sobotu*, 1919, roč. 2, č. 32, s. 3; č. 33, s. 4; č. 34, s. 2; č. 35, s. 3
- Polívka, Jaroslav; Kotek, Antonín, K výstavce návrhů komunikace letenské, *Národní listy*, roč. 59, č. 115, 16. 5. 1919, s. [2]
- Priaulx, Arthur W., Churches Can Be Different, *Architect and Engineer*, 1952, April, s. 12–24

- Richard Neutra, Philosophy of Structures, book review, *Journal of the AIA*, 1958, October issue, s. 53
- Rouček, Joseph S., Jaroslav J. Polivka... Architect, Engineer, Scientist, *The Slavonic Monthly*, 1945, March, s. 10–11
- Schaade, Nora, Beschrijving van het Beursgebouw te Rotterdam, *De Ingenieur*, 1941, č. 21, nepag.
- Schwarz [Švarz], Berthold, Světová výstava v Paříži 1937, *Architekt SIA*, 1937, roč. 37, č. 6, s. 85–88
- Šternová, Petra, Církev československá husitská a její sbory v Libereckém kraji, *Fontes Nissae*, 2013, roč. XIV, č. 1, s. 44–69
- di Suvero, Victor, L'ingegnere Jaro Joseph Polivka, collaboratore di F. Ll. Wright, *L'architettura: Cronache e storia*, 1959, roč. V., č. 3, s. 203–210
- Teige, Karel, Minimální byt a kolektivní dům, *Stavba*, 1930–1931, roč. IX, s. 28–29, 47–49, 65–68
- Valina, Karel, Vozovky dlážděné kamenem, *Staviteľské listy: Věstník společenstva stavitelů pro obvod obchodní a živnostenské komory v Praze*, 1928, č. 24, s. 425–428
- Zikmund-Lender, Ladislav, Historic House Museum v ČR? *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2009, č. 2, s. 30–34
- Zikmund-Lender, Ladislav, Komunikace se školami v malých a regionálních muzeích, *Muzeum a škola*, 2009, s. 112–115
- Zikmund-Lender, Ladislav, Nábytek z Jitony, *Art+Antiques*, 2013, č. 7–8, s. 76–78

Internetové zdroje autorizované (všechny odkazy jsou platné k 26. prosinci 2023)

- Frampton, Kenneth, *Global Architecture History*, <https://archidose.blogspot.com/2017/04/kenneth-frampton-on-global.html>
- Giovannardi, Fausto, *Paul Chelazzi e il sogno degli archi sospesi, dil I–III*, 2017, on-line: <http://www.giovannardierontini.it/>
- Graus, Ramon, Una cartografía de los fondos documentales del ingeniero Eduardo Torroja a través de su trayectoria científica, académica y profesional, *Ar@cne : Revista Electrónica de Recursos de Internet sobre Geografía y Ciencias Sociales*, vol. XXV, No. 251, Feb 2021, s. 1–13, on-line: <https://revistes.ub.edu/index.php/aracne/article/view/32295>
- Hlaváčková, Petra, Palác Alfa, *Brněnský architektonický manuál*, on-line: <https://www.bam.brno.cz/objekt/c083-palac-alfa>
- Hlaváčková, Petra, Moravská banka (Komerční banka), *Brněnský architektonický manuál*, on-line: <https://www.bam.brno.cz/objekt/c086-moravska-banka-komercni-banka>
- Hlaváčková, Petra, Prostory maskuliní touhy, *Artalk.cz*, on-line: <https://artalk.cz/2016/09/22/prostory-maskulinni-touhy/>
- Christensen, Peter H., *The Architectural Patent: Inventing Modernity*, on-line: <https://www.rochester.edu/newscenter/how-patents-transformed-architecture-473612/>
- Chudý, Peter, História Slávikovej vily, *História Štrbského plesa publikovaná na stránkách Štrbských novin v rokoch 2016 a 2017*, on-line: <https://www.strba.sk/ine/obecny-spravodaj/>
- Lukeš, Zdeněk, *Konstruktér Jaroslav Polivka*, <https://www.earch.cz/cs/revue/zdenek-lukes-konstrukter-jaroslav-polivka>
- Muskat, Barry, Architecture: In Wright's Shadow: The Legacy of Jaroslav Polivka, *Buffalo Spree, The Magazine of Western New York*, November/December 2000, on-line: https://www.buffalospree.com/app/buffalospreamagazine/archives/2000_1112/111200architecture.html
- Stejskal, Jakub, Art-Matrix Theory and Cognitive Distance, *Journal of Art Historiography*, roč. 2015, č. 13, č. textu 13/JS1, on-line zdroj <https://arthistoriography.files.wordpress.com/2015/11/stejskal.pdf>
- Šlapeta, Vladimír, *Buffalo, F. L. Wright a Jaroslav Polivka*, https://www.fa.vutbr.cz/home/slapeta/dopis_c17_ny.htm

Valdhansová, Lucie; Administrativní budova s kinem Scala (dříve Moskva), *Brněnský architektonický manuál*, on-line: <https://www.bam.brno.cz/objekt/d109-administrativni-budova-s-kinem-scala-drive-moskva>

Zandi-Sayek, Sibel, The Unsung of the Canon: Does a Global Architectural History Need New Landmarks?, *ABE Journal: Architecture Beyond Europe*, 2014, č. 6, on-line: <https://doi.org/10.4000/abe.1271>

Zikmund-Lender, Ladislav, Jaroslav Josef Polívka, *Brněnský architektonický manuál*, on-line: <https://www.bam.brno.cz/architekt/354-jaroslav-josef-polivka>

Internetové zdroje neautorizované (všechny odkazy jsou platné k 26. prosinci 2023)

<http://serious-science.org/global-architecture-history-1952>

<http://www.chinesecommunityumc.org/history/A%20Chinatown%20Church/8th-Harrison-pre%201950s.htm>

<http://www.midglen.com/story.html>

<http://www.retromuseum.cz/tvary-barvy-pohodli-nabytek-jitona/>

<http://www.sfgenealogy.org/santaclara/history/scmayors.htm>

<https://about.kaiserpermanente.org/our-story/our-history/henry-j-kaiser-geodesic-dome-pioneer>

<https://about.kaiserpermanente.org/our-story/our-history/kaisers-geodesic-dome-clinic>

<https://about.kaiserpermanente.org/our-story/our-history/the-permanente-richmond-field-hospital-proud-reminder-of-health->

<https://artalk.cz/2019/05/15/slunecni-mesto-v-galerii-hranicar/>

<https://docplayer.org/70765093-Walter-benjamin-ueber-den-begriff-der-geschichte-1940.html>

<https://findingaids.lib.buffalo.edu/repositories/2/resources/704>

<https://vltava.rozhlas.cz/husakovo-31-bytova-kultura-70-let-5076342>

<https://wsdot.wa.gov/tnbhistory/bridges-failure.htm>

<https://www.ajg.cz/probihajici-vystavy/tvary-barvy-pohodli-nabytek-jitona.html>

<https://www.blatskemuzeum.cz/tvary-barvy-pohodli-nabytek-jitona/>

<https://www.denarchitektury.cz/program/brno-filozof-struktur-architekt-a-inzenyr-jaroslav-j-polivka/>

<https://www.denarchitektury.cz/program/brno-po-stopach-jaroslava-j-polivky-konstruktera-franka-lloyd-wrighta/>

<https://www.favu.vut.cz/f26745/d215068>

<https://www.favu.vut.cz/f26745/d215068>

<https://www.gjf.cz/archiv/filozof-struktur-architekt-a-inzenyr-jaroslav-j-polivka-1886-1960-/>

<https://www.gjf.cz/archiv/prostory-touhy-je-architektura-sexy-/>

https://www.idnes.cz/bydleni/architektura/vystava-jana-kaplickeho.A161109_213814_architektura_rez

https://www.idnes.cz/bydleni/stavba/socialisticky-luxferovy-luxus-70-let-podivejte-se-na-lesk-z-doby-temna.A100616_122233_reality_bdp_web

<https://www.muzeum-plasy.cz/2016/03/02/pribeh-vizionare-jan-kaplicky-2/>

<https://www.novinky.cz/clanek/bydleni-tipy-a-trendy-interier-trmalovy-vily-od-kotery-zaujme-secesnimi-i-modernimi-detaily-40067>

<https://www.sfchronicle.com/thetake/article/When-the-Golden-Gate-Bridge-was-closed-by-a-7971512.php>

<https://www.youtube.com/watch?v=BhbcqtVmHXY&t=43s>

<https://www.youtube.com/watch?v=ENnpcDTbXqI>

<https://www.zamektync.cz/cz/jaroslav-polivka/10/>

Kvalifikační práce

Polívka, Miloš, *Soil Solidification by Means of Chemical Injection*, diplomová práce, University of California, Berkeley, 1948

Hazdra, Zdeněk, *Šlechta ve službách Masarykovy republiky*, disertační práce, Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2013

Pakostová, Markéta, *Pasáž Jalta v Brně, dílo Jaroslava Josefa Polívky*, bakalářská práce, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2015

Melikyan, Seda, *Výtvarné umění na Výstavě soudobé kultury v Československu v Brně roku 1928*, diplomová práce, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2016

Archivní fondy

Archiv BVV Veletrhy Brno
Archiv Čínské metodistické církve v Oaklandu
Archiv Kanceláře prezidenta republiky
Archiv města Brna, fond Novák Václav, sign. T 68
Archiv města Brna, fond ÚSR
Archiv města Brna, Sbirka map a plánů
Archiv městských plynáren a elektráren v Brně
Archiv Odboru výstavby, Úřad Městské části Praha 6
Archiv Rona a Victorie Polívkových
Archiv The Hilton Village, Waikiki, Hawaii
Archiv Very Polivka Beneš a Jana Beneše
Archiv Williama Patricka
Avery Library, Special Collections, Frank Lloyd Wright, Correspondence
Bancroft Library, J. J. Polivka: Collected reprints, UC Archives (NRLF), 308 × P772
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Praha, archiv pasportizace MPR Praha
Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 26, Ladislav Machoň
Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 60, Výstavy
Národní technické muzeum, Archiv architektury a stavitelství, fond č. 72, Jaroslav J. Polívka
The Statue of Liberty – Ellis Island Foundation, Inc., Ellis Island database, archiv pasažérů
University at Buffalo Libraries, Special Collections, Polivka papers, ID: MS 48, 1945–1959

11 Seznam dalších praktických výstupů disertačního projektu

Prezentační činnost:

Výstava ve veřejném prostoru *Lístek do Nového světa / Ticket to the New World*, 20. září – 12. října 2018 před Werichovou vilou na Kampě

Panelová expozice o Jaroslavu Josefu Polívkovi, pasáž paláce Jalta, zpřístupněno 5. června 2019

Videodokument Jaroslav Josef Polívka a Sanfranciský záliv, dostupné on-line:

<https://www.youtube.com/watch?v=4EeqISX1kWk&t=602s>, 2021

Konzultační činnost:

Konzultace obsahu korespondence mezi Jaroslavem J. Polívkou a Eduardem Torrojou pro Ramona Grause, 2. listopadu – 23. prosince 2021

Identifikace osob na fotografiích Jaroslava Josefa Polívky v speciální sbírce University at Buffalo pro Pepu Cassinello, 13. dubna – 28. června 2022

Digitalizace Archivu Rona a Victorie Polívkových

2–6. srpna a 17. srpna 2021

12 Seznam publikací v rámci disertačního projektu

Kapitoly v monografiích:

- Jaroslav J. Polívka, 1886–1960, in: Eva Heyd (ed.), *Ticket to the New World / Lístek do Nového Světa*, Praha 2018, s. 26–41
- A Touch of Genius or Pragmatic Exchange? Czech Architects and Engineers in Frank Lloyd Wright's Service, in: Ondřej Jakubec; Jan Galeta; Radka Nakkola Miltrová (eds.), *Od dějin umění k uměleckému dílu: Cesty k porozumění vizuální kultuře*, Brno 2021, s. 345–360.

Popularizační články:

- Československý konstruktér globální moderny, *Art+Antiques*, 2021, č. 10, s. 60–65
- Jaroslav Josef Polívka, *Brněnský architektonický manuál*, on-line: <https://www.bam.brno.cz/architekt/354-jaroslav-josef-polivka>

Vyzvané přednášky:

- *Architekt paláce Jalta*, Dům umění města Brna / Brněnský architektonický manuál, 12. září 2018
- *Jaroslav Josef Polívka*, Městská knihovna v Praze, 10. října 2018
- *Ticket to the New World*, 10. září 2020, Czech Center New York, on-line: <https://www.youtube.com/watch?v=LdYlcse0Omk>
- *Constructing Global Modernism: Jaroslav J. Polívka, Frank Lloyd Wright and Henry Kaiser*, Docomomo Hawaii, Honolulu, Hawai, Spojené státy americké, 9. února 2021, on-line: <https://www.docomomo-us.org/event/hawaii-talk-story-ladislav-jackson-on-constructing-global-modernism>
- *Myth of an Architect: How Architectural History Lies to Us About Great Architects*, School of Architecture and Design, Virginia Tech, Blacksburh, Virginia, Spojené státy americké, 21. října 2022, on-line: <https://archdesign.caus.vt.edu/events/myth-of-an-architect-how-architectural-history-lies-us-about-great-architects-ladislav-jackson/>

Konferenční příspěvky:

- Československo magické: kulturní konstrukce multinárodního státu svobodozedařskými organizacemi v letech 1918–1938, konference *Na prahu nové doby*, Akademie věd ČR v Praze, 26. 10. – 29. 10. 2018
- Čínský metodistický kostel v Oaklandu: Sakrální prostor nebo konstrukční cvičení? doktorandská konference *Sakrální prostor*, Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 11. dubna 2019
- The Materiality of a Pavilion: Agency of Materials at the Czecho-Slovak Pavilion in the Turbulent Times of 1938–1940, konference *Exhibitions, New Nations and the Human Factor, 1873–1939*, Institut national d'histoire de l'art in Paris, Paříž, Francie, 4.–5. dubna 2022, on-line:
<https://www.youtube.com/watch?v=Gnp6k3e-KUU>
- Unravelling the Networks: Frank Lloyd Wright, Jaroslav J. Polívka and Their New Social Matrix, *76th Annual International Conference of the Society of Architectural Historians*, Montreal, Kanada, 12.–16. dubna 2023 (příspěvek odevzdán 5. ledna 2023)

Odevzdané, nevydané:

- Building Networks: Jaroslav Josef Polívka between Czechoslovakia and California, *Nomadic journal*, on-line: <https://thenomadicjournal.com/>
- Materiality of a Pavilion: Agency of Materials at the Czech-Slovak Pavilion in the Turbulent Times of 1938–1940, *Art East Central*, on-line:
<https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/arteastcentral>